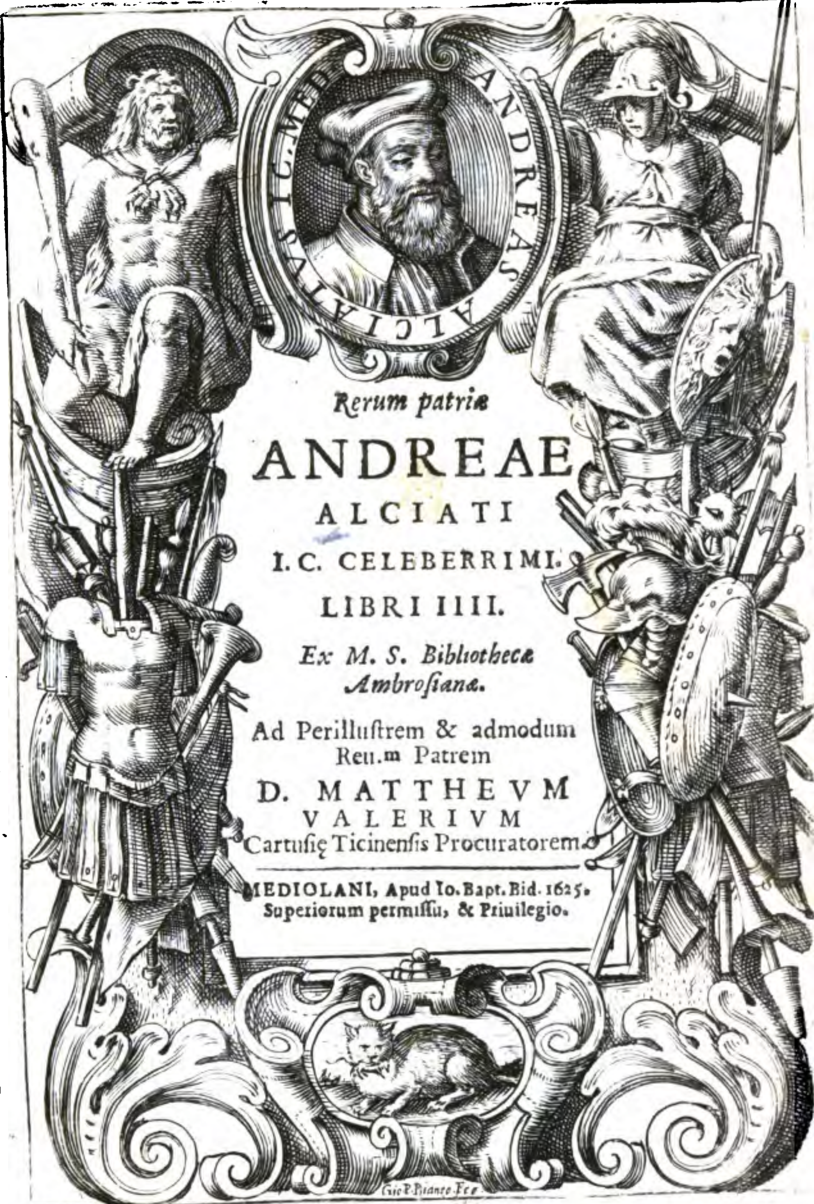

UNIVERSITY of MICHIGAN
GENERAL LIBRARY
OCTAVIA WILLIAMS BATES
BEQUEST

ANDREAS ALCIATVS I.C. MED.
Rerum patriæ
ANDREAE
ALCIATI
I.C. CELEBERRIMI
LIBRI IIII.
Ex M. S. Bibliothecæ
Ambrosianæ.
Ad Perillustrem & admodum
Reu.m Patrem
D. MATTHEVM
VALERIVM
Cartusię Ticinensis Procuratorem.
MEDIOLANI, Apud Io. Bapt. Bid. 1625.
Superiorum permissu, & Priuilegio.
Gio P. Bianco Fec.

Perillustri ac Admodum

REV. PATRI

D. MATTHÆO VALERIO

CARTVSIÆ PAPIENSIS

Procuratori dignissimo.

Io. Baptista Bidellius S.D.

Rodit in lucem Magni Andreæ Alciati, quem Iurisconsultorum haud dubie peritissimum, & Iurisperitorum disertissimũ nouit fama, rerum patriæ Historia tam diu à multis expetita. Auctor ipse iam inde à principio ætatis grauia simul, & amœna studia tractauit, interioresq; litteras cum Iure Ciuili coniunxit. Inter tot igitur præstantissimi ingenij sui monumenta, quibus exoptatæ immortalitati iter sibi patefecit, historicum etiam hoc opus, quo res Mediolanensium à primordio Vrbis memorare aggressus ad Valentiniani Cæsaris tempora perduxit, quod utinam (ni forte, in medio cursu op-

presserit eum vitæ finis) pluribus libris com plexus esset, non enim reliquam Titi Liuij Historiam, vel Taciti Annales, seu Germanica Cæcilij Plinij commentaria desideranda nobis essent. Nos ista, qualiacunq; sint nunc primum in lucem emittimus, occultata diù apud paucos, dum codicem habere priuatum, quam euulgari Typis malunt, Insubrum originem, Gentis vetustatem, præclara eiusdem facinora, Reipublicæ Mediolanensis formam & politiam, virosque insignes, qui tam in Imperio Romano, quam in Ecclesia Dei ex eadem patria floruerunt, publico malo, nobis inuidentes. Cæterum in adornanda operis editione, patronosque exquirendo, tu statim occurristi, ò Sacræ Cartusiæ decus & bonarum artium præsidium, Matthea Valeri, cui neminem vnum anteferre posse videremur. cui enim potius dicarentur patriæ annales ab Alciato incredibili prudentia rerumque maximarum vsu prædito, doctrinarum, & artium omnium eruditione excellenti, tanta cum Valeriæ familiæ commendatione conscripti, quam tibi, qui politiori litteratura, indefesso litterarum studio, morum suauitate vitæque, innocentia singulari inter patriæ ornamenta esses? & qui Valeriam gentem in hanc vsq; diem Mediolani propagatam arctissima cogna-

gna-

gnatione contingis? Accedit Historiæ patriæ exactissima cognitio, & singularis illa tua in me beneuolentia, cui vt aliqua grati animi significatione respondere possim, hæc nomini tuo inscribere est visum. Atque quicquid hoc, vel muneris vel gratiæ esset, in eo gratiam & præsidium ex tuo nomine & mihi ipsi paratum esse, tum volumus tum etiã speramus. Vale.

ELENCVS RERVM NOTABILIVM.

A

Auxen-

B

C

D

Decu-

Galli

H

I

Insubres

K

L

Liberius

M

Nō

N

O

P

Paulus

Seba-

FINIS.

Imprimatur Fr. Vinc. Aquens. Prouic. S. Officij Med.
Fr. Al. Bariola Augustinianus Consultor S. Offitij pro Illustriss. D. Card. Archiepisc.
Vidit Saccus pro Excellentiss. Senatu.

ANDREÆ ALCIATI LIB. I.

EPITOME LIB. I.

ETrusci ante Urbem conditam quam latè in Italia dominati: trans Apeninum colonias mittunt. Trans Padum Insubrium ædificant. à Sicambris dominio deturbantur. Ducibus Medo & Olano colonias Transpadanas armis repetunt. à Bellouesо acie victi Insubrium amittunt. Mediolani varia nomenclatura. Brixiæ, Veronæ, Ticini, Laudi, & Nouariæ quinam conditores. Senonum in Italiam aduentus. Bellouesus Mediolanum mœnibus cingit. Insubrum fines an Nouariam attingant, quinam Dij ab Insubribus culti, Pythagoræ sectatores, eorundem mo-

res & cultus. Roma à Gallis capta. Veneti Gallorum quietem turbant. Senones à Romanis deleti. Insubrum & Boiorum ad Gallos transalpinos legatio. Veneti & Cænomani Romanorum amicitiam Gallicæ cognationi præferunt. Apparatus Romanorum contra Gallos quam maximus. varia fortuna cum iisdem decertant. Victoria aduersus eosdem. Romani in Insubres arma mouent; Ananes & Cænomani cum Romanis aduersus Insubres, Clastidiũ & Acerræ obsessæ. Singulare certamen Viridomari Regis Insubrum cum Marcello. Consulis de eodem Victoria. Mediolanum à Romanis captum. Insubres cum Taurinis decertant; à Romanis deficiunt, cum Annibale fædus percutiũt, placentia & Cremona Rom. coloniæ. Victoria Gallorum de Romanis. Boij eosdem cædunt. Gallorum cohortes ad Trebiam fortiter pugnant. Ducarius Insuber Flaminium ad Trasimenum obtruncat. Insubrum pedites ad Cannas Annibali vi

cto-

ctoriam peperère. cum Asdrubale & Amilcare palam, cum Magone clam in Românos conspirant. Placentia à Gallis ferro & igne absumpta, Cremona ab ijsdem obsessa. magna strage Amilcare caeso à Romanis vincuntur. Baebius cum exercitu ab Insubribus internecione deletus. Iterum & tertio à Rom. vincuntur. Caecilius Statius Insuber floret. Rheti Comum deuastant, à Romanis instauratur, eiusdem origo, Sulla Dictator cur Insubribus infensus.

Taliam, antequam Vrbs Roma conderetur, & sese armorum virtute extolleret; initio tenuere Etrusci, quorum opes terra, mariquè longè, & latè floruerunt. Ostendit hoc ab eis condita Hadria, vnde superum pelagus sumpsit nomen; tum plures numero Coloniæ trans Apenninum missæ, quæ excepto Venetorum angulo ad Alpes vsque pertinuerũt. Eorum vetustissimus Rex fuisse perhibetur Ianus, quem Saturni ex Latini generis

Etrusci in Italia late dominati.

Ianus Etruscorũ Rex.

ris puella Entoriæ filium aliqui ex Græcis tradunt: quidam alienigenam, & à Pelasgis profectum opinantur. Sed hi videntur nobis admodum fabulosa prosecuti. A Caldeis eius originem trahunt alij, fuisseque Noe celebratissimi in sacra historia herois nepotem Ianum existimant. Cuius sententiæ Iosippus assertor est. At Berosus grauissimæ auctoritatis vir Noe ipsum eundem, & Ianum esse scribit, ductus præsertim nominis argumento, quod Vitisatorem significat; Cuius rei inuentionem Caldeo ipsi mortales debere in confessò est. Fuit huic Regi ex Tubale, vt idem auctor est, filio, siue, vt Iosippus mauult, nepote pronepos Subres, qui maiorum vestigia secutus cum magna Tuscorum manu trans Padum profectus, quo in loco nunc Mediolanum est, oppidum condidit, quod & suo nomine, atque oraculi fidem secutus vocauit Insubrium. Siquidem non modicæ existimationis auctor quidam scriptū posteris reliquit, consultam à Subre Themin, an Subrium pagum à se structum appellaret, negasse id ex re futurum. Quocirca Subrem, alioquin nominis sui paulò studiosorem, negatiuæ particulæ additam

Ianus an idem cum Noe.

Tubal Noe filius.

Subres Noe pronepos.

Subres Insubriū oppidū ædificat.

ta-

tamento Insubrium nuncupari voluisse. Hac in re haudquaquàm ipse meam interposuerim fidem, in negotio præsertim tam veteri, & in tanta scriptorum penuria: Vt etiam non parùm illos admirer, qui quæcumque de Subre dicuntur, omnia ad aniles fabellas relegant; Cum tamen hæc sit in annalibus nostris constãs sententia, & ab his, quę alij prodiderunt, nihil dissideat. Data est semper hæc antiquitati venia, vt primordia Vrbium, quò augustiora sint, in Deos etiam aperto figmento referant. Cur non licuerit in re, quam verisimillimam neget nemo, idem facere, ipsi viderint; Etsi, quid vnusquisque credat, curare non tam nostra intersit, quam fida oratione ea in medium proferre, quæ ab alijs tradita nos vera opinamur. Fabulantur pleriq; in his regionibus fuisse Herculem, conditamq; ab eo Vrbem Aegyptio vocabulo Ariam dictam, quæ à Liguribus instaurata sumpserit demum Nouariæ nomen. Indigna Catone sententia, tametsi eius auctoritate in vulgus edita fuerit. Sanè, quod ad nos attinet, Colonias à Tuscis quandoque trans Padum missas in Insubri (vt credere par est) agro Roma-

Vrbiũ primordia ad Deos relata.

Coloniæ Tuscorum in Insubri.

næ hiſtoriæ auctor T. Liuius atteſtatur. Pacatiſſimè in nouo oppido dominatus eſt Subres, atque ibi vitem plantare, agrum colere, fructus ſerere, pacis inſtrumenta, primus docuit.

Subres Agricultură & religionĕ docet.

Et quoniam coaleſcens indies populus ſubagreſtis atque atrox erat, feros animos religione humaniores reddere conatus eſt. Tum Iani in Deos relatum numen, eiuſq; cultus gentibus honori eſſe cœpit; percuſſaq; dein moneta, quæ bifrontem, vna ex parte ſtatuam, ex alia nauim, corollamue haberet; nam, & nauigationis, & coronarum inuentorem Ianum crediderunt, & Dracon Corcyrenſis teſtatus eſt.

Ianus in Deos relatus.

Ianus cur bifroni & coronatus

In demortui Subris locum ſucceſſiſſe traditur eius filius Marcomedes, cuius in patria hiſt. ſolum extat nomen, geſta ſubticentur, quod nihil arbitror ſub eo dignum memoria euenerit.

Subri ſuccedit filius Marcomedes.

Morientis Marcomedis fati par eſt conditio. Filius huic Inſuber Iulius fuit, celebratum poſteris quoq; nomen. Hoc Rege pro patria primum Inſubres arma induère; Nam ab extrema Venetiæ ora, quæ Noricis contermina demùm Aquileienſe nomen ſumpſit, progreſſus Rex Peucetius Iulio indixit bellum; Cumq; plures annos pugnatum eſſet,

Iulius Inſuber Marcomedis fili⁹ Inſubres armat.

Peucetius bellŭ Iulio indicit.

ſet, & belli incommoda vtrumque afficẽrent Regem, hac conuentione tandem tranſacta lis eſt, vt mutato inuicem Regno, Carnos Iulius regeret, Inſubres Peucetius moderaretur. Quis autẽ Rex hic fuerit, atq; unde originem traxerit, non ab re dubitauerit aliquis. Aquileiẽſem agrum primi exterorũ tenuere Græci, qui Iaſone duce Argo naui in Colchos profecti Vellus aureum rapuere; Ab his Colonia eſt Pola. Argiuos igitur progenitores habuerit Peucetius, an verò Iulius alpibus ſuperatis ex Germania in Italiam venerit, non ſat ex auctoribus conſtat. Peucetium alij appellant; Vt eũ fuiſſe ſuſpicer, qui Lycaonis filius Oenotrij frater ex Arcadia in Italiam venit, cuius rei & Dionyſius, & Plinius Secundus meminere. Dominatus hic eſt non Inſubriæ tantum, Sed Sabinis, Calabriæq; Vnde, & ea Regio Græcis Peucetia quandoq; eſt dicta. Noſtri auctores ex hoc Inſubriæ nomen inditum ſcribũt; quod tamẽ nequaquàm diuturnum fuit. Nam eo defuncto ab Aſia nauibus aduectus Meſapus vniuerſam Peucetij ditionem armis occupauit, nomenq; acquiſitis bello regionibus ſuum impoſuit. Mos

Peucetius. Iulius Carnos. Insubres moderatur.

Peucetius Licaonis filius.

Mesapus Peucetij ditionem inuadit.

Mores gentis, insti
lia fuerint, nec pos
obscuro sunt. Extin
leporisq; studiosos
curium ueteri Ga
quòd eloquentiæ
Deus; tùm Hercu
numque, sed omn
in cuius splendidis
li aurea, quæ im
seruabant, ut solu
ueri fas ducerent
summque bellum in
gna aureis vteba
grauiores, obtusi
bilia, vt qui, dum
sese partim defer
aureis clauis exo
viriolas, annulos
Deorum simulac
Albi membra, &
atque optimè cc
mistro capillos ir
dere crassiores,
cedebant, eò p
Nobiliores gena
bæ promissæ. Cil
solo Luporum,

[illegible] degentis [illegible].

Dij ob in- [illegible] culti.

[illegible] & ve- [illegible] in bello.

[illegible] habendo cor poris cul- tus & mo- res.

[illegible]
[illegible] ple
[illegible]. Successit Bellouesus filius
[illegible], a quo forta[ss]e
[illegible], qui Herc[illegible], it.
[illegible] fic
[illegible]
[illegible]. Quamobrem
[illegible] exilio [illegible]
[illegible] pulsi
Alpes Graias [illegible], & condi
[illegible] Caturiges; intertijq;
[illegible] Plinij tempora
[illegible] Augusti Cæsaris armis fuisse
[illegible] Alpes victoribus
[illegible] essent mac
[illegible] Augustus Salassos, eas infidentes,
[illegible] apud Eporhediam sub
[illegible]. Suprà Salassos autem
Caturiges habitabant, eadem notati la-
[illegible] administratione Sin
[illegible] annos LV. [illegible]
[illegible] regnum. Vir hic bellico-
[illegible] prælia;
[illegible] per [illegible] Italiã prò
[illegible] eos ferro ag-
[illegible], fuga-
[illegible]. [illegible], qui ab In-
[illegible] fuerit.
Quo

Adstabant illis cum [illegible],
tùm pincernæ, ministrique [illegible]
Et qui ex assidentibus [illegible]
existimationem habere, [illegible]
epulis honorabatur. Hospites [illegible]
uia libenter admissos, [illegible]
forent, aut qua causa in [illegible]
nerant, rogare, cum [illegible]
Hostium capita, si quos [illegible]
pria manu cecidissent, [illegible]
ta seruabant, testimonio [illegible]
restituereq; uel [illegible]
auro opprobrij loco [illegible]
illis in vsu variegata [illegible]
sta ad magnitudinem [illegible]
rumque varia animantium [illegible]
lea cornibus, vel [illegible]
di bestiolis insignes. [illegible]
conserturi, Patria [illegible]
apud hos locus egregie [illegible]
rumque semper Poetis [illegible]
Philosophis gratia, [illegible]
dem, quæ Pythagoras, [illegible]
mortalitate sentiebant [illegible]
di in bello audaciores, [illegible]
iuri aliquo tempore, [illegible]
Permansere hi mores [illegible]
usq; donèc in potestatem, [illegible]

cum CCC. mil
leinde Brunisen
gnata, tradunt,
regnasset. His
lemat, vel addat
s non admòdum
mare est nefas;
re possim Gallos
fuit Brennus, lon-
um mare sedes oc
ad Alliam Roma-
mam, præter Ca-
io in errore ex no-
video; Nàm nec
nant, Rex fuit Brē
n Britannicę histo
ı eum Britannum
anta est auctorum
: etiàm sacrilegum
ssimus fuit, tanquā
m, non fine summa
m gesta produnt, ve
. Nec minùs dece-
isten crediderim in
liricus inscribitur,
egem Brennum exi-
ima re auctorum est
nostris scriptoribus

Brennus Senonum Rex.

hic antiquis Regibus fuit, æternitatem sibi hoc modo credentibus paratam iri. Mesapum hic aduersus Troianos in acie pro Turno stetisse Poeta Virgil. scripsit, & Neptuno patre genitum est auctor. Plinius quoque Calabriam Peucetij nomine abrogato Mesapiam ab eo nuncupatam tradit. Idem & de Insubria legitur in Mediolanensium annalibus. Cum in humanis agere desijsset Mesapus, Sicambri, Germanica natio, per Vindelicos, Rhetosq; Italiam ingressi, ferro, & igne omnem agrum ad Insubrem vsquè pagum vastauerunt; cuius tàm insignis calamitatis oppidum ipsum iccircò fuit immune, quòd eius deditione à Sycambris in societatem ciues sunt admissi, nec perennis ea fuit animorum cum hoste coniunctio, quod non ita multo post trãs Alpes Sycambri retro, vnde venerant, domum redierunt. Respirauere aliquandiu ab externis armis Insubres, & iam se in libertatem asseruisse poterant videri, cum Thusci coloniam suam armis reperituri, Olano Duce exercitum comparauerunt, & traiecto Eridano arctissima obsidione eam cingentes tandem potiti sunt munitionibus, propugnaculisq; cum magna

Mesapus Turni partes sequutus.

Sicãbri & Insubres simul in societatem coeunt.

Tusci Olano Duce Insubriã armis repetunt.

gna

gna populi parte excisa. Auxit eorum rẽ deindè Medus, & ipse ex Etruscis (vti arbitror) Principibus, licet alij Insubrẽ malint, ei regendæ præpositus, à quorum nomine Insubria ipsa Mediolanum vocari cœpit. Cuius sententiæ & in originibus Catonem (si modò fideles sunt vulgati codices) extitisse video, tametsi ex antiquis auctoribus alij, vt Cl. Claudianus,& Solius Apollinaris, & Dacius Antistes à Sue media parte lanea nomẽ traxisse opinati sint. Alij, ut Sacrorum in ipsa vrbe Ambrosius Præsul, quòd in medio amnium Ticini, atq; Abduæ sita sit, Mediolanium dictam scripserunt. Quæ opinio vel iccircò receptior esse debet, quòd tàm Græci, quàm Latini veteres, vt ex antiquioribus spectaculis cernere licet, id nomẽ protulere; etsi ipse malim hac in re cõsuetudini obsequi, quàm obsoletam pluribus sæculis Antiquariorum diligentiam imitari; cum hæc inter ipsos quoq; auctores non multum constẽt; Nam,& à Catone diuersa videtur sensisse Liuius,diffidentiaq; illi mortalibus posteris prodidisse, qui ante Bellouesi in Italiam aduentum Insubrium pagum nomen tenuisse scribit, & à Gallis in Vrbis

Med° Dux Etruscus

A Medo et Oiano Mediolanũ.

Mediolani varia origo recẽsetur.

for-

formam redactum vocaritum demum cæpisse Mediolanum. Plinius ad Insubres Gallos, à quibus conditum sit, Insubrij appellationem refert. Videbuntur forsan hæc lectori non admodum diligēti simul pugnare, quæ tamen rectè percepta, si summum ius absit, optimè sibi constant.

Gallorum Duce Belloueso in Italiam aduētus.

Nam cum per Tarquinij tempora Ambigatus Celtarum, quæ Galliæ pars est tertia, Rex duos sororis filios, Bellouesum, Singouesumq; haberet, lectissimos armis iuuenes, aliquo extra Galliam nouas quæsitum sedes mittere decreuit, quod eius regnum tanta frugum, & hominum abundantia polleret, vt coalescens multitudo vix videretur posse regi. Singoueso Ercinij saltus obuenere;. Dijs carior Bellouesus Italiam sortitus est. Hic Bituriges, Aruernos, Senonas, Heduos, Ambarros, Carnutes, Aulercos, fortissimos, maximosq; peditum, equitumq; exercitus, secum trahens, ne quis aduenienti obuiam ire posset, in Tricaspinos venit; Tum moram illi fecere Alpes, vel iccircò inexpugnabiles, quod antè eum nullus præter Herculem, si Græcorum fabulis adhibenda est fides, eas superauerat. Ibi cum tanqnam indagine clausi montibus

Galli

Galli arcerentur, nouum illis omen auxit animos. Audierant nouas sedes perscrutantes nauibus à Phocide Massilienses victos ab Salucijs oppugnari; Quamobrē aduenis aduenæ, veluti æquum erat, auxilio fuerunt, vt eorum ope communiti Massilienses quem primum occupauerāt in terram egressi, loco ciuitatem construxerint. Ipsi per Taurinos, Iuliæq; Alpis saltus transgressi maximis laboribus tandem Italiam attigerunt; Cumq; illis congressi essent Tusci, quorum ditioni, vt demonstrauimus, tunc parebant Insubres, à Belloueso acie deuicti, debellatique sunt. Qua victoria ille auctus cum Insubrium Vicum Heduo, vnde ipse plures Gallos exciuerat, cognominem intelligeret, omen secutus, ciuitatem, vt Liuius est auctor, condidit Mediolanum. Sic q̄ pagus fuerat, in Vrbis dignationē translatus est; Neque enim Bellouesum totius propagatæ gentis iustum titulum habere ostendit; Amasenus Strabo, qui ante Gallorum aduentum, Insubrem nō gentis infrequentia, paucitateuè, sed eo solum quod uicatim habitaretur, pagum fuisse tradit. Patefecit is Bellouesi transitus Barbaris nationibus Alpes; Nam deinde

Tusci à Belloueso deuicti.

Bellouesus Mediolani conditor.

Germani & Galli Elithouio duce Veronã & Brixiã ædificant.

deinde eo annitente quamplurimæ Germanorum, Gallorumq; copiæ in Italia nouas sibi sedes parauere, vt ingens Germanorum manus, quæ Elithouio duce eodem itinere per Taurinos ad eam venit Italiæ partem, in qua nunc Brixia, & Verona vrbes sunt; Post eos secuti Saluij, qui ꝑpè Læuos Ligures iuxta Ticinũ amnem consederunt. Ab his conditas Focellas scribit Plinius, sicut à Leuis, Maricisq; Liguribus Ticinum Vrbem. Venere eodem itinere Boij; tum Vocontiorum pagus Vertacomacores; Ab his Nouaria, ab illis laus Pompeia originem trahit. Nec his tantum aperta Alpium claustra patuere. Nam & Peninum Boij, Liguresq; transgressi, Pado ratibus traiecto, non Etruscis solum, sed etiam Vmbris infesti, agro eos pepulerunt. Recentissima fuit Senonum manus, quæ ducentos propè annos post Bellouesum in Italiam duce Brẽno (vt aliqui auctores sunt) venit. Sed de his pluribus agere non est præsentis instituti. Cœterum qua potissimum parte tam ingentes Gallorum copiæ traiecerint, nõ iniuria potuit aliquis quantumuis diligens dubitare, cum præsertim non sat cõstare Sabellicus in Carnorum

Saluij iuxta Ticinũ amnẽ consederunt.

Ticinum à Leuis Maricisq; liguribus conditum.

Boij laudẽ Vocoucij Nouariam ædificant.

Senonum Duce Breno in Italiã transgressus.

norum historia ostenderit, an hi sint Taurini Saltus, qui in imminẽtibus Aquileiæ Alpibus, quas Iulias Tacitus quòque appellat, difficillimo siti sunt in loco. nam ea regione Tauriscos, qui dein Norici sunt dicti, Plinius collocat. Eos autem à Taurinis non differre demonstrat Cato. Nam si, vt vulgatissima opinio est, Alpibus Graijs exercitum traduxit Bellouesus, quid est, quòd sequenti tempore Annibal in his tantùm elaborauit, vt maximo hominum, animaliumq; dispendio ægrè quinctodecimo die ab his emerserit. Callem certe tutissimum esse oportuit, per quem tot hominum millia prius transcendissent. Verùm quò minus veritatis apud me habeant hæc argumenta, illud in primis facit, quod in circumpadanis Campis eos primum consedisse cõstat, cum ab Aquileia Padus quàm longissime dissideat; Tùm haudquaquàm vero simile est, Bellouesum, vbi in Tricassinos venerit, circumspectando altitudinem montium, itineris tantùm fuisse emensum, vt per hæc Alpium iuga maluerit penetrare; Quin credibile est magis itineris lõgitudine pertæsum per quosuis difficillimos aditus transmittere potius

tius ualuisse. Nec momenti quicquam habent Annibalis in eo trãsitu ærumnæ, qui non Graijs Alpibus, sed Pęnis traiecerit; licet vicino, non tamen dubiè differente loco; Quòd si eodem quandoq; itinere progressus est, deceptum certè à ducibus alienigenam Imperatorem maioribus ex angustijs euasisse, quàm inter Gallos Gallum crediderim. Igitur Bellouesus, vbi in Insubres appulit, mentemq; ad Vrbem condendam applicuisset, septem eligit viros, qui Deorum oracula sciscitarentur, qua præsertim regione fundamenta iaceret; tum, quod Dijs placeret, illi imponi nomen. Responsum tradunt plerique sententia non absimili. Nomina, principiumq; Vrbi sus lanea signet. Explorata Deorum voluntate, cũ sus inuenta esset medio tergore induta lanam, eo, quo primum uisa est, loco Ciuitas fundari cœpta ab ipso omine nomẽ sortita est. Scripserunt hoc ex nostris auctoribus quamplurimi, & opinione totius populi recepta res fuit, ut in medio foro, sub ipsis Pallatij fornicibus marmore cõspicua succula lanato dorso etiamnum uisenda uetustatis signum adesset. Muniuere itaque urbem ualidissimis munitio-

nibus

nibus Galli, ut exterioris muri, qui eam cingebat, latitudo pedum uicenum quinum fuisse credatur; tum tercentæ, & decem turres intra mœnia in ambitu structæ & speciosum, & inexpugnabile opus reddebant. Sex portæ à Dijs, quos religiosè colebant, appellationem accepere. Hi fuerunt Iupiter, Iuno, Saturnus, Apollo, Mercurius, atque Mars; Ex quibus in præsentiarum sola Iouis porta tenuit nomen; amisère suum cæteræ. Sic renouata Vrbis facie omnia in tuto erant, unoq; prælio deuicti Tusci nunquã postea extulere caput. Limites Imperij Belloue- si traduntur Ticinus, atq; Abdua fluuij, tum unde hi dimittũtur lacus duo, larius, & Verbanus, Ticinum hic, Abduam ille procreat; etsi alioquin diligentissimi auctores Polybius, & Strabo Abduam Verbano, Ptolomeus Lario Padum eijci scripserint, errore nimirum euidentissimo; Contineri his finibus Insubres uniuersos eruditissimorum omnium consensus est. In quam tamen sententiam nequaquam accedere creditur Ptolomeus, dum in illis Nouariam collocat; & Polybius, qui Acerras, urbem inter Padum, & Alpes Insubribus uidetur adiudicare.

Vrbis Mediolani Muri, Turres, & portæ.

Insubrum fines.

Nouaria & Acerræ an in Insubribus.

Mores

Mores gentis, institutaq; eo tēpore qualia fuerint, nec post tot annos quidem in obscuro sunt. Extitisse semper elegantiæ leporisq; studiosos nemo ambigit. Mercurium ueteri Gallorum more colere, quòd eloquentiæ, lucrisq; præsideat is Deus; tùm Herculem, Martem, Vulcanumque, sed omnium maxime Mineruā, in cuius splendididissimo templo signa belli aurea, quæ immobilia uocitabantur, seruabant, ut solum eo tēpore indè amoueri fas ducerent, cum ingens periculosumque bellum ingrueret. Sagulis in pugna aureis vtebantur; Illis enses paulo grauiores, obtusique; scuta omnino debilia, vt qui, dum hostem vlciscerentur, sese parùm defenderent. Thoraces etiā aureis clauis exornare; torques, armillas, viriolas, annulos ex solido auro gestare. Deorum simulacra eodem tegere soliti; Albi membra, & in vniuersum proceri, atque optimè compacto corpore, calamistro capillos inflectere, eosq; arte reddere crassiores, vt, quò equinis iubis accedebant, eò pulchriores existimarent. Nobiliores genas radebant; cœtera barbæ promissæ. Cibum capescere sedentes, solo Luporum, canumque pellibus strato,

Insubres elegantiæ studiosi.

Dij ab insubribus culti.

Insubrū arma & vestitus in bello.

Insubrum diuitiæ habitudo corporis cultus & mores.

to; Adstabant illis cùm prægustatores, tùm picernæ, ministrique ætate iuniores; Et qui ex assidentibus maiorem virtutis existimationem haberet, is & melioribus epulis honorabatur. Hospites ad conuiuia libenter admissos, tùm demùm, qui forent, aut qua causa in Vrbem suam venerant, rogare, cum cænam sumpsissent. Hostium capita, si quos nobiliores propria manu cecidissent, aromatibus condita seruabant, testimonium suæ virtutis; restituereq; uel depenso tanti ponderis auro opprobrij loco ducebant. Fictilia illis in vsu variegata floribus; scuta producta ad magnitudinem hominis cælata plerumque varia animantium effigie; tùm galeæ cornibus, vel auiculis, vel huiuscemodi bestiolis insignes. Manus cum hoste conserturi, Pæana canebant. Erat & apùd hos locus egregiæ eruditioni; fauerunt que semper Poetis; habebaturque & Philosophis gratia, à quibus instructi eadem, quæ Pythagoras, de animorum immortalitate sentiebant; qua opinione ducti in bello audaciores, tanquàm non morituri aliquo tempore, prœliabantur. Permansere hi mores quamplurimos annos, donèc in potestatem, arbitriumque

Insubres Pythagorici.

Populi Romani perducti mutauere pleraque. Sùccessisse Bellouefo eius filius Singouesus existimatur, à patrui fortasse nomine, qui Hercinios saltus tenuit, ità dictus. Instituit hic latronibus, atquè siccarijs, qui infestum omnem agrum reddebant, purgare patriam. Quamòbrem cognitione habita, deprehensos exilio mulctauit; qui Insubrium finibus pulsi in Alpibus Graijs consederunt, & condita vrbe appellati sunt Caturiges; interijtq; tandem eorum vrbs antè Plinij tempora. Crediderim Augusti Cæsaris armis fuisse deletos; nam cum hæ Alpes viatoribus proptèr accolarum latrocinia essent inaccessæ, Augustus Salassos, eas insidentes, aggressus captos apud Eporrhediam sub corona vendidit. Suprà Salassos autem Caturiges habitabant, eadem notati labe. Vixit in Imperij administratione Singouesus annos LV. Brunisendoque moriens tradidit regnum. Vir hic bellicosissimus fuit, obiuitque maxima prælia; Nam cum Sueui per Rhetos in Italiã prõperarent, in iugis Alpium eos ferro aggressus durissimo certamine fudit, fugauitque. Fuisse hunc Brennum, qui ab Insubri deuictus sit aliqui auctores sunt.

Singouesus Bellouefo successit.

Caturiges Insubrum exules in Alpibus.

Brunisendus Singouesi successor.

Brunisendus Rhetos fugat.

Quo

Quo facto irritatum eum cum CCC.millibus militum rediјſſe,& deinde Bruniſendum cæpiſſe, vrbe expugnata, tradunt, cum iam annos LXXV. regnaſſet. His ex ingenio ſuo quiſque demat, vel addat fidem; Ipſi mihi, cum res non admòdum conſtet, quicquam affirmare eſt nefas; Illud pro certo exprimere poſſim Gallos Senonas,quorum Dux fuit Brennus,longè priùs iuxtà Adriaticum mare ſedes occupauiſſe,quàm deleto ad Alliam Romano exercitu vrbem Romam, præter Capitolium cœperint; quo in errore ex noſtris quoſdam verſari video; Nàm nec Sueuorum, vt illi exiſtimant,Rex fuit Brēnus,ſed Senonum,quàm Britannicę hiſtoriæ ſcriptores quidam eum Britannum fuiſſe atteſtentur; Tanta eſt auctorum quandoque cæcitas,vt etiàm ſacrilegum hominem,quia bellaciſſimus fuit, tanquā honori patriæ futurum, non ſine ſumma vanitate genti,quorum geſta produnt,veluti ciuem,vindicent. Nec minùs deceptum Apianum Sophiſten crediderim in Commentario,qui Illiricus inſcribitur, dum Cymbrorum Regem Brennum exiſtimat; Tanta in minima re auctorum eſt inconſtantia. Quo noſtris ſcriptoribus

Brennus Senonum Rex.

Brēnus an Mediolanum solo æquauerit.

accedam, impellit me, quòd hi capto Roge Mediolanum solo æquatum à Brenno enarrant; tùm pœnitentia facti eum ductum vrbem restituisse, quam mutato nomine appellauerit Albam, licèt apud posteros non obtinuèrit; Nam & Trogus, & Ambrosius in historia à Brenno conditum Mediolanum opinantur; quæ res mihi minimè verisimilis visa fuit, vt Insubri agro abstinuisse omnino Brennum credam, tùm quòd communia erant Cisalpinorum Gallorum omnia cōsilia, tùm etiā quòd ex antiquis auctoribus nullus huic addicit sentētiæ; nàm potuit de his Gallis intellexisse Trogus, qui sub Belloueso Mediolanum condiderint, quorum aucta re post ducentos, & hoc amplius annos, vna cum Senonibus, duce Brēno Roma sit capta; Quam opinionem & sequi Pausanias Grecus auctor videtur. Tradit hic in Atticis rebus, eorum ducem Gallorū fuisse Brennum, qui circa Padum habitant. Qua in re etiàm T. Liuius anceps rē proponit, nihil explorati se habere confitetur. Omninò erant in Italia per id tēporis innumerę Gallorum copiæ; nā præter Insubres inter Padum, & Alpes habitabant Laij; post quos Lebitij occupauerant

Insubres, Laij, Lebitij & Cenomani; Anaues, Boij, Eganes, Senones, vbi cō sederint.

rant

rant sedes, & non longè à fluuij ripa Cenomani; Tùm inter Apenninum rursus, & Padum Ananes; post Boij, inde Egganes; postremò Adriatici maris incolæ Senones, fuerũtq; hi inter omnes Gallos vrbis captæ argumento maximæ auctoritatis. Videtur tamen, vt dixi, dubitare T. Liuius, Senonumne sola fuerit illa victoria, an Insubribus, Boijs, cęterisq; Cisalpinis Gallis adiuti egregium captę Romæ titulum adepti sint. Floruere omninò ea tẽpestate Gallorum in Italia res, perseuerassentq; ea fortuna diutiùs, nisi sese intestinis bellis confecissent. Initium discordiarum à Venetis venit. Hi ex Oceano Gallico in Italiam delati, Venetię nomen dederunt, & licet à Paphlagonibus ortos alij scribant; tamen cultus, & mores Gallicæ originis esse ostendit. Hi finitimis Senonibus intulere bellum; quapropter illi derelicta Roma ad tuẽdos fines suos redierunt. Transalpini quoq; Insubrum; cęterorumque Gallorum in Italia suspectas vires habentes, iterùm, atq; iterùm eos infestauere; sic à mutuis iniurijs per aliquot annos non cessatum. Interim cum irati cum Senonibus Romani, quòd propè Aretium in certamine Lucius Con-

Veneti Gallos perturbabant.

Veneti Senonib. bellũ inferũt.

ſul ab his eſſet occiſus; quòd violato gẽtium iure, qui captiuos redemptum venerant legati, ſorent occiſi, nouo delectu habito bellum cõtrà eos agere inſtituũt; quo bello cum conſeruiſſent manus, latè victor Romanus miles Senonas ad internecionem deleuit. Quapropter factum eſt, vt M. Lepido, C. Flaminio Conſ. legem ad Populum alter Conſul Caius tulerit, Iuberentnè Quirites, vt ea Galliæ Regio, quam Picenum vocant, vnde eiecti fuerant Senones, Rom. militibus aſſignaretur. Quàm cum ſciuiſſet populus, Boij, Inſubresq; ob id grauiſſimi ſunt indignati, quòd exiſtimarent non iàm de gloria principatuq; ſed de manubijs, prędа, & vita certare. Ergo communi conſilio legatos trans Alpes mittunt. Congolitanum, atque Aneroeſten Regulos ſpe prædę, atque ingentibus promiſſis ſollicitant; itemq; alias eiuſdem prouinciæ gẽtes, & Geſſatas inprimis, qui circà Rhodanum habitant, atque ex re, quòd mercenarij ſint milites, nomen habent; Hortantur, quam maximis poſſunt precibus, vt coacto exercitu cõtrà Romanos arma ſumant; Si id fecerint, maximum lucrum, quod inde ſint acquiſituri, proponunt;

Senones à Romanis internecione deleti.

Boij & Inſubres aduerſus Rom. indignantur.

Gallos Tranſalpinos promiſſis in Italiã ſollicitant.

cun-

cunctantibus quanta incommoda euentura sint, docent; In eam Populum Rom. amplitudinem crescere, vt etiàm ipsis formidolosus nõ ab re esse possit; Odisse Romanos in vniuersum Gallicas nationes, nihilq; antiquius ducere, quàm in seruitutem abstractos liberis, bonis, atq; agro deturbare. Si in Italiam contra illos descendere in animum induxerint, communibus auspicijs se arma moturos; neque verò quicquam esse, quòd magis timere hostes possint, quàm Cisalpinos Gallos; A suis maioribus captam fęlicissimo euentu Romam, quam menses septem cum tenuissent, rebusq; quarum Vrbs refertissima erat, forent potiti, spõte restituto Romanis imperio digressos in patria tecta redijsse. Hæc iactando, atque identìdem còram regibus, populisq; ingeminando Insubrum, Boiorumq; legati ità Transalpinos animauerant, vt maximo desiderio tenerentur gerẽdi cum latino milite belli; Nam neq; maior exercitus, neque armis instructior, neque ex fortioribus militibus in Italiam vnquam à Gallis venisse creditur. Qui motus vbi Romam perlati sunt, tantus ciues terror inuasit, vt confestim nouos pugnatores armauerint *Apparat° Rom. cõtra Gallorũ motus.*

nouas legiones instruxerint, commeatus, omniumq; rerum instrumenta bellica nõ aliter parauerint, quàm si iàm adesse Galli nunciarentur, cum tamen nondũ proprijs sedibus excessissent. Profuit admòdum Carthaginensibus ad res Hispanas hic tumultus; Nam Romani dùm, quemadmodũ ceruicibus suis imminentes Gallos repellant, consilia quotìdie ineũt, rebus Hispanis neglectis, totis animis ad bellum Gallicum se præparantes, Hasdrubali, quò cũ multos annos pugnatũ erat, pacem dederunt, acceperuntq; Missæ itẽ legationes ad Venetos, & Cænomanos, vt Romanorum amicitiam Gallorum societati præferrent. Quæ res, vt Romanis ex animo sucessit, ità non modicas difficultates Insubribus attulit, quòd magnã exercitus partem domi ad defendendos fines relinquere coacti sunt, nè, dùm ipsi abessent, in eos Cænomanus miles grassaretur. Igitur Galli coacto iuxtà Rhodanũ exercitu, superatis Alpibus in Circumpadanos campos descenderunt. His se protinùs iungunt Insubres, & Boij. Peditum numerus traditur fuisse quinquaginta millia, tùm equitum, & bigarũ duo millia. His Etruriam versùs mouerunt

Tumultus Gallicus profuit carthaginẽsib.

Veneti & Cænomani cũ Romanis cõtra Gallos

Boiorũ & Insubrum quinquaginta millia in armis.

castra

castra. Romani, vbi certioribus nuntijs exploratum habuere, transmisisse ab Alpibus Gallos, alterum Cõsulem L. Aemylium cum legionibus, auxilioq; Ariminũ miserunt, vt illic sese hosti opponeret trãsitum prohibiturus. Quòd verò alter Cõsul C. Attilius sui Cõsulatus initiò in Sardiniam cum classe cursum tenuerat, eius loco in Etruriam vnus Prætorum ire est iussus, qui Gallos incendijs, rapinisq; arceret, &, si videretur, prælio rem committeret. Intèrim vix dictu credibile, quã tus vrbem incesserat pauor; Ea fuerat virtutis Gallicæ expectatio, vt iampridẽ Romani nihil eorum nomine formidabilius ducerent; Augebat metum vetusta cladis ad Alliam acceptæ memoria, vt tanquã Romanis penatibus fatalem gentem pertimescerent. Quòcirca tamètsi ingens hominus conflatus esset exercitus, festinare tùm Romani copias aliàs parare, iuuentutem armis instruere, delectusq; nouos in dies habere; moniti præterea Latini nominis socij, vt idem facerent, & quotiés opus esset, absq; mora in certamen promptos, paratosque se præstarent; Municipiorum, Coloniarumq; & Vrbium in Italia magistratibus imperatum, vt omnium

Aemilius & Attilius Coss. contra Gallos

Romæ trepidatum ob Gallorũ aduentũ in Hetruriam.

militum

militum, quos delegissent, numerum in commentarijs ad senatum referrent; Ad hæc maximam adhibuerant curam frumẽti, & commeatus omnium generum; tùm armorum officinæ excussæ, vt quibuscũq; tela suppeterent; Et quò magìs metuebãt Romani, eò diligẽtius omnia belli instrumenta parauerant; Nunquã maior in vrbe apparatus belli, nec sanè in reliqua Italia quicquam tùm segnius instructum, cum existimarent omnes, non de rebus, aut gloria, sed pro vita, liberisq; cũ Gallis dimicari. Quamobrẽ nemo vnus fuit, qui nõ auctoritati Senatus, & populi Romani maiestati libentèr paruerit. Quantæ tunc Ciuitates, & quot hominum millia essent, etsi auctores inter se dissentiãt, crebrius tamen Polybij sententia probatur. Eum ipse integerrima fide scriptorẽ sum secutus. Primùm igitur Consulibus quatuor vrbanæ legiones attributæ erãt; peditum viginti millia, equites mille ducentos hæ continebant; His additæ sociorum auxiliares turmæ, peditum millia triginta, equitum duo. Hinc in Sicilia, & circa Tarentũ præsidij causa constitutæ duæ legiones; pedites quater mille, equites ducentos singulæ habebant. Insuper Romanorum

Romanorũ & sociorũ quot millia in armis contra Gallos

norum, Campanorumq; multitudo traditur circiter ducenta quinquaginta millia peditum, equitum vigintiquatuor millia. Nèc subsidiorum omissa est cura. Fuere in Vrbe, si quid noui accidisset, iussa senatus expectantes hominum copiæ, viginti millia peditum Romanorum, equitesq; mille quingenti, sociorum triginta millia peditum, equitum millia quinque. Ab Etruria, & Sabinis missa peditũ septuaginta millia, equitum quatuor. His præerat vrbanus Prætor, quem suprà retulimus statim, vbi Gallos in Italiam venisse intellexit, Etruriam versùs mouisse. Hos secuti Vmbri, & Apennini accolę Sarsenates in expeditionem vicena hominum millia duxerunt; Tùm iuncti Cęnomanis Veneti, Romanis legatis persuasi, totidem armaruut viros, quos in Apennino iusserunt cõsistere, vt, cum facultas daretur, in Boiorum agros irruptionem facerent. Parata hęc à Romanis erant aduersùs tumultum Gallicum. Tùm relatæ ad Senatum in tabulis Latinorum copiæ octuaginta fermè millia, equitùm quinq; Samnitum septuaginta millia, equitum septem millia: Messapiorum, & Iapigum sexdecim millia, peditum quinquaginta

ginta millia; Lucanorum peditum triginta millia; equites verò ad summum ter mille. Marsi præterea, Ferentani, Maurricini, & Vestini peditum armauerunt circitèr viginti, equitũ quatuor millia. Quæ coacta gens ex omni Italia, præter Insubres, & Boios, peditum reddebat septiès centena, & eò amplius millia, equitum vero Septuaginta millia: Etsi Liuius ex peditum numero penè dimidiam portionẽ demat, & in equitibus ab hac summa dissentiat plurimum. Contrà Fabius Pictor, qui eo bello interfuit, & Paulus Orosius octingenta armatorum millia fuisse tradunt: Cui opinioni nèc multum Plinius in naturali historia discrepat. Galli superato, vt diximus, Apennino iàm in Etruriam venerant, & apud Clusium, quæ non ampliùs dierum trium itinere ab Vrbe Roma distat, castra fuerant metati, cum certiores facti sunt Romanorum, Hetruscorumq; copias, quibus Prætorem præfuisse retulimus, conuenisse simul, ac decreuisse sequi. Quo accepto nuntio Galli versùs eos mouerunt signa: Eratq; in conspectu iàm vterq; exercitus, cum pugna supersedentes, occidente sole, vtrique muniuerunt castra. Nox erat, tenebris-

Galli apud Clusiũ castrametati

brisque omnia tegebantur, cum Galli per castra de more elatis ignibus equites admonent, vt prima luce, cum omnia tutiora hostibus promittat dies, se sequantur: Ipsi Fesulas versùs clam iter facere incipiunt, eo id acturi consilio, vt sequēti die & suos equites in agmen recipiant, & incautiùs sequentes Romanos circumducant. Nèc eos sua fefellit opinio; Nā Romani summo manè hostium equitatum non sinè tumultu abire conspicati, id eos metu, & in trepidatione agere existimantes, acceleratis passibus, incōposito agmine sequebantur. Id animaduertens Gallus, qui ex pacto hàc, atq; illhac concursabat, constitit, initoque certamine victus Romanus, & Tuscus miles turpè fuga terga dedere. Erant enim Gallis animi ferocia longè impares. Amisere victi occisorum eo prælio hominum millia sex, Alij in proximum tumulum situ, & loci natura munitissimum se recepere, quos è vestigio profecuti victores obsidione cingere decreuerunt: Obstant procedentis noctis angustię, atq; eo die exanthlatus labor; quibus rebus confecti id operis tūc aggredi non decreuèrūt; sed relictis equitum turmis interim custodiendos mandarunt,

Galli versus Fesulas mouēt.

Romani & Tusci astu à Gallis fusi.

runt,

runt, vt postridie, si deditionem non facerent tumulum omnibus viribus aggrederentur; Ipse tum ad curanda corpora profecti, vnico prælio facti diuites, tantum prædæ, tantum hominum lucrati, vt vix cuiquam sit credibile. Cæterùm expugnandi tumuli consilium haudquaquã processit. Nam L. Aemylius Consul, quẽ Ariminum missum scripsimus, vbi per Etruriam Gallos iter facere intellexisset, vt versùs vrbem Romam properè contenderent, suis suppetias laturus, in Etruriam festinauerat; Tùm maturè superato Apennino, non longè ab hostibus castra metatus est. Cognouere hoc Romani, qui in tumulo ab Gallico equitatu obsidebantur; Ex nocturnis enim ignibus illis facile fuit Consulis aduentum coniectari; Quamobrem spe subsidij adiuti, animoq; alacriores, ex suis militibus quosdam inermes per proximam syluam mittunt, qui eum, quemadmòdum res gesta sit, instruant, & quamprimum opem ferat, rogent. Edoctus omnia Consul, cunctandum nequàquam existimans, equestres copias tumulum versùs ducit, & Tribunis militum imperat, vt legiones prima luce castris educere festinent; si ne-
cesse

cesse fuerit, vel prælio certare non ambigant. Nec latuit Gallos aduentus consulis, id & ipsi ex nocturnis ignibus conijcientes. Tùm aduocato omnium consilio quid agendum esset, deliberare cæperũt. Hic variæ, vt in magna multitudine solet, dicuntur sententiæ. Communi demũ consensu in Aneroestis sententiam est itum. Iudicauit is, haud rectè sentire, qui tunc armis decernendum censerent, quippe qui iam certò acquisitam prædam in belli dubium deferrent, Quare se auctore consultius facturos, si in patriam reuertentes, quod lucrati fuerant, secùm demum reportarẽt: tùm relictis ibi sarcinis, si placeret, iterùm Romanis indici bellũ posse; sic & expeditius pugnaturos, & manubiarum securos, multùm rursùs victores lucri acquirere, victos minimum detrimenti passuros. Galli igitur Aneroestis consilium executuri, antè lucem motis signis per inferi maris littus cum maxima præda patriam repetebant. Sequebatur eos Consul, si aliqua rè beni gerendæ occasio daretur, eam non dimissurus: alioquin ex composito cum tanta multitudine timebat congredi. Per idem tempus accidit, vt alter Consul C. Attilius, quẽ

Galli præda onusti patriã repetunt.

cum

cum exercitu in Sardiniam profectũ prędiximus, aduectus Pisas contrario, quàm Galli, itinere rediret Romam. Non longè aberant à Tusciæ Ciuitate Telamonæ Galli, cum quidam ex illis improuisò in eos incidentes, qui Attilij exercitum præcedebant, capti, non multum abesse Gallos, & alterum Cõsulem porrè sequi, confestim Attilio exposuerunt. Quibus cognitis ille lętus, quòd inter duos potétissimos exercitus hostes obiecisse fortuna videbatur, admiratus primum rei nouitatem in eos ducere constituit. Admonitis itaque militum Tribunis, quid eos agere velit, ostendit; Quousq; sinat opportunitas, legiones aduersus hostes pro cedere iubet; Ipse idoneum rei gerendę collem propè viam conspicatus, cum expedita equitum manu occupare parat. Fecerant & idipsum Galli, sed præuentos se à Consule cum ex captiuis intellexissent, existimauerunt primò id ab equitibus factum, quos L. Aemylius noctu præmisisset; demùm re diligentiùs explorata, necessariò esse ferro decernendum viderũt. Instructa itaque acie Gessatas, atque Insubres contra Aemiliũ, qui à tergo sequebatur, constituerunt; A fronte aduersus

Galli à Romanis intercepti ferro decernunt.

Atti-

Attiliũ collocati Taurini, & Padi accolæ Boij; Carros, & impedimẽta extrà aciem reposuerunt; præda omnis in proximum tumulum delata, & complurium equitũ custodiæ dimissa. Egregia arte ordines instruxisse Polybius tradit; nam bifrons acies, & aspectu hostibus terribilis est, & ad pugnam valde efficax, omni spe fugæ prærepta. Accedit his, quòd inuicẽ vtrũque caput se protegit, estq; alteri alterũ auxilio. Principio in colle, quem Attilius occupauerat, est certatũ, quo in loco cum summa virtute vtrinq; pugnaretur, tandẽ ab equitibus Gallorũ fortissimè se gerens interceptus Attilius occidit, caputq; eius ad Reges delatũ; primùm se prælio cępto colle is obiecerat, vt, si superati forent hostes, gloria confecti negotij penes se solũ esset, qui antè collegam cępisset pugnam. Morte alterius Consulis haùd perterriti Romanorum equites non solum occupatum à se tumulum defenderunt, sed etiam viriliter occurrentes Gallicum equitatum fuderunt. Addebat his animos spes potiundæ victoriæ, quòd vrgẽtibus Gallos fatis Romano exercitu circumclusi videbantur. Terrore plena omnia. Classicorum sonitus, Gallorumque

Galli nouo ordine aciem instruunt.

Attilius Consul à Gallis occisus.

Equitatus Gallicus à Rom. fusus.

in immensum vociferatio, & clamor nemini non formidabilis erat. Initium victoriæ Romanis dedere ipsi Gessatæ; Nã cùm Boij, & Insubres auratis quoq; armis conspicui essent, Gessatæ animi, magnitudine, qui ingentes spiritus in re militari concipiebant, huiusmodi ornamentis abiectis antè omnes nudi capescebant pugnam, hoc se modo prædicantes magis expeditos ad bellum fore; quæ iactantia & ipsis, & omni exercitui perniciem tulit. Nam cum nudi essent, scutoq; tegerentur Gallico, ipsis admodùm breui grandia eorum corpora sagittariorum ictibus maximè patebant, quos vel iccircò aduersus Gessatas collocauerant Romani, quòd eis superandis aptissimũ hoc pugnatorum genus erat. Angebantur eò acrius Gessatæ, quòd ex longinquo sagitta vulnerati neq; hostem vlcisci possent. Quare gliscente ira, plerumq; aciem percurrentes turbare, suis terrori esse, rabie omni omissa disciplina agitari. Cæsis ad hunc modũ Gessatis, Insubres, Boij, Taurini excepere prælium, cœptumq; tandẽ comminùs pilis, & gladijs agi. Hic atrocissimum certamen fuit, & vt animi viribus constãtior Gallus, Insuber, cœteriq; erãt,

Gessatæ Gallorũ ordines perturbant.

Romanorum victoria contra Gallos ex imparibus armis.

ita

ita vſu armorũ Romano militi cedebãt. Gallis enſes grauiores ſunt, & cuſpide obtuſi; ſcuta debilia; quæ omnia commodius Romano ceſſerant, qui & clypeis validioribus vtebantur, & gladio breuiori quidem, ſed acuto, & expeditiori. Suſtinuit tamen impetum Gallus, donec è colle equites magno impetu deſcenderunt. Tũc omninò turbati omnes paſſim cæde equites citatiſſimis equis terga dare; pedites eo ipſo, quo cõſtiterant loco, deſperatis rebus occumbere. Tanta fuit animorum virtus, ſeù pertinacia magis, vt nè attẽta quidem fuga ceciderint omnes. Perijſſe eo prælio Polybius, & Oroſius auctores ſunt hominum XL. millia. Congolitanus Rex cum captiuorum decem millibus in poteſtatẽ hoſtium viuus peruenit. Aneroeſtes cum quibuſdã paucis comitantibus aufugiſſet, omnes vitæ tædio non diù poſt in ſemet vertere manus. Hic verò illud omittere incurioſi admodum eſſet, Fabium Pictorem, quem Oroſius auctorem habet, non apud Telamonem, vt Polybius, ſed apud Aretium prælio dimicatum ſcribere, & cum Attilius eſſet occiſus, qui pugnæ intererant, octuaginta tribus millibus cæſis turpiter

Congolitanus Gallorum Rex capitur.

fugisse; qua fiducia elati Galli, cum haud ità multò post manus iterum cõseruissẽt, à Romanis ea clade fusos, vt quadraginta millia hominum desiderata sint. L. Florus cum Brittomaro duce ab Aemylio victos Insubres scribit, discintosq; in Capitolio, vt eorum interuerteret votum, qui non priùs balthea soluturos iurauerant, quàm Capitolium ascendissent; nam his gestis rebus L. Aemylius spolia hostium misit Romam, & vt Polybius testatur, depopulatis locorũ agris, ditato omnis prædæ genere exercitu, reuersus, armis, & torquibus (ornamenta sunt, quæ patrio more circà collũ gestare Insubres consueuere) Capitolium ornauit. Decretus illi triumphus, captiuique antè currum cum præda ducti. Sequẽti anno Cõsules creati sunt. T. Manlius Torquatus, Q. Fuluius Flaccus. Venerat in spem Senatus ex omni Italia deturbãdi quicquid erat Gallici nominis, Quare vtrumque Consulem primò aduersus Boios mittũt; eos celeriter in ius, & ditionem suã redegerunt. Scribit Strabo superatos à Romanis Boios agro expulsos fuisse, & ex Italia digressos cum Tauriscis iuxtà Histri flu-

Galli in Triũphum ab Aemilio ducti.

Manlius, & Fuluius Coss. contra boios.

fluminis ripam regionem occupasse. Id non hoc bello factũ; sed priùs paulò credere libet. Sanè nec perpetua fuit ea Gallis sedes; Transijsse in Noricum recentiores tradunt, à quibus prouincia Boiariæ etiàm hodiè tenet nomen. Duxere dein Consules in reliquos Gallorum Insubres. Polybius multitudine imbrium, pestilentiaq; deteritos destitisse à bello, Romamque redijsse confirmat. Pugnantia his scribit Orosius, Insubrum xxiij. millia tunc occisa, capta quinque millia. Maior apud me illius est auctoritas, nisi à Fabio Pictore hoc sumpsisse Orosium crederem. Fuere autem hi Imperatores, qui primi Romana arma trans Padum protulerunt. Post hos Cõsules facti P. Furius, & C. Flaminius. Hi rursùs in Galliam profecti, Ananes, qui propè Apenninum habitabant, in societatem recepere. Versus deinde in Insubrum agros furor belli. Constiterat Flaminius propè Adduæ, & Padi cõfluentes. Hic, dùm amnem transmittit, dùm castra munire vult, ingentia ab Insubribus, qui eum prohibituri maxima multitudine conuenerant, incõmoda accepit

Iidẽ Cõsules contra Insubres.

Furius, & Flaminius Coss cõtra Insubres.

nec. iam periculis pares erant Romani. Quamobrem ab eo discedentes loco in Cænomanorum agrũ profecti sunt. Eorum vrbs erat forum Diugutorum, quã nostris temporibus oppidum Cremã vocari eruditissimi quique sentiũt. Illic cõstitisse verisimile est. Adiuti Cænomanorum, quos in societatem asciuerant, armis, superiora, quæ ad Alpes spectant, loca tenuere; Demùm in Insubrum agros descenderunt, ferro, & igne omnia vastaturi. Præfuisse Insubribus Aristonicem Ducem Florus tradit. Hic consilio cum proceribus communicato, quòd videret omninò decreuisse Romanos patrijs sedibus eos deturbare, fortunam belli experiri decreuit. Igitur sublatis ex Mineruæ templo, quam præcipuam colebãt, signis, apparatisq́; cęteris belli instrumentis, Mediolano discedentes aduersus hostes intrepidè sunt profecti; Hinc propè illos metati castra, hominum fermè quinquaginta millia erant; plena populo etiàm tunc, nedùm ætate nostra, Vrbe Romani, qui se numero inferiores planè nossent, Cænomanorum auxilia implorabãt. Suspecta erat illorum fides, nec eiusdem nominis viris (Galli enim omnes) videbatur

Forũ Diugutorũ hodie Crema

Cænomani cõtra Insubres.

Aristonic' Dux Insubrum.

Cænomani Romanis suspecti.

tur

tur multùm credi debere. Sic non parũ consilij ancipites extricauere sese tandẽ. Iũctus ponte stabat Addua. Cenomanos omnes transire ad vlteriorem fluuij ripã iubent; tùm rescindunt pontem. Visum id factu optimum, quòd & facultatẽ Cænomanis se Insubribus in ipso prælij discrimine iungendi surripuèrunt; tùm etiã quòd omni abscissa spe fugæ Romanus miles necessariò acerrimè pugnam aggredi cogebatur. Mox instrui cœptę acies. Qua in re Flaminius Consul artis se belli cę inexpertum, rudemq; ostendit. Elegerat ille locũ nequaquàm Romanis armis idoneum, deliqueratq; in eo, quòd in re militari primum perito Imperatori esse debuit. Tàm propè enim fluminis ripam erexerat aciem, vt referẽdi pedem, quod Romanorum proprium est, facultas omninò nulla relinqueretur; vt, si vel tantillũ retrocedere milites esset opus, Adduæ fluuio pręcipites mergerẽtur. Superiores tamen eo prælio fuerunt Romani, Tribunorum prudentia, & astu. Animaduerterãt hi anterioribus bellis Gallorum gentem primo impetu supra humanas vires esse, mox paulatim labescere, & nimium modò longiore motu quasi Sole laxari; enses

Flaminius cos. belli imperitus.

præterea habere nō agiles, qui vnica pla ga fortissimi ad crebros ictus erant inutiles. Acceptas itaque à Triarijs longiores hastas antesignanis tradidere. Sic incepta pugna Insubres lanceis percussi, his incidendis primum illum animi ardorem effudere, tùm cominùs vadentes Romani phalange structa cædere hostem paulo securiùs cœperunt. Nam cum Insubrum, vt longiores, & graues, ita nequaquàm acuti gladij essent, non nisi ex loci intercapedine cæsim ferire hostem poterant. Contrà verò Romanus miles edoctus à Tribunis, quàm maximè poterat illi proximus ense aptior, punctim Insubrem eluso eius ictu aggrediebatur. Magna tunc strages facta; trucidata esse Insubrum octo millia, capta decem, & septem Orosius est auctor; Numerū supprimunt Polybius, Florusq́; Omnino magnam cladem accepere Galli; Nam indomita armorum ferocia gens haùd aliter à Rom. Senatu supplex per legatos quæsisset pacem. Vouisse eos, antequàm pugnæ incubuissent, Marti suo de hostiū præda torquem scribunt quidam; Quam ob causam Flaminius Ioui de ipsorum torquibus, quos bello fuerat adeptus, tro-

pheum

pheum erexit. Nobilior fuit ea victoria Consulis, quòd cõtemptis auspicijs, quibus pugnare prohibebatur, superior tamen euasit; Qua fiducia apertè potuit cognosci vanam esse auspiciorum fidem. Fecisse idem aduersùs Parthos pugnantem Lucullum veteres scriptores tradunt, qui nefasto die ex his, quos atros vocant, initurus prælium, submonentibus id amicis, Ego, inquit, ex atro felicissimum Romanis reddam. Cuius dictis fidem fecere minima manu fusæ innumerabiles hostium cateruæ; vt religiosas mortalium superstitiones vterq; Imperator non obseruãdas experimento suo docuerit. Peperit tamẽ id famæ Flaminij maximam inuidiam; Nàm redeũti, & multa referenti spolia populus contempsit ire obuiam; nõ multũque abfuit, quin triumphi decora non assequeretur. Iusta videbatur subesse causa pſertim religioni deditissimæ gẽti. Nã cũ Augures vitio creatos esse Cõsules dicerẽt, Senat⁹ eos è vestigio ab expeditione reuocãdos esse cẽsuit. Flamini⁹ post superatos hostes resignare distulit litteras, vt victore exercitu rediens facesseret iussa. Tulit id ęgrè Popul⁹, tanq̃ p superbiã factũ, coactũq; deponere Imperiũ vix priuatim trium-

Auspiciorũ vanitas.

triũphare est passus. Potuit ea Po. Rom. seueritas temerarium Flaminij animum flectere, sed eum dare pœnas cogebant vltores Dei. Siquidẽ triennio fermè post contrà auspicia, mores secutus suos, Annibali congressus, clade exercitus, & sua insignem Thrasimenum lacum fecit; ac tùm quoque concessere fata, vt Insubris Equitis manu peremptus, à se interfectorum vmbris litaret. Igitur dum tot cladibus affecti Insubres pacem à Senatu petunt; M. Claudius Marcellus, C. Cornelius Consulès dicti sunt. Sollicitauere statim plebem, vt quò minùs pax conficeretur, prono ad eam Senatu ipsi intercederent. Obtinuisse meliorem causam, ictũque fœdus Plutarchus scribit, sed culpa Insubrum ruptum, ascitis in societatem Gessatarum triginta millibus. Ipse Polybij sententiæ accedo, qui priusquã quicquam à Senatu Galli impetrarent, festinasse cum exercitu vtrumq; Consulẽ tradit, debellasseq; interim petentes pacem hostes. Cognito itaq; Insubres Marcelli aduentu, quòd ipsi tot prælijs lassi essẽt, Gessatarum triginta millia conduxere; atq; his libertatem suam tueri decreuerunt. Dissentit, & hic Plutarchus, trigin-

Claudius Marcellus & C. Cornelius Coss. aduersus Insubres.

Insubres triginta milia Gessatarũ cõducũt.

ta

ta millia Insubrum in armis fuisse ratus, maioremq; Gessatarum exercitum, quē non Insubrum mercenarij, sed spōte sua traduxissent. Et id quidem Brittomaro duce. At hunc Liuius, & Florus non illis, sed Insubribus Principem attribuunt, vt in hoc quoq; veterum fidem non ab re aliquis requirat. Firmauere Gessatæ præsidio Acerras Vrbem, quā inter Padum, & Alpes fuisse superiùs quoque diximus. Eam vterque Consul obsidione cingere decreuit, procedebatq; in dies arctior, quòd nihil subsidij ferre Insubres poterant, medijs locis à Romano exclusi. Quamobrem partem copiarum (decem millia fuisse tradit Plutarchus) ad obsidendum sociorum Pop. Romani oppidū Clastidium mittunt, existimantes, vt illis suppetias irent, ab Acerris soluturos obsidionem Romanos. Id dùm cognouisset Marcellus, relicto ad Acerras Collega, cum equitatu, expeditiorumq; militum parte obsessis ferre opem contendit. Cōfestim hoc audientes Gessatæ, duce Brittomaro, in aciem prodeunt; Consulem manifesta se clade oppressuros opinātur, quòd paucos secū pedites haberet, equestriq; prælio certandum foret, quo pugnę

Britomar° Gessatarū Dux.

Acerra præsidio firmata.

Acerrę Obsessæ à Romanis.

Clastidiū à Gallis Obsessum.

gene-

genere cunctos se mortales superare arbitrabantur. Marcello nec suorum corpora curare, nec vllum quieti tempus permittere celerrimo hostis aduentu licuit. Inceptum igitur certamen; Primo congressu pauxillum superiores fuere Galli, donec eorum equitibus à Romano equitatu pariter circumuentis inclinare ad Romanos victoria cępit; mox fusi, fugatiq; hostes plurimi; victorum metu Padũ ingressi vorticibus sunt absorpti; captiui tamen, & complures fuere. Eò ignominiosior clades, quòd multi à paucis superati essent. Qua in re plurimum Marcelli virtus enituit, quòd qui multitudine hostium superari se videret, ità aciem instruxit, vt dexterum sui exercitus cornu sinistro Gessatorum alæ iungeret; reliquam autem exercitus partem à dextro hostium cornu longè remouens, quasi verũ directam ostendit; Ità cum eorum lęuam à tergo, & à lateribus cęderet, quòd præstántissimos quosque in dextero suo cornu collocauerat, in fugam sunt versi hostes; nam suis laborantibus nec à dextra ala, nec à media acie succurrere prohibebat Romana acies, sese longo interuallo porrigens. Nec minùs manu,

Victoria Rom. contra Insubres & Gessatas.

Marcelli virtus & Bellandi peritia.

quàm

quàm ingenio victoriam sibi peperit Cõsul; Cum clamore, & pollicitationibus in ipso pugnæ cardine suos adhortaretur, fremitu belli equo perterrito eius impetu cessim retrò ferebatur. Quapropter veritus ne tali prodigio tepescerent militum animi, attractis confestim habenis in hostes equum conuertit, & vt consilio, non casu id euenisse crederetur, supplex adorauit Solem (Romanorum vtique mos est, antequàm manum conferant, salutare Deos, tametsi orientem eum colere peculiarius est in Syria militantibus) inter confertissimos hostes mox progressus opima spolia vouit Feretrio Ioui. Properabat ad votum fortuna belli; nam visus illi Viridomarus, & Regia planè statura, & armis auro, atque argento fulguris instar rutilantibus, ostendit se esse Ducem. Ea itaque arma fore arbitratus, quibus vota solueret, virum adoriri maturat. Nõ detrectauit Dux singulare certamen; sed prior Marcellus hasta illi perfosso thorace simul equi viribus innixus resupinum deturbat, rursusq; bis vulnere repetito exanimẽ reddit. Morte regis facti hostiũ

Romani ante pugnã Deos adorant.

Marcellus Viridomarũ singulari certamine occidit.

cunei

cunei dedere terga; Tùm ephippijs desiliens Consul, appræhensis Viridomarij exuuijs, cœlum suspexit; atq; O magna; inquit, qui Imperatorem gesta vides, & probas, Feretrie Iupiter, En tertius ego Romanorum Dux, atq; Imperator ducē simul, ac Regē propria occidi manu. Tu cape, quæ tibi opima spolia do, dico, & vicissim lætis successibus res aduersùs hostes nostras prosequere. Sic effatus belli reliquias persequi statuit. At Galli, qui apud Acerras remanserant, simul atque suorum stragem Clastidij acceptam audiuere, celeri fuga Mediolanum contendunt. Præcipua hæc etiam tunc Insubrū, vt Polybius scribit, erat vrbs, pro qua, vt pro amplissima metropoli æquum fuit, Galli strenuè pugnabant. Persecutus fugientes est alter Consul Cornelius, qui infeliciter dimicans obsidione circumueniri se permiserat, vt Plutarchus auctor est. Veriora tradunt alij. Cum non lōgè à Mediolano exercitum ductâsset, nemine obuiam prodeunte, agrum omnem depopulatum regredi cæpisse. Tùm Galli abeuntem persecuti extremum agmen lacessere; plerosq; Romanorum trucidare, alios in fugam vertere, Quæ conspicatus

Marcellus Tercerio ioui opima spolia dicat.

spicatus Consul, conuersis legionibus, omnes ad capescendum forti animo prælium cohortatus est. Paruere mandatis Romani audacissimè contra Gallos pugnantes vicere; Nam tot nuper affectus detrimentis Gallus non repugnauit diù, sed reuocato gradu in proximos montes (eos opinor, qui Leuco oppido imminēt) victi aufugere. Hos aliquandiu fugientes insectatus Consul, Mediolanum demùm profectus, Vrbem in Po. Rom. potestatē redegit. Sic desperatis rebus suis, & ceteri fidei Romanorum se, & fortunas suas credidere. Eorum exemplum imitatæ, & vicinæ gentes idem fecere; Et ita huic bello impositus finis, domitaq; Gessatarum arrogantia, qui se victores fore rati, Romana arma Vulcano; vt L. Florus scribit, promiserant. Receptæ vrbis Mediolani titulum Cornelio tribuit Polybius, Marcello Plutarch⁹, & Orosius, qui ab eo cæsa hostiū triginta millia refert. Discrepant, & alio modo maximi duo historiæ scriptores. Plutarchus enim Iusubres in armis fuisse comparato exercitu posteris tradidit; Antiquior ille, & iccircò maioris fidei, solos Gessatas gessisse bellum, eorumq; corpora solùm cæsa scripsit; Cui, & ac-

Mediolanū à Rom. captum.

& accedere Orosius videtur. Vtcumquè sit haùd quaquàm magni refert, cum illud constet, tùm primùm Insubres subactos cessisse Romanis. Etsi minimum de Mediolanẽsium iure minuit illa victoria; mansit libertatis nomen, nec externos Magistratus, aliquauè onera agnoscebãt. Creauere Reges more suo, & finitimis ne mine consulto indicere bellum fas erat; Domiti vt amicitiam Romanã agnoscerent, nondùm, vt parerent, suis legibus; suo iure vtẽtes. Quieuere interim anno; Mox in Taurinos mouere bellum, variaque victoria protrahebatur tempus, cum legati Annibalis itineri sese in Italiã accingere decernentis, vt simul fœdera percuterent, venere. Norat Annibal superioribus prælijs Insubrum insensos ergà Romanam gentem animos. Quamobrem in maximam spem venerat eorum nanciscẽdi amicitiam. Cõuenere itaque clam Romanos huiusmodi fędere, vt Annibal Insubribus, Insuber Annibali contrà Romanos auxilio esset; Bona vterque fide ageret; Si Insubrem aliquis ab Afro iniuria se affectum quereretur, eius rei iudicium penes Carthaginensium magistratus; aut Imperatores, qui in Hispania cum imperio

Insubres aduersus Taurinos.

Insubrum cũ Annibale fœdere.

rio

rio erant, agitaretur. Quòd si cõtrà Carthaginènsis ab Insubri iniusti aliquid fuisset passius, Insubrum mulieres, disceptatrices esse debere. Cur iniuriarum cognitionẽ Insubres fęminis concesserint, quòd mirum fortasse alicui videri poterit, Polienus Macedo, & Plutarchus ostendunt. Namq́ue Galli, priusquàm Bellouęso Duce superatis Alpibus nouas in Italia sedes quęsissent, seditionibus domesticis cousq́ue sunt agitati, vt ciuilia bella susci tarent; Cumq́; ferro accincti alter in alterius perniciem constitisset, essentq́; discordiarum finem quęsituri, inter vtrumque exercitum mulieres progressę, precibus, lachrymis, gemitu adeò flexere virorum animos, vt depositis iurgijs, atq́; omni odio vnusquisq́ue ad penates suos reuerteretur. Hinc apud eos orta cõsuetudo, si quid de bello, aut de pace tractãdum esset, mulieres ipsę diiudicarẽt, tùm quæcumq́ue cùm socijs controuersia nascatur, ex fęminarum sententia componi eam iustum iudicant. Hac itaq́ue conuẽtione cum Insubribus Annibal amicitiã contraxit; quàm vel inprimis conciliauit aurum per legatos illis datum dono. Cognouerat enim maximi momenti hanc

D socie-

Insubrum regio fertilissima.

societatem fore, quòd regionē Insubres possiderent fertilissimam, & hominum multitudine refertam, vt siue in eorum agro cum Romanis dimicandum esset, siue noui comparandi exercitus, huiusce accessionis ergo iuuare facillimum foret. Sperabat preterea fauentibus Insubribus per angustos Alpium saltus integrum, & nullo diminutum prelio exercitum traducere. Capta itaque auro gens, haud difficulter in eius sententiam accessit. Certiores facti de Annibalis in Italiam conatu Romani, quòd de Gallorum fide dubitarent, omni studio ad perficiēdas, quas circà Padum duxerant Colonias, incumbebant. Placentia hæ fuerant, & Cremona; Vici priùs Gallis habitati, & ignobiles, Condite, & aucte tum demū propugnaculi loco aduersus trans Padū agētes Gallos; & si qua alia vis per Alpes irrueret. Consules declarati T. Sempronius, & P. Cornelius Scipio: Aedificata iam erant mœnia, structeq; priuatorū domus; Quamobrem Oppidanis, vt intra triginta dierum spatio adessent, mandatum; Singulis Colonijs hominum sex millia decreta; Aegerrimè hoc tulere adempti presertim agri causa Insubres, &

Placentia & Cremona Rom. coloniæ deductæ.

Boij.

Boij. Quamobrem arreptis de repente armis obsidum, quos superiori bello dederant, securi tumultu omnia implentes, in eum ipsum agrum hostiliter venerunt. Terruit eorum aduentus non multitudinem tantùm, sed & Romanorum Triumuiros, qui ad agrum assignandum venerant, vt Placentię mœnibus adhùc non sat recenti opere coactis diffisi, Mutinā cōfugerint. Hos ꝑsecuti Galli obsidione Vrbem cinxerunt. Verùm gens nequaquàm expugnandis muris apta, necessarijs præsertim ad hæc instrumentis defectis, dolo captandum hostem iudicauere. Simulatum itaque de pace agi: Tùm captis, qui euocati ob id ipsum erant, Romanorum legatis, non aliter dimissuros se eos dixerunt, quam si sui obsides, quos priori anno Romanis dederāt forent redditi. Scribunt alij non violato iurè gentium captos legatos, sed metantes agros Triumuiros ab hostibus interceptos fuisse. Prioris sententiæ auctores Gallos dānant, tanquàm fidei, & iuris, quòd à natura hominibus insit proditores. Eorū patrocinium meum non est. Exemplum certè in alijs probabile fuit; Cum negauit, Themistocles ab Athenis redituros lacedemo-

Triumuiri Gallorū multū fugiunt.

Galli à rebellionis nota defensi.

dæmoniorum legatos, ni & ipse ab ipsis ad Atheniēses foret remissus. Quòd igitur tanquàm egregiè factum à Græco celebrant auctores, quomòdo circà calumniam in Gallo milite notari possit, certè non video. Cum hæc L. Manlio, qui tūc cum imperio vicinis in locis agebat, nunciata essent, accensus ira Imperator obsessis ferre auxilium properè parat. Cognouere id Galli; Quocircà positis insidijs, venientem temere ex syluis, quæ circa viam incultæ, & arduæ erant, erumpētes aggrediuntur. Ibi magna Romanorū donec ægrè in apertos cāpos euasit Consul, strages facta; deinde munita ab eis castra Gallis aggredi spes defuit. Cum sequēti die de integro Manli⁹ cępisset iter, & adhuc clausis locis duceret agmen, iterùm eos aggressi Boij, magna omniū trepidatione, octingentos cæciderūt; Signa sex ademere; reliqui præcipiti, vt Polybi⁹ ait, fuga Tāctum Vicum Pado propinquū contēderunt. Hoc tumultu Romam perlato, veriti Patres, ne diuturna obsidione Romani periclitarentur, C. Attilium Prætorem cum legione vna, & quinque sociorum millibus obsessis auxilium ferre iubent. Consuli, vt in eorum, qui ceciderant,

Galli Rom. insidijs circūueniunt.

Boij Rom. cædunt.

derant, locum delectum habeat, mandāt. Interim Manlius Cænomanorum armis adiutus aduersùs crescentem indies multitudinē, quanto fortiùs poterat, sese tutabatur. Quare eius debellandi spe amissa discessere Galli, iunxitq; se Consuli Attilius Prætor, cum nihil memoratu dignū hostium discessu liber fecisset. Dum hæc aguntur, Insubres, & Boij regulos suos trans Alpes ad Annibalem Rhodano iā traiecto spe plenum mittunt. Ipse aduocata concione per interprætem, vt milites ad traijciendum hortentur, rogat. Fecit hoc libens Gallus, se, cœterosque Cisalpinæ Galliæ incolas auxilio futuros pollicetur; Omninò ad iter per Alpes se accingant; fore illud tutum, nec necessaria aliqua re egens; tùm non admodū difficile; Tantam esse locorum, per quos profecturi sunt, opulentiam, vt ea vel maximis ærumnis possit vnusquisq; comparare; Præterea eos socios ipsis fore, quorum virtus Populo Romano superioribus annis fuerit formidolosa. His, aut certè similibus alijs cōpluribus dictis reguli abiere. Fuerunt & ex horum Comitatu, qui in castris remanerēt. Hos ad exploranda loca, barbarorumq; qui in Alpi

Insubrum & Boiorū legatio ad Annibalē.

bus habitant, apparatus, secùm Annibal retinuit. Post hæc cum exercitu profe- ctus egregiam Insubribus aduersùs Taurinos operam nauauit. Mouerant Taurini Insubribus bellum, gerebantq; acriter. Annibal, quòd videret Taurinos sibi infensos esse, Insubrum partes fouit, validissimaq; eorum Vrbe per triduum expugnata aduersæ sibi factionis homines plurimos interfecit. Ex hoc tantus alios barbaros terror inuasit, vt vicini omnes se spontè ei dederint; Idem palàm facturi etiàm Insubres, vti initio statuerāt, ni defectionis operiētes tempus Romani Cōsulis aduentus oppressisset. Iccircò quieti nihil nouabant; quin nonnulli se Romanis addiderant socios. Quamobrem haùd cunctandum ratus Annibal, præclarum aliquod facinus aggredi decreuit, vt cœteros ad Carthaginēsiū partes amplectēdas audentiores faceret. Armis itaq; cum Romano consule decernere quamprimū deliberauit. Propè Ticinum congressus Cornelio Consuli eum fudit. Pugnauere eo prælio fortiter Galli Insubres, quos auxiliares equites Scipio in fronte collocauerat, & vnà cum reliquo equitatu vulneratum Consulem in medium agminis acci-

Annibal pro Insubrib. contra Taurinos.

Insubres ad Ticinū cū Annibale fortiter pugnāt

accipientes reduxerunt in castra. Eius ser uati Ligur seruus certiorem fama gloriã tenet. Victori prima pugna Annibali se pars Insubrum iungere festinauit; Tum qui in castris Romanis erant Galli, popu larium defectione audita, statuto inter se tẽpore apud Placentiam, quo se loco cõtulerat cum exercitu Cõsul intẽpesta no cte trãsfugerunt; Duo millia peditũ erãt, ducenti equites. Hi cũ oẽs somno intẽtos animaduertissent, in tẽtorijs priùs armati vbi cõstituta hora aduenit, exiuere, obuiosq; Romanos, tũ ipsos vigiles trucidãt. Illos Annibal benignè susceptos, ingẽtia munera pollicitus, ad suos dimittit, vt, si quid adhùc repugnarẽt, ad Carthaginẽsiũ societatẽ vel hortarentur, vel impellerẽt. Scipio eã defectionẽ oẽs Gallos secuturos ratus, & si grauis etiã vulnere, veritus, ne illi quoq; noui hostes accederent, noctis insequẽtis quarta vigilia ad Trebiam fluuiũ, ꝗ is colles equitatui impeditores haberet, mouit castra. Secutꝰ est, & Anni bal. Hic cũ eos Gallos, q inter Trebiã, & Padũ habitãt, fide ambiguos, suã, & Romanorũ gratiã aucupari cognouisset, iratꝰ ꝗ se Gallorũ accitu in Italiã ad eos liberãdos venisse diceret, alios Gallos, & Numi

Defectio Gallorum à Roman.

das equites misit, qui parum illud agri depopularentur, ac diriperent. Egentes ope qui premebantur, Galli Romanos Consules implorant. Fuit illis præsto cum equitatu alter C. Sempronius, qui raptorem Insubrē nactus, de diuisione prædæ simul certantem, ingenti cum terrore, & cæde affecit; Adiutus suorum consilio instare iterùm Gallus, Consulisq; copias retrò compellere, donec & illæ auctæ insultantem coegerunt recipere se in tutum. Fecerat hæc pugna feroci alioquin Sempronio animos, parabatq; acie decertare. Id cum ex eius natura futurū crederet Annibal, tùm Gallorum exploratores manifestissimum fecerunt. Speculabantur in vtriusq; castris securius, quod & ex eis aliqui Romanis militabant; pugnatumque iterùm est ad Trebiam. In exercitu Carthaginensium decem millia Insubrū, Boiorumq; erant. Hi pedites omnes. Hi in media acie collocati, licèt maximum victoriæ momentum, aliquam cladem accepere. Tertia fuit apud Thrasimenū pugna; conflictati priùs cum niuibus, frigoreq; in Apennini transitu fuerant Galli, perijtq; eorum maxima pars; cœteros duxit Mago; nihilominus interfecti propria

Romani ad Trebiam victi.

manu

manu cõſulis gloriam Ducarius Inſuber, eques tulit. Hic. C. Flaminium pugnantem conſpicatus, popularibus ſuis teſtatus eum fuiſſe, qui Inſubrum legiones cęciderat; agros, & vrbes erat depopulatus, hanc ego, inquit, victimam manibus peremptorum fœdè ciuium dabo; Subditiſque confeſtim equo calcaribus per confertiſſimos hoſtes ferro aperit viam, armigérumque qui irruenti ſe obtulerat, transfodit, dein ipſum Conſulem Lancea traiectum deijcit equo; ſpolia detrahere parãtem arcuiſſe Triarios obiectis ſcutis Liuius eſt auctor. Addit Plutarch⁹ nõ priùs inclinatam Romanorum aciem, quam à Ducario occiſus ſit Conſul. Nunquàm ſatis laudatus vir; mallem diuerſas ſecutum partes. Nec ſanè minus fortiter ſe in Cannenſi pugna geſſerunt Galli. Equites ab Annibale in læuo cornu fuere poſiti, maxima parte Inſubres, qui pedites militabant, cum Tranſalpinis Gallis, & Hiſpanis inter mediam Afrorum aciem collocati, primi peperere victoriam. Nã Romanæ aciei denſitate oppreſſi, diſſolutis cuneis referre pedem cęœprunt. Romani audacius inſecuti facilè perruperũt ad Afrorum ſubſidia; At Galli diſpoſitis

Ducarius Insuber Flaminiũ obtruncat.

Insubrum virtus in Cannensi pugna.

rurſus

rursùs in sinũ militibus, in Lunæ modum nitendo instaurauere agmen; Sic à tergo clausi, hinc Afris, hinc Hispano, Galloq; milite pressi; memorabilem illam cladem accepere; Perierunt tamẽ eo prælio Gallorũ quatuor millia. His affectos stragibus versus fortunæ impetus ex hoc tempore iuuare cœpit, magis Hispano, & Afro, quàm Insubri, quàmuis easdem sequenti partes, infesta. Transierat Asdrubal Alpes, vestigia fratris imitatus, nouumq; exercitum Insubri quoque pedite auxerat; perueneratq; iàm in Senensem agrum; Ibi cum Romanis cõsertę manus; fusus cum maxima clade Pænus est, cæso etiam Duce. Insuber modico detrimẽto affectus, quòd bona pars non interfuit prælio; qui adierant, obiectu collis se protexerunt; Postera die abeuntes simul cũ Ligurum gente persequi destitit Consul, & suadẽtibus, nè eos cladis immunes discedere pateretur, quòd vno agmine fugiẽtes, sinè signis, sinè imperio, & ordine, vna militum ala potuissent deleri: Supersint (inquit) hostium cladis, virtutisque nostræ nuncij. Post paulo à Balearium minore Insula, vbi in hybernis fuerat cũ exercitu, in Ligures venit Mago, captaq; aduen-

Insubres cũ Asdrubale cõtra Rom.

aduentu improuiso vrbe Genua, exercitum, quàm adduxerat, maiorem habere cœpit, confluentibus vndiq; in eius auxiliũ Gallis. Tunc accersiti etiam Insubres, quorum cum maxima multitudo conuenisset, benignè allocutus, se missum ad eos in libertatem vindicandos à Romanorũ iniurijs dixit; proinde æquum esse eorũ se subsidijs iuuari: Multa hominum millia ipsis armãda, si Romanorum armis resistere velint. Insubres ad hæc summã esse voluntatẽ suã dicebant, sed duorum Consulum exercitibus prohiberi, quorũ alterum in finibus suis haberent, alterum in Etruria, nõ longè à conspectu suo: nõ audere se palam quicquam suppetiarum Pœno ferre, ne irritatis Romanis vastitate agrorum luant pęnas; Posse idẽ comodiùs per Ligures fieri, qui lõgiùs absint; Si secreto quicquã possent, & commeatu, & cęteris rebus nõ defuturos. Sic à Magone dimissi. Interim ille clã stipẽdijs suis quãplurimos allęxit, nihilq; oĩnò, quod paulò occultiùs fieri posset, frustra ab Insubribus expetebat. Palam tot affecti malis quieuere, donec pulso Italia Annibale, cõfectoq; Punico bello arma iterũ sumpsere. Cõsilij auctor fuit Amilcar Pęnus

Insubres cũ Magone palã nõ consentiũt contra Rom.

qui

qui de Asdrubalis, vel, vt alij existimauere, Magonis exercitu in his locis substiterat. Iunxerunt sese illis Boij, & Ligures, & Cænomani, Placentiãq; coactis viribus expugnatam diripuerunt, ferro, & flãma ita omnia fœdauere, vt vix hominũ duo millia morti, vel captiuitati superfuerint. Profecti dein Cremonã eadem clade eam affecturi, ni vicinæ coloniæ detrimento territi ciues dispositis per mœnia armatis ad obsidionem tollerandam se preparassent. Furius Purpureo, qui tũc Prouinciæ præerat, cum tunc Arimini, esset, ad Senatum scripsit, nobilissimarum Coloniarum, quæ nec Punicis armis cessissent, alteram captam, alteram obsidione cingi se auxilium non tulisse, quòd hostes plus quadraginta millibus erant, & animis capta vna Vrbe pleni; ipse vero vix quinque sociorum millia duceret; noluisse in manifestam perniciem eos periculis obiectari. Litteris in Senatu recitatis, magna admiratio Patres cœpit, eo tempore nihil minùs, quã Gallicos tumultus fore existimantes. Decreuerunt igitur, C. Aurelius Consul Arimini exercitum conuocaret; Si ipse per Remp. minus posset, Furio Prætori domandi Gallos prouinciam

Galli cum Amilcare arma sumunt Placentiã expugnant.

Cremona à Gallis obsessa.

Furius prætor cõtra Gallos

uinciam demandaret. Missi Carthaginē legati, qui de Asdrubalis motu quererē-tur, & vt ab illis reuocatus facinoris ince pti pœnas daret, postularent magis, quā peterent. Cōuenerant iam milites apud Ariminum. Tum Furius Prætor magnis itineribus Cremonā versùs properauit. Habebat secum duos legatos C. Lectorium, & P. Titinium. Tàm repentinus fuit eius aduentus, vt hostes per agros pa lantes nactus potuerit rem bene gerere; Abstinuit tamen prælio, vt lassitudini mi litum consuleret. Galli suos clamore ex agris reuocauerunt, reduxeruntque in ca stra. Sequenti die pugnaturi in acie͂ prodeunt; nec moram fecit Prætor. Dextera ala, quæ ex sociorum exercitu erat, in prima acie stetit; Huic præfuit ipse, Legionibus, quæ in subsidijs positæ erant, M. Cęcilius; Equitibus L. Valerius Flaccus, Præfecti. Vix instruendi spacium fuit. Irrumpebant Galli, omni conatu dexteram alam oppressuri; Vbi id minùs procedere vident, vtrumque cornu circumuenire, quòd multitudine superarēt, properabāt. Animaduertit & id Prætor, Quare deductis primæ alę vtrinque in auxilium legionibus dilatauit aciem; simul

legatis

legatis imperat, vt Romano, & sociorum equitatu cornua hostium infestēt; Sic ab equitibus cornua, medij à legione pulsi, factus etiàm in Castra, quò fugientes cōcurrebāt, impetus, minùs sex millia hostiū inde euaserunt; cæsa, captaq; supra quinque, & triginta millia; Signa militaria septuaginta, cum Carpentis ampliùs ducētis, quæ omni genere prædæ erant plena.

Galli magna clade vincūtur.

Eo bello interfectus belli auctor Amilcar, & tres Gallorum reguli. His Romam nunciatis, per tres dies supplicatio habita est. Decretus dein Furio, Fuluium Orosius appellat, Triumphus, Repugnauere tamen factione Consulis, plerią; Senatores, quòd non suo nomine, sed Consulis gessisset bellum. Tulisse in ærarium [illegible]dunt tercentum viginti millia æris; argēti centum septuaginta millia pōdo. Captiui, & hostium spolia penès Consulē fuere. Sic pro debellatis habiti Galli, & Ligures. Restituere amissum ceteris decus Insubres; Nam cum sequentibus Consulibus eorū fines esset ingressus temere C. Bębius Pamphilus, propè cum toto exercitu est circumuentus. Periere Romanorum supra sex millia, & sexcenti milites; qua

Furius de Gallis & ligurib. Triūphat.

Bębius ab Insubrib. cū exercitu occisus.

qua clade accitus ab Vrbe L. Lentulus Consul, increpito acerrimis iurgijs Prætore, reliquias exercitus accepit. Re tamẽ nulla memorabili gesta reuersus, & ipse est Romam. Creati nō multo post Consules Cn. Cornelius Cethegus, & Q. Minutius Rufus, Ambo in Galliam profecti, Minutius à Liguribus orsus est bellum, & victor illis leges dedit, terminosq; quòd de finibus inter illos lis esset, constituit. Durant adhuc ære incisæ formulæ, quas ætate nostra in Procobera valle inuentas Genuenses in foro publico, vetustatis monumentum, collocauerunt. Cethegus per Boiorum agros prædabūdus accessit trāsgresso Pado. Iunxerant hi se Insubribus, & Cænomanis. Mox audita suorū agrorū calamitate, redituri postulauere, vt secū Insubres irent. Negauere illi se sua deserturos. Ità diuisis copijs Insubres cum Cænomanis propè Mincium amnem castra metati sunt. Ab his infrà quinque millia passuum consedit Consul, legationibusq; clàm Cænomanorum animos tentare cœpit, & quòd citrà seniorum auctoritatem eos in armis esse cōperiebat, processit proditio; atq; ità est conuentum, vt in prælij

Minutius aduersus ligures.

Boij Insubres & Cænomani contra Romanos

impe-

impetu in acie quieſcerent, & ſi qua occaſio eſſet, Inſubres perſequerentur. Hanc rem non admodùm exploratam Inſubres habebant; dubitauere tamen eorum fidē labeſcere. Quamobrem ſtructa acie nullum illis cornu credere auſi in ſubſidijs collocarunt, ne fluxa eorum fide totis agminibus periclitarentur. Cethegus nō armis tantùm, ſed etiam votis pugnauit, ædem Iunoni Soſpitæ pollicitus, ſi eo die de hoſtibus victoriam conſequeretur.

Inſubres à Cenomanis proditi.

Non tulere Romanorum impetum Inſubres, à focijs proditi, à quibus, vt ex quorumdā ſententia refert Liuius, facto poſt terga concurſu, in ancipitem tumultum coniecti ſunt, deſiderata ſunt eo prælio Inſubrum quadraginta millia; e quibus captiui millia quinque occubuerunt alij. Captus Pœnorum Imperator Hamilcar, diuerſus omninò à ſuperiore, quamuis & hic concitator fuerit belli. Signa militaria amiſere cētum triginta, tùm plura carpenta, quàm vllo alias tempore. Oppida, quæ exemplum defectionis à Mediolano ſumpſerant, ſe victori tradidere. Non fractus adhuc ſe animo Inſubris miles. Sequenti anno L. Furio, & Cl. Marcello Coſs. rurſus itum in arma, verùm eam

Inſubrum quadraginta millia cuncti cū Hamilcare Duce capto.

paſſi

passi sunt vna cum Boijs stragem, vt insto triumpho Marcell⁹ de eis palmam tulerit. Pugnauere iterùm P. Scipione Africano, T. Sempronio Longo Cons., Prouinciæ L. Valerius Proconsulari potestate præerat. Transierant Padum Dorulato Duce Boij, iunxerantque Insubrib⁹ ad arma concitis suas copias. Circa Mediolanum commisso prælio vicit Romanus, decem hostium millibus cæsis. Postrema hæc est, qua Insubres cum Romanis certauerint, pugna. Repressis hoc anno à T. Sempronio, mox haud multo post occisione debellatis penè à Q. Mucio Procons. Boijs, conualuitque tandem permansura pax, tanto prius sanguine fuso vix inuenta. Maximæ fuit curæ Romanis semper huiusmodi hoste motum bellum; Norant animos captæ semel vrbis persuasione tumescentes; norant diuitias gentis; tùm belli inferendi difficultatem nullam, quòd & armis, & viris abundarent, acrius vel ex ipsa propinquitate pugnaturi. Quamobrem quotiens eorum terror ingrueret, ortos tumultus dicebāt, quòd timore videlicet multo Romani agitarentur; Eam formidinem apparati nedum ipso, sed & legibus, sacrisque o-

Boij & Insubres iterum & Tertio vincuntur.

E sten-

stēdebant. Immunes militiæ oneribus Sacerdotes lege iussi, nisi Gallicū bellū nunciētur. Sacrificijs cū Græco more humanissimis vterentur, eo terrore acti, ita cōsulētib. Decemuiris, Gallū virū, & Gallā fœminam, cum muliere simul Græca, vt Orosius scribit, viuos in foro Boario defoderunt. Quæsiuere etiā eorum auctores, si qua aduersus Insubres, cæterosque Cisalpinos Gallos feliciter gessissent, figmētis quoq; augere, è conuerso hostium gesta deprimere. Fecit hoc in primis vetustissimus annalium scriptor Valerius Antias, secutique eum alij, quos quandoque Polybius, nunc Liuius, modo Orosius notant. Quin & illud in primis est argumento, quòd capta à Gallis Roma, Liuius quoque, alioquin grauis auctor, pulsos auro, quod receperant, amisso, Camilli ductu, scribit. Contra Polybius, sponte rediisse, fictamq; de Camillo fabulam ostēdit. Idem & in Tyberio Tranquillus; vt Romano quoq; testimonio Romanorū cōmenta cōfutentur; etsi à Roma vinci Mediolanū nequaquam ipse turpe duxerim, eligentibus Dijs in ea vrbe Imperium. Illud mihi non extorquebunt, post Vrbem Romam non Italiæ solū primā Ciuitatē,

Romæ Sacrificia immanissima ob Gallorum tumultum.

Rom. Scriptores Gallorum virtutem deprimere.

eam

eam esse Ausonij poetæ sententia, sed et & hominum copia, & agri vbertate toti Occidentis nulli se, vt Procopius ait, cessuram. Exprobrant alij huic ætati, cuius gesta scripsimus, barbariem, quòd à Gallis originem Insubres ducant, insectatique sunt eos hoc cauillo Liuius, & Plutarchus, alijque ex Græcis quidam. Quam quidem notam eo tempore veram nõ negauerim, cũ & Romanum Sermonẽ Plautus, qui tunc uixit, Barbarum vocet, & hac iniuria insimulatus Romanus in Aetolorum Consilio Legatus L. Purpurio, veluti veritatẽ agnoscẽs apud Liuiũ, nihil ad eam respondeat. Quod si à generis propagatoribus Barbaræ gentes dici debuerunt, cur eodem iure cum Romanis vti idem auctores non sunt? Habuere certe in manibus Homerum; habuere veteres alios Troiana agmina tercenties, nè semel dicam, Barbara appellantes, à quib. tamen originẽ se trahere Romani gloriantur. Sed hæc fortasse nimis multa; Superioribus sane prælijs, quibus cum Romano milite Insubres confixerunt, Cæcilium Statium poetam comędia celebrem à Romanorum aliquo captũ, vt mihi persuadeam, coniecturis agor. Fuisse eum

Insubres defensi quod à Gallis descendant.

Cæcili⁹ Statius comœdiarũ scriptor Mediolanensis.

Mediolanensem, & vixisse Romæ Eusebij interpres Hieronymus scribit ; Seruū extitisse nomina sunt argumento, quòd Statius apud veteres seruilis condicionis indicium erat ; Cæcilius patroni, à quo emissus manu fuerit, esse potuit nomen ; Primas in Comedia partes Volcatij Sedigeti iudicio, huic tribuere ; Gellium vulgo norunt omnes ; Detraxit sermonis nitorem Cicero ad Atticū quadam epistola, eius alioquin studiosus, vt poetę doctissimi carmina & orationibus, & philosophicis disputationibus, ceu flosculos, plerumque insereret ; Addit illi grauitatem grauissimus ipse litterarum censor Flaccus. Fuit in Ennij contubernio, & post mortem eius anno ab humanis cedens in Ianiculo est sepultus. Amicum maximè P. Terentium habuit, illius fabularum censor ; seruantibus tùm eos mores antiquis, priusquàm aliquid ederent, qualecumque, peritissimi cuiusque iudicio summittere : nostra tempora, ut ab ingenio, ità & hac humanitate abhorrent. Fabulas supra triginta enumerari à veteribus Grammaticis obseruauere quidā, quarum celeberrimæ Sinephebi, & Andria ; Huius titulum Terentius, illius M.

Plau-

Plautus sunt imitati. In pretio quoque est Nauclerus, Siracusę, Pausimacus, Hyppobolimaeus, Epiclerus, Cratinus, Plotius, Asotus, Ephestion, tum & aliae, quarum nomina etiamsi referam, facturus operaepretium mihi minime videor. Cum in Insubribus omnia iam quieta essent, Romanisque armis domiti longo vsu parere didicissent, noua clades inuasit Comum. Ab Alpibus imminentes Rheti furore bellico eam vrbem diripuerunt; Prouincia haec Proconsulari imperio tunc administrabatur, mittebantque Proconsulem Romani, vt omni Cisalpinae Galliae redderet iura. Is, vt arbitror, tunc erat Cn. pater Pompeius Strabo; nam & Proconsulem fuisse, & ex Gallia duxisse copias Appianus auctor est. Is ergo vastatum incursione barbarica municipiū instaurare aggressus est, nouos colonos in vrbem deduxit. Exemplum secutus C. Scipio tria insuper hominum millia adiecit; Verùm complures post annos rogatione Vatiniana C. Caesar longè auctiorem, clarioremque reddidit quinque inquilinorum millibus, quos inter nobilitate insignes quingenti Graeci fuere, in noua colonia descriptis. Nouocomen-

Rheti Comum diripiunt.

Cn. Pompeius Proc. Comum restaurat.

ses ipsi tum vocati ciues, voce ex re addi ta. Amasenus Strabo Comum à principio quoq; Coloniā fuisse Romanorū videtur sentire. Atqui Catonis nomine vulgatus est, quantū video, nō omninò mal' auctor, incertā illi originem esse scribit, sicuti Oropijs Colonijs. Eas tamē ex Littorali Atticæ vrbe Oropo, quam & Amphiarai antiquissimi vatis mors, & Atheniensium, Bæotiorumq; de eius agro frequens rixa celebrē faciunt, venisse mihi ipsi verisimile est, vt Comum Græcorum Coloniā eo auctore quis credere possit. Ipsi certe Nouocomenses antiquis monumentis non Coloniam, sed municipium se colere testati sunt, originemque eorum ab Orobijs esse Plinius ex Catonis auctoritate refert. Venisse à Græcis Cornelius Alexander nominis argumento ductus existimauit, quòd vitam videlicet in montibus degerent, vt, quæ Catonis passim circumfertur; menda non carere lectionem rear, pertinere ad Orobios nihil Attica Vrbe. Præfuit Cisalpinæ Galliæ dein M. Brutus. Hic diuisis per factiones Marij, Sillæq, vrbibus, Papyrio Carboni iunctus Mario fauit, iamque exercitum ex Insubribus comparauerat, qui

Comenses ab Orobijs originem ducunt.

M. Brutus Galliæ Cisalp. Procos.

hosti

hosti formidabilis esse posset. Contra eum missus à Sylla partium studio Cn. Pompeius; Ardore iuuentæ dux hic impiger & ducis, & plerumque militis munia obibat. In conflictu obuiam Gallico equitatu irruente, ferro ipse Præfectum Equitum, eumdemque robustissimum hominẽ, aggressus, graui hasta vulneratum interfecit. Qua nece territi cęteri equites, in fugam versis equis ita peditatum extemplo quoq; traxerũt, vt restitui acies non potuerit. Occisus est eo prælio Proconsul ipse Bruti, qui Cęsarem interfecit parens. Carbonis exercitum Placentiæ se cõtinentem Lucullus obsessa Vrbe compulit ad deditionem. Sylla Pompei victoriis lætus, obuiã sibi procedentem Imperatorem salutauit, non sine maxima omniũ admiratione, quòd iuueni illud nomen fuisset impartitus, ꝓ quo cũ Scipionibus, & Marijs certauerat. Ex eo tamẽ infest⁹ Insubribus, quòd C. Norbani, & L. Scipionis diuersę factionis Cõsulũ pręstitis militibus exercitũ quoq; auxerãt. Nam eo tẽpore non Insubres tantũ, Sed Itali omnes Romanorum armis subditi, non oneribus pecuniarijs, neq; vectigalibus admodum grauati, milites præ

Brutus Proconsul occiditur.

Sylla Insubribus infensus.

ferrum, & arma conferre tenebantur; permansereque instituta illa in Augusti vsq; Cæsaris tempus; Donec enim Italus miles armis sese exercuit, non montibus, nō pelago Romanæ vires se continuere; Nulla regio tam inaccessa fuit, quæ, si victoriæ pretium haberet, Italam virtutem non sit experta. Primus diuus Augustus periculis obiectare Latinum timens, mercenarium externum militem habere cœpit; Dein Hadrianus Imperator insuperabilibus montium iugis, tum fluminib⁹, fossisque vel natura, vel arte fabricatis, Romanum orbem ab hostium incursionibus defendere orsus, milite maiori parte alienigena belli vsum ab Italis remouit; Quo factum, vt indies vertente in deterius sese rerum mole barbaris oppressi imperare desierint, non sine Latini nominis maxima clade, & ignominia. Sed ad historiæ seriem reuertamur.

Augustus mercenario milite primum vsus.

RERVM

Rerum Patriæ

ANDREÆ ALCIATI LIB. II.

EPITOME LIB. II.

Nsubribus Ciuitas Romana data. Lambrani unde. Moguntia Lambranorum oppidum. Legiones in Insubribus à C. Cæsare Galliæ Cisalpinæ Procos. & à GN. Pompeio conscriptæ. Seditio militum apud Placentiam per Cæsarem repressa. M. Brutus iussu Cæsaris Galliæ Cisalpinæ præest. D. Brutus & Antonius post mortem Cæsaris de eadem prouincia decertant. L. Piso, & Asinius Pollio Insubriæ moderatores. C. Albutius Silo Rhetor, P. Virgilius Maro Poeta, & Augustus Imp. Mediolani degunt. Proconsules & Præsides quinam, et eorum

auctori-

auctoritas. Mediolanẽsis Reip. forma. Decurionũ sollicitudo, & varia munera. Valeria & Nouellia familia Mediolani maxime celebris. Tiberius Christi numini fauit. Barnabas sub Claudio cum Caio & Anatalone Mediolanum venit. Christi hostia ibi primum ab eodem immolata. Missa vnde dicatur. Anatelon Barnabæ succedit. Nero Christianos persequitur. Nazarius & Celsus an sub eodem Mediolani passi; an etiam Prothasius, & Oribasius incertum. L. Virginij Rufi Mediolanensis gesta. Anateleoni Caius substituitur, eiusdem passio. Mediolanum, Nouaria, Vercellæ, & Eporedia Vitellio se tradunt. Ottonis, & Vittellij varij in bello euentus. Theatrum Placentiæ combustum. Ottonis mors. Cremona à Vespasiani militibus direpta. Aedes sacræ à Philippo & alijs Mediolanensibus sub Castritiano episcopo ædificatæ. Traianus Mediolanum venit, ibidem pallatium ædificat. Virginij Mediolanensis obitus,
eiusdem

eiusdem opus de Rhetorica à Quintil. val de commendatũ. Cæcilij Plinij monumentum Mediolani Bonæ artes ea tempestate in hac eadem vrbe florebant, Plinius senior an Nouocomensis.

SVbacta omni Italia Romani, atq; trãsmarinarũ quoq; Prouinciarũ accessione propagatis finibus, cũ non virtuti solũ suæ; Sed sociorum quoque armis adiuti id deberent, eos in Imperij societatẽ vocauerũt. Sic Italis ius Romanæ Ciuitatis datum. Fraudati huiuscemodi honore Insubres ægre hoc laturi videbantur. Quãobrẽ Sen. Cons. & ipsis, cũ omni Trãspadana Gallia idẽ nõ multo post concessũ est, vt & illorum communis patria Roma esse cæperit. Ciuitati donatos Strabo, cæteriq; auctores pro manifestissimo habent. Asconius Pedianus Pompei Strabonis lege id concessum tradit; Quòd vt verum sit, non idem certe Transpadanis omnibus iuris impartitos fuisse Romanos arbitror, sed Iulij Cæsaris ætate, priusquàm Dictaturam inuaderet, tùm demũ æquali iure in Ciuitatẽ omnes adscitos. Insubres Ciuitate Rom. donati.

Illud

Illud in comperto est, Quæstorem Cæsarem res nouas moliri conantem, Transpadanos, Lambriq; accolas, qui per idem tempus de petenda Ciuitate agitabant, suscitasse, vt eorum armis adiutus Romæ tumultum aliquem inijceret. Lamber in Mediolanensi agro fluuius ab lacu, quem Plinius Eupolim appellat, oritur, non sanè magnam aquarum molem trahens, nisi pluuijs liquescentibus niuibus, quod frequentissime accidit, augeatur. Moguntiam insigne Mediolanensium oppidum alluit, cuius accolas à Tranquillo Lambranos appellatos existimauerim. Hos in primis à Cæsare ad res nouas sollicitatos, vt credam, plurima suadent. Coloniam hanc fuisse priùs forum populi nomine appellatam quidam existimãt, quæ deinde cum plurimi Romani Ciues, qui Moguntiaci in Germania militabãt, honesta missione in ea sortiti essent sedes, Moguntia dici cœpit. Ex antiquis marmorum inscriptionibus vtrumque peritissimorum iudicio comprobatur; quòd in præsentem quoque diem ara extet in maiori oppidi illius delubro, quæ vetustissimis litteris fuisse in eo loco forum populi attestatur; tum propè Lambrum

Liber ab Eupoli Lacu emittitur.

Moguntia oppidum agri Mediolanẽsis.

non

non minus artifici manu scriptum C. Sertorij Tertulliani monumentum extat, qui Ciuium Romanorum Moguncіaci curator fuerit. Cæterum Cæsaris consilium Cn. Pisonis morte, qui Hispanias simili exemplo concitaturus erat, destitutum est; non ideò tamen minùs Lambranis ius Ciuitatis indultum. Quamobrem & ipsi capescendi in Vrbe Roma magistratus facultatem habebant, atque vna cum cæteris Tribubus suffragiorum iure, qui placuissent, ad honores euehendi illis facultas data, vt nihil ab Romanis distarēt; quòd omnes Itali tunc Romani, vt Strabo scriptum posteris reliquit, sunt dicti. Fauerunt autem admodum Cæsari Insubres, contraq; ille ad Principatum euect⁹ gratum se, & munera illis præstitit. Proconsul ipsæ Galliæ Cisalpinæ præfectus, Transalpina quoque simul addita, legionibus nouis in Insubribus descriptis, cum alio exercitu in Britaniam vsque signa protulit. Gesta præclarissimi Imperatoris, omnibus nota, alicuius præconio non egent. Conscripsit hic ex Insubribus, cæterisque Transpadanis cohortes quinque, & vnam legionem, quorum strenua, & fideli opera semper vsus, cum in prælio

Insubres C. Cæsari fauent.

Cæsar Galliæ Cisalp. Procos.

Legiones in Insubribus à Cæsare & Pōpeio conscriptæ.

lio occubuissent, maximũ dolorẽ barba, capilloq; submissis fuit testatus; Et quamuis semper ad cutẽ vsq; tonderi solitus, non prius nutrire pilum destitit, quã eorũ indignam necem vindicasset. Horum militum legati fuere Q. Titurius Sabin⁹, & L. Aurunculeius Cotta, quos cũ in hybernis inter Eburones cõstituisset Cęsar, Ambiorigis consilio proditis Præfectis in itinere depræhẽsos Belgæ interfecerũt. Nam cum adhibita hosti fide Q. Titurius ab hybernis discederet, dispositis opportuno loco insidijs, aggressus eos Ambiorix ingenti clade affecit. Ibi cum à prima luce ad octauam horam pugnassent, nihil, quod ipsis indignum esset perpetrantes, multaq; hostibus vulnera intulissent, cecidere cum ducibus; qui superfuerant, in castra pręcipiti fuga delati, desperatis rebus ad vnum omnes se confoderunt. Quapropter sequenti anno nouas rursus ex Cisalpina Gallia copias, quas Cõsulis Sacramento ad Signa Cn. Pompeius rogauerat, trans Alpes duxit, vt amissum proxima clade detrimentum resarciret; eas posteà initiò ciuilis belli præstitis singulis militib. donatiui nomine ducentis quinquaginta drachmis, Põ

peio

peio Cæsar restituit. Collocauerat eo tempore in hybernis Placentiæ magnam exercitus partem. Hi milites facta seditione, quòd se diutiùs bello distineri dicerent, à Prætoribus, Seuirisq; Imperatorem postulabāt; identidem acclamātes quinque minis, quas, cum Brundusij esset viritim distributurum Cęsar promiserat, se defraudari. Huius rei nuncio commotus Cæsar, cum Massiliæ esset, intermisso nec die, neque noctu itinere, ad eos peruenit; quos pro suggestu allocutus, Quid hoc, inquit, esse dicam, Cōmilitones, vt, cū maxima vestra opera opus est, tùm potissimū mihi insurgatis, & quæ Imperatoris munia sunt, ea vos ipsi vobis vsurpetis? Bellū indies proferri ægre fertis, meque eius noxiæ, quam nobis fugientes hostes efficiunt, reum ducitis. An æquo auaritiam vestram animo ferā? qui, cum me duce locupletissimi in Gallia sitis facti, adhùc vestrarum pollicitationum rationem exigitis. Vos animos cunctanti ad ciuile bellum mihi sponte simul conuenientes qui fecistis, nunc in medio deseritis rerum cursu, & tanquàm elatum tollitis. Hæc ne disciplina militaris vestra est? vt legatis, &

Seditio militum Cæsaris apud Placentiā.

Præ-

Prætoribus aduersemini? Vt quorum mandatis non parere maiores nostri capitale duxerunt, ab his contra fas Imperatorem postuletis. Testis meæ clementiæ, & liberalitatis sit rerum à me superiorib. prælijs gestarum memoria. Petreij legem deinceps imitabor. Quamobrem nonam legionem, quæ seditionis causam in primis præstitit, eam decimaturus, ad supplicium deposco. Hæc cum dixisset Cæsar, gemitus, queritatusque ab vniuersa legione facti. Prætores autem ad eius genua procidentes suppliciter veniam petere, periculo milites eximere precibus conabantur. Cæsar Tribunorum verbis victus, repressa paulatim ira, omnium crimen paucorum supplicio vultus ex centum, & viginti seditionis auctoribus duodecim tantum percussit; quos inter cum vnus delicti insons delatus esset, Tribunum, qui eum nominauerat, pari affecit poena. Quibus confectis rebus, de inimicis sumpturus poenas, ad inceptum ciuile bellum properauit. Nec enim modicis iniurijs, dum in Gallia esset, affectus fuerat; Quarum illa ad præsentem historiam attinet, quòd Marcellus Consul in Nouocomensi Decurione pessimo exemplo

Cæsar seditionem cõprimit paucis supplicio affectis.

Marcellus Comẽsem Decurionẽ in contumeliam Cæsaris flagris cædi iussit.

plo fecit; Nam Ciuitatis Romanæ iura, quæ deductis Colonijs Cæsar Nouocomensibus concesserat, cum in eius contẽptum eripere Marcell⁹ vellet, hac de causa existentem flagris publicè iussit cædi, illa illi insignia adiecisse præfatus, vt Ciuem Romanum se non esse cognosceret; tùm discedenti imperatum, vt vibices Cæsari ostenderet, quo facto magis irritaretur. Iustis igitur de causis cum Cæsar bellum contra Marcellum, Scipionem, Pompeium, eiusque factionis cæteros mouisset, deuictisque hostibus orbem terrarum in suam ditionem redegisset, Insubriæ quoque rationem habuit. Datus in ea Proconsul M. Brutus, cuius pater, cum eandem administrationem teneret, à Cn. Pompeio occisum supra diximus. Fuit hic vir integerrimus, ac philosophię studijs deditus, atque ea iustitia, moderationeque petentibus iura reddidit, vt Statuam in foro publico Mediolani sit meritus. Cæterum conspiratione facta cum Cassio, patriæ amore ductus, cum Cæsarem interfecisset, in eius locũ Decius Brutus & ipse, Coniuratorũ vn⁹ Senatusconf. successit. Tulit hoc ægre M. Antonius, cum quod inique ferebat

M. Brutus Galliæ Cisalpinæ à Cæsare præfici-tur.

F per-

percussoribus Cæsaris Vrbium, prouinciarumq; administrationes decerni;tũ ẽt quod in potentissima Italiæ parte infestũ tirannis hominem suis cęptis repugnaturum augurabatur;Quamobrẽ eũ omnino è Cisalpina Gallia deturbare festinabat, nihilq; intentatũ omittebat, vt hominem eijceret, & eam sibi prouinciam vindicaret. Instituit itaque, cum Consul tunc esset, eam à Senatu petere. Sed Patres id, quod erat, rati morem illi gerere negauerunt.Existimabant enim Cisalpinam Galliam, vt Cicero aiebat, Italiæ arcẽ contrà Senatũ parari, eiusq; Prouincię viribus auctum Antoniũ,& oppręssis libertatis amatoribus tyrannidem inuasurum. His ergo insidijs obuiam ituri,Decimum Brutum admonent, vt Antonij verbis nullam fidẽ præstet, nec prouincia aliquo modo,nisi ex Senat⁹ sẽtentia, decedat. Antonius, vbi Patres Conscriptos sibi repugnãtes vidit,ex vetere legę Plebiscito eã cõsequi aggress⁹, corruptis pecunia per ambitum Tribub. populi suffragia obtinuit. Quamobrem depositato ex Macedonia trium legionum exercitu,alijs quoq; militib. ascitis aduersus Decimum vim parat.

Deci⁹ Brutus & Antonius de Gallia Cisalp. decertant.

Con-

Contra ille prouinciam opportunam militaribusq; viris refertam nactus, & Senatorum verbis pecuniã, nouasq; copias priuatim pollicentib. persuasus, resistere hosti parat. Verũ Senatores Antonij aduentu territi cũ promissa nõ exsoluerẽt, iam armis impar Decimus Mutinam. obsidioni ferendæ se præparabat. Antonius statuto, quo ille discederet, die, & in Macedoniam tenderet, aduersus populi legem Brutum facientem obsidere cæpit. Interim dum extrema quæque obsessi patiuntur, Senatorum, sed Ciceronis præsertim factione absens oppugnatus Antonius, hostis Populi Romani iudicatus est; Et contra eum missi Hirtius, & Pansa, Octauiusq; Cæsar, qui duobus prælijs hostem victũ ab obsidione discedere coegerunt; fugientem, & in Gallias properantem persecutus est Decim⁹, & in Statiliensibus castra habuit. Cumq; Pollentiam, quæ in itinere erat, occupare Antonius vellet, per exploratores factus huius consilij certior Decim⁹, præmissis quinque cohortibus in sua fide eam continuit. Sed paulò post prodito Senatu Octauius Antonio concors factus Remp. euertit. Decimus

Antonius hostis P. R. iudicatus fugatur.

Brutus & amici fide, & sua vitæ cupiditate memorabilem mortem fecit, à Furio, vt Valerius maximus scribit, interfectus. Non mansit diù ea Octauij cum M. Antonio pax; sed, vt inter regni æmulos solet, apud Actium promontorium armis certatum. Victor eo prælio Augustus, ad summam rerum Imperator euectus est.

L. Piso Insubres moderatur.

Insubres hoc tempore moderatus traditur L. Piso Caij Gentilis, quem à diuo Iulio repetundarum iudicio oppugnatum, propter cuiusdam Trãspadani suppliciũ iniustum Salustius auctor est. Residens hic Mediolani (quod in Metropoli habitare Proconsulem Constitutiones iubẽt) iurisdictionis munera exercebat. Fuit tum in precio eloquentia insignis Rhetor C. Albutius Silo Nouariensis. Hic apud Proconsulem cuiusdam, qui homicidij reus agebatur, cum patrocinium suscepisset, clientemque suum, vt criminis suspicionem remoueret, nimijs laudibus, quæ fidem non caperent, extolleret, perseuerare à Lictoribus prohibitus ita excanduit, vt deplorato Italiæ statu, quasi in prouinciæ formam redigeretur, M. Brutum, cuius statua in conspectu eràt, tanquam legum, & libertatis auctorem, atq;

C. Albutius Silo Rhetor Nouariensis Mediolani

Bruti Statua Mediolani.

vin-

vindicem inuocauerit. Qua audacia irritato Proconsule parum abfuit, quin pœnas daret. Timore igitur compulsus Silo renunciauit foro, & iam senior ob vomicæ vitium Nouariam reuersus, conuocata plebe, causisq;, propter quas inedia mori destinasset, concionantis more redditis, abstinuit cibo. Sub Augusto quoque Transpadanæ Galliæ præfuisse Asinium Pollionem ex auctoribus nequaquam incompertum est, etsi dubitatione illud non careat, Asinius Pisoni, an ex cõtrario Piso successor Asinio fuerit destinatus. Hunc in primis amicitia sibi coniunctissimum Virgilius Maro habuit, siue ea necessitudine ex Augusti commendatione orta, siue (quod magis credere libet) dum Pollio in Insubribus Proconsulari imperio iura reddidit, prius cæpta. Nam Mediolani poetam Virgilium studijs dedisse operam veteres quoque Grãmatici tradunt. Cum per idem tempus bellum Dalmaticum exortum esset, contra hostes iturus Octauius cum exercitu prius Mediolanum venit, eamque consuetudinem semper est secutus, vt imminentibus cum Germanis aliquibus bellis, etsi per legatos ea administraret, hanc tantũ

Asinius Pollio Galliæ Cisalpinæ moderatur.

Virgilius Mediolani studet.

Augustus Mediolanum diuersitat.

ad Ciuitatem à Roma vsque progrederetur. Ei defuncto, & mox inter diuos relato successit in Imperio Tiberius Cæsar; Cuius tempore apud Insubres quis Proconsul fuerit idcircò non constare arbitror, quia neminem in Gallia Cisalpina hoc officio ab Augusto citra functū pariter existimo Cępere tum eius populi solis municipalibus Magistratibus regi; Ostendit hoc Appianus Sophista, qui Augustum Cisalpinæ omnī Galliæ libertatis iura tribuisse testatur. Cæterum quinā sint Procōsules, & quomodo municipij iurisdictiones exercerentur, declarare non à præsenti instituto abhorret, tū quòd huiusmodi digressio vtilitate non carebit; tum etiam quòd qualis ea tēpestate Ciuitatis nostræ status foret, quod historiæ huius proprium est, inde facillimū cognitu fuerit. Cum armis Romani aliquas gentes subegerant, siue prius regnum, siue Reip. alicui subditæ nationes essent, eorum regione in prouinciæ formam redacta, quandoque Præsides, qui & Legati Cæsaris dicuntur, quandoque Proconsules ad eas regendas mittebant. Proconsul & auctoritate, & dignitatis gradu Præsidibus nobilior.

Augustus Galliam Cisalp. liberam facit.

Procoss. quinam dicerentur.

Procos. pręsidi dignitate & auctoritate præstat.

Prin-

Principio cum adhuc Respublica Romanis salua esset, qui priore anno Consul fuerat, prorogato imperio prouincias sortiebatur, isque iustus Proconsul erat. Honorem primum gessisse P. Philo creditur. Occupata per Cæsares ditione, etiam qui Consulatu nō fuisset functus, Proconsulatum gerebat; Cæpitque ea administratio non ab hominibus, sed à prouincijs adipisci nomen. Sic quicūque in Procōsularem prouinciā Imperij exercitum suscipiebat, Proconsul, etsi nunquam Consularis, dicebatur. Post Imperatorem summa illorum in ea, quā gerebant, prouincia, erat potestas; Animaduertenti in facinorosos homines potestatem habebant; Ius gladij, nisi ex certa causa, alteri demandare illis nefas; In cognitionibus à Legatis, quos primum optauerant, adiuuabantur; His pecuniariæ causæ plerumque Procō sulis loco delegatæ, tres, vt plurimum, eligebantur. Paulo insigniorem virum, qui Decurio fuisset, inconsulto Principe, etiam Proconsuli, publico iudicio condemnare legibus vetitum. Apparitores ordinaria formula CCCC. in Comitatu habebāt. Si maior numerus necessarius

illi fuisset, extra ordinem augebatur. A Proconsulis sententia in leuioribus caussis nulla prouocatio; Grauiores ex appellatione Præfectus Prætorio diiudicabat. Inferiores in eo quoque Præsides, quòd illis legatos habere neutiquam concessum; familia etiam minus frequente, etsi in cæteris non admodum dissimiles. Si in horum imperio aliquæ extitissent Coloniæ, Magistratus illis dabant, qui Defensores Ciuitatum postea dicti sunt. Eorum in illis caussis cognoscendis præcipua opera, quæ intra tercentorum aureorum quantitatem constitissent. Si quæ excedebant, Proconsulis, Præsidisue notio erat. Admittebantur & Coloniæ suffragijs in Vrbe Roma; etsi clariora municipum iura, qui non alieno iure obnoxij vna cum reliquis Romanorum Tribubus ad honores candidatos designabant, à muneribus capescendis sumpto nomine. Queis Principis beneficio agnoscere libertatem concessum erat, hi suos Magistratus habebant; Augustales, quos & Duumuiros puto, tum Quatuoruiros, Sextumque viros in albo cæteros præcedunt Augustales, quòd ius gladij ipsi haberent; Nam & fascibus (quæ summi

Municipia coloniis digniora.

Curiæ Municipalis officia.

Augustales.

Im-

Imperij insignia sunt) vti eos posse, Imperatorijs Constitutionibus cautum est. Et sicut nemo in Decurionum ordinem inconsultis illis admitti poterat, ita nec Augustales nisi ab ipsis Decurionib. creabantur, conditione vtrisque pari. Sextumuiri iurisdictionis, mixtique Imperij lites absoluebant, primique de his pronunciabant. Eorum acta ex prouocatione Quartumuiris rescindere ius erat; Vnde Quartumuiri appellationum dicti. Ex his Magistratibus Decem electi vectigales fundos procurabant, & in annos certam summam præstare Reip. tenebãtur. Si fertili messis, viniq; prouentu plus exigebant, sui id erat peculij: Si minus collegissent, ipsis etiam, non publico, decrescebat. Græca voce Modestinus hos Decaprotos appellat. Cicero in Orat. pro Roscio, & quandoque Iulius Maternus, latina vti malunt, Decemprimosque nuncupant. Erant & Sitocomæ, quos annonæ curatores dicere possumus; frumẽto, hordeo, oleo, salgamisque, ne deessent, & vinum iusto pretio darentur, hi præerant. Celebris, & Aedilium dignitas; Iniusta pondera diluere, iniquas mensuras frangere, artificum dolis obuiam

Sextumuiri. Quartumuiri. Decaproti Decemprimi. Sitocomæ Aediles.

ire,

ire, mulctam contumacibus indicere, illis ex officij iure permissum. Honore hoc functum in municipio Arpinati filium suum Cicero attestatur. Penes hos, si deliquissent, Sellularios, huiusmodique vulgi fecem flagris cędendi facultas resi debat. Nec mediocris honestissimo ordini erat Sacrorũ cura. Sacerdotij namque munus inter municipalia onera numerabatur. Præfectus horum Pontifex Max. qua dignitate Caluisius Ianuarius in antiquorum memorijs apud Insubres celebratur. Huic veneratione proximus Pater patratus, cuius auctoritas in fœderibus præsertim necessaria. Gessit hunc honorem C. Attilius Pisonianus, munificentia, liberalitateq; in primis erga patriam insignis. Spelæum hic vi ignis absumptum comparata area à Republica Mediolanensi pecunia sua in pristinum nitorem restituit: ærarium quoque, vt Romani Saturno, ita Mediolanenses Herculi crediderunt. In vetustis marmorum inscriptionibus complures hui9 muneris participes nominantur. Sunt & Defẽsores, quos Græci Syndicos vocãt, Hi, si qua de publico lis oriretur, patriæ causam à Decurionibus iussi tutabantur.

Sacerdotes.

Pontifices.

Pater patratus.

Aerarium Mediolani Herculi creditum.

Syndici seu defensores.

bantur. Aliorum alia munera. Custodiendorum aquæductuũ cura; Equi Circenses; Spectacula; Viarũ munitiones; areæ frumentariæ; Thermarum calefactiones; Annonæ diuisio; Tributorum exactio; militum hospitia; cursus publicus; Censuales libri, & id genus similia ad Decurionum sollicitudinem omnia pertinebant; Legationesq; ad Vrbem Romam summi honoris erant, præsertim his, qui gratuito hoc munere functi essent. Qua largitione memorabilis est C. Valerius Petronianus, non minus doctrinarũ orbe clarus, quòd nondum 33. annũ attingẽs, Medicinæ, Philosophiæ, Iurisque prudentiæ studijs inclitus esset, quàm quòd quinquies gratuitam legationem susceperat; quibus rebus insignis Eudromus appellatione Græca cognominatus, quòd multas artes breui tempore percurrisset. Excusabantur à Decurionat⁹ onere, qui lxx. annis maiores essent. Explodi verò illos æquum censebant, qui centum sextertia in bonis non haberent. Si admissi, cum idonei essent, facultatibus dilaberentur, illis decerni alimenta ad omnẽ ordinẽ spectabat. Quamobrem sẽper id obseruatũ, vt nõnisi potiores in muneris

Decurionum sollicitudo.

C. Valerius Petronian⁹ Decurio Mediolanen. memorabilis.

tur, Cæsarē largius appetisse tradit. Litterarū, virtutisq; artib. celeberrim⁹ ille Nouellius Torquat⁹ honorib. Tyberij fauore ad Proconsulatum vsq; gestis, & ipse sat clarus; alioquin mortalium omnium bibacissimus; Tribus congijs vini vno impetu epotis, spectante miraculi gratia Imperatore; damnandus certè, & ignominię futurus patriæ, nisi eadem terra & boni, & mali veneni esset parens. Sub hoc Principe regni eius XVIII. anno insigniter Martio mense sol defecit; Christi humani generis Redemptoris, Conseruatorisque mortem indignissimam aspicere veritus. Ab eo verum Dei cultum nuncij illius edocti orbem terrarum ad rectam fidem reducere cæperunt. Qui hoc nomine profitebantur, primò fratres appellati, demum ab omnium auctore Deo Christiani sunt dicti. Adiuuit inualescentem religionem Tyberi⁹, ad quē cum renunciatum esset, ex Syria, Palestinaque nouum Christi numen cælitibus accessisse, cum suffragij sui prærogatiua ad Senatum retulit, Censerent ne Patres accipiendum eius cultum. Senatus, quia ipse non probauerat, respuit, comminatus pœnam reli-

Nouellius Torquatus Procos. Mediolanen.

Tyberii & Christi numini fauet.

religioni nouæ ſeſe aggregantibus. Cæſar permanſit in ſententia, & ſe vindictam de eis ſumpturum eſt pollicitus, qui quoquomodo Chriſtianum accuſarent, deferrentque. Sic impunè, ita volente Deo, per Vrbes Diuinum nomen promulgatum; Mortuoque Tyberio, Claudij Imperatoris anno VI. Mediolanum Barnabas venit. Cypro Inſula hic oriundus; Hieroſolymam cum diu habitaſſet, Chriſtum viuentem præceptorem ſuum ſecutus, Ioſeph Leuites dicebatur. Aderant illi, quos cæleſti ſcientia inſtruebat, collegæ duo, Anatelon Græcus, & Caius Romæ natus. His adiutus palam Chriſti nomen gentibus prædicare cæpit; Tum ex plebe primum quidam eius dictis fidem adhibere; quidam re noua attoniti vera non dicere arbitrabantur. Delata res primum ad gentilis ſacri Pontificem Iulianum. Hic diſputatione Bernabam aggreſſus, miraculorum præſertim vi ſuperatus, ceſſit. Liberæ ex eo Barnabæ conciones, multiſque in ſententiam ſuam tractis, non mediocria fundamenta religionis iecit. His diſceſſurus Anatelonem præfecit.

Barnabas Cypri⁹ Mediolanũ venit.

Anatelon. Caius.

Iulianus Pontifex à Barnaba ſuperatus.

Anatelõ à Barnaba Mediol. Eccleſiæ præficitur.

Man-

Mandatum illud in primis, vt veluti oues pastor, sic christianos homines, diligenti sollicitudine curaret; vera fidei pręcepta illis repræsentaret, quibus ipse à præceptore suo institutus fuerat, eadem alijs documenta traderet. Quibus priusquam itineri se accingeret, dictis, hostiæ quoq; sacrificium, quod passim Missam vocant, celebrauit. Fons est limpidissimis aquis extra Vrbis Portam, qua Ticinum recta itur prope Eustorgij fanum. Hic maiorum nostrorum constans est opinio, primum Christo hostiam immolasse Bernabam: quod sacri genus deinde missæ appellationem tenuit. De vocis origine alij aliter sentiunt. Nobis non absimile videtur ab antiquioribus sumptum esse nomen; Nam in vana illa Deorum superstitione, peracta re diuina, retrò ad populum conuersus Sacerdos, duo hæc verba inclamabat; Populis missio; quibus se potestatem abeundi volentibus concedere demonstrabat. Apuleius huiusce rei mentionem facit. Eundem Sacerdotes nostros ritum seruasse, imitatosque crediderim, cum libato sub sacri finem libo, versus Sacerdos; Ite, inquit, missa est. Ab hac consuetudine deductum

Missæ sacrificium Mediolani vbi primũ celebratũ.

Missa vnde dicta.

etiam missæ nomen. Argumento est etiam Cypriani auctoritas, qui missa, missioneque indifferenter videtur vti. Igitur verbis Antistes Anatelon Barnabæ vestigijs innitens, & ipse Christi sectæ non mediocri augmento fuit. Ethnicos tamẽ, quòd ab eis diuersa profiteretur, veritus, extra Ciuitatis mœnia habitabat; vixitque vsque ad octauum Neronis annum. Octauo Kal. Octobris statis cæremonijs inter cælestes relatus, quòd eo die occidisset. Corpus eius clam sepulchro conditum, ne insaniente tunc potissimum in Christianos Nerone, nec mortuo quidem parceretur. Primus hic acerbissimo edicto veros Dei cultores persecutus exigebat de contemptoribus graues pœnas; pereuntibus additæ sunt contumeliæ, vt ferarũ pellibus contecti, canibus esca, dilaniarẽtur; pars cruce, alij flamma interirent; Sic exquisitissimis torturis hos quidem punire, exemplo cæteros deterrere conabatur. In Transpadanam Galliam Anolinum quendam Præfectum miserat, qui Christiani nominis quæsitor foret. Eo tempore Nazarium, & Celsum, tùm Prochasium, Oribasiumque summo supplicio affectos Sacri Scriptores, quotquot in

Nero Christianos persequitur.

An Nazarius & Celsus Prochasius & Oribasius sub Nerone passi.

præsentem diem mihi videre contigit, au-
ctores sunt. Quod proculdubio à verita-
te longissime abest. Arguit hoc libellus,
quem se ante Prothasij caput inuenisse
D. Ambrosius testatur. Occisos ab A-
stasio Comite, dum aduersus Marcoma-
nos arma compararet, Prothasium, O-
ribasiumque is indicat. At Marcomani
Germaniæ populi, vt Cornelius Taci-
tus scribit, ad suam vsque memoriam Ro
manis amici fuere, quorum armis raro
barbari, sæpius pecunia iuuabantur, eam
que inde ipsi gratiam referebant, vt vim,
& potentiam ex auctoritate Romana tri-
buerent. Primus Rom. Imperator cum
filio Commodo, M. Antoninus Pius
excitatis in societatem alijs barbaris præ,
feroces armis compescuit; vt eo tem-
pore perijsse celeberrimos religionis no-
stræ assertores coniectare liceat; dece-
ptis iccirco recentioribus, quòd Com-
modus Neronis moribus non impar, eo
quoque titulo suas statuas inscripsit.
Nam qua percussi sint tempestate, neque
apud veteres constasse Nolæ Antistes
Paulinus ostendit, qui in Ambrosij
vita, quo ceciderit tempore Naza-
rius se nescire testatus est. Eum au-
tem

tem Prothaſij ætate vixiſſe nemo eſt, qui dubitare iure poſſit. Accedit his, quòd Aſtaſius Comes ſub Nerone eſſe non potuit, eo dignitatis nomine tùm incognito. Sed quamuis horum morte reus non fuerit Nero, alios tamen trucidare iuſſiſſe omnino certum eſt; creuiſſentque in infinitum eius ſcelera, nè iuſta morte defunctus Sergio Galbæ imperio locum feciſſet. Præſágiuerant id Aruſpices, nunciato Romæ, quòd repertum in Placentinis prodigium. Is erat vitulus, cui in crùre caput adſtabat, propè viam ortus. Interprætatio hæc rerum humanarum aliud parari caput, debile, quod in crure natum, famigerabile, quod iuxta viam inuentum eſſet. Contrà Neronem mouit primus arma Galliæ Præfectus Iulius Vindex, communicaueratque cum Galba conſilium, quò eum audentiorem faceret, pollicitus ſe centum virorum millia poſſe aduerſus Neronis Imperium comparare. Præerat Germanicis Legionibus L. Virginius Ruſus, qui audito Vindicis motu contra eum ſtatim profectus eſt, conſertaque cum hoſtibus manu, occiſis viginti

Portẽtum de morte Neronis.

Iulius Vindex deficit à [illegible]

Virginius Rufus Vindicem ſuperat.

Gallorum millibus, cum Vindex desperatis rebus sibi ipsi mortem consciuisset, victor maximo Galbæ terrori fuit; Nam Legionarij milites, cæterique Germani victoria Ducis elati eum Imperatorem salutauerunt; Qua fama adductus Galba, vt se quoque in regni communionem admitteret, litteris rogare nõ desistebat.

Legiones Virginium Imperatorem salutant.

Cæterum Virginius non solum sibi, quãuis vi adhibita oblatum imperium constãter renuebat, sed & non passurum se aliũ regnare pollicebatur, quàm qui à Senatu, Populoque Rom. electus foret. Insignis moderationis exemplum, quod alij summis periculis affectant, ipse fortissimis exercitibus septus maximo periculo maluit refutare. Electo igitur à Senatu Galba, conuocatis militibus ægre persuasit, vt S.P.Q. Rom. iudicio acquiescerent, quibusdam Tribunis ita repugnãtibus vt eductis à vagina gladijs, præsentaneam necem illi minitarentur, ni confestim imperium ipse susciperet. Profectus itaque obuiam Galbæ, neque admodum comiter acceptus, neque in honore repulsus est; Amabat viri virtutes, prisci moris obseruator Galba. Contra T. Iunius Virginij æmulus, & nouo Imperatori ami-

Virginius Imperium recusat.

xi amicorum summ⁹ nequaquàm pro meritis eum condignè accipi sinebat. Iussus itaque exercitum dimittere, vt tanquàm Principis necessarius in illius Comitatu remaneret. Tulere id iniquo animo Germanicæ Legiones, & Virginium non remitti, sed potius reum esse, tanquam suũ crimen, agnoscebant; fuitque hæc potissimum causa, vt Galbæ dein rebelles Vitellium Imperatorem facerent. At omnino cum humano genere procul dubio melius actum fuisset, si non tantum iusti tenax Virginius oblatum Romani orbis regimen accepisset; Nam neque Othonis, Vitellijque libidines, neque Domitiani scelestissima facinora tam acriter mortales afflixissent; Optauit potius Imperio dignus censeri, quàm Imperator esse; maiori certè gloria, quàm commodo, nec minori patriæ honestamento, quá, si quot magnitudine animi spreuit, accepisset. Fuisse Mediolanensem ex C. Cæcilij epistola tradunt doctiores, indicioque est antiquis marmoribus celebris in hac Vrbe familia. Clarus municipali honore in primis Sextumuir L. Virginius Attilianus; tùm Virginius Messor, & Virginius Quintianus, conspicuo in Nazarij

Germanicæ Legiones Vitellium Imperatorem faciunt.

Virginius Rufus. Mediolanensis.

 æde

æde tumulò æterni omnes. Inter fœminas Virginia Artemia in Dionysij seruat adhuc nomen; Vulgoq; notior Aurelia Virginia in Celsi area, nup ei⁹ inuēto corpore ēt post tot annos integro; quod tamen ob aeris vim demū est resolutum, purpurea veste solo tactu defluente; Vt tot argumentis nemini dubium esse debeat Virginij Rufi patriam Mediolanum. Equestri familia esse ortum Corn. Tacitus auctor est, patre eius nullis Romæ honoribus non gestis inclito. Floruit ea tempestate, quantum ex veteri quodam epigrammate suspicor, Petronius Iocundus Sextumuir, libertæ suæ Petroniæ munificentia memorabilis. Legauit hæc Bardomagi vici possessoribus in hermam tuendam, & rosa quotannis ornandam sextertia quadringenta; Antiquæ religioni dedita mulier, si Nermam pro Mercurio accipiamus. Præfuit tunc Anatelonis successor Caius, qui pro more Christiano cum plures puro, qui ad Eustorgij labitur, fonte lotos saniora consilia sequi docuisset, veritus Neronis edictum, sæuasque Anolini eius Præfecti executiones, ab Vrbe profugerat. Secuta Principis nece,

Caius Anatelonis successor occiditur.

reuer-

reuersus indies meliora conabatur, donec ab Decurionum ordine iussus flagellis cædi per æditùos, tanquàm impietatis in Deos reus, mactatus est. Excitauerat ad ambitiosum decretum Magistratus, quòd in suam sententiam quosdam etiam Decuriones Caius traxisset. Perijsse pridie Cal. Ianuarij Ambrosius auctor est, quotannisque eo die Insubres eius memoriam celebrant. Paulo Simpliciores, qui tum vanæ Deorum superstitioni adhærebant, hominis mortem ægrè quoque tulerunt; Nam cum suis precibus euidenti miraculo morbosos quosdam à mala valetudine liberasset, Apollinis Delphici vatem existimabant; Quapropter Aedituos, tanquàm scelestos, odio prosequebantur. Prophanis sacris per hæc tempora præsidebat Q. Ingernuus Maximianus, non Pontifex tantùm, sed etiam publicus scriba, atque curator ærarij, pluribus officijs iccircò decoratus, quoniàm hæc præsertim vni soli concedere æquum existimabant, quòd in sacro ærarium esset, pecuniæq; plebis sequester Sacerdos esse ex lege iubebatur; quod onus commodissimè pu-

blico scribæ iniungi potest. Honorabi-
liores omnino tunc Pontifices, Deorum-
que flamines Christiano erant, quòd in
vniuersum tota Ciuitas post centum quo-
que eas & eo annos gentilium sacris vteba-
tur; rarissimi veris de diuino cultu nar-
rationibus aures adhibebant; quin si à
prisca Deorum religione aliqui discessis-
sent, tanquàm vecordia capti à cæteris
commercio vitabantur. His honores,
Magistratus, publicaq; commoda decem-
ui lege prohibitum erat, persuasumque
habebant, non vnum Deum, sed vana
quæpiam, absurdaque simulacra à Chri-
sti affeclis coli. Permansit ea fama La-
bes ad M. Antonij Philosophi Imperato-
ris vsque tempus, qui rescripto commen-
data religione, aduersas Christiano no-
mini sanctiones antiquauit, abrogauitque.
Igitur ad Imperium promotus Galba,
Germanicarum Legionum defectione
territus, L. Pisonem, quòd senectutem
suam de ridiculo esse conspiceret, in fi-
lium, D. Augusti exemplo, adoptauit.
Vterque demum ab Othone circumuen-
ti eius factione militum gladijs Romæ
confossi sunt; Cædisque auctor M. Syl-
uius Otho Imperator nuncupatus est.

Per-

Permansere tamen in sententia Germani, & Fabio Valente, atque A. Cæcinna Legatis impellentibus in Vitellij nomen Sacramento adacti sunt. Valens primus in Galbam animos militum, cum Virginium Imperatorem acclamarent, traxerat: quod ob beneficium cum haud condignam ab eo gratiam se recepisse existimaret, hostilia moliri cępit. Cum itaque Germaniæ exemplũ secutæ haud difficulter in Vitellij partes Galliæ concessissent, Cæcinnaque iam in Heluetijs transitum alpium parans constitisset, Vitellij auspicijs Nouaria, Mediolanum, Eporrhedia, Vercellæque se tradiderũt; Cunctantes populos in Othonis odium concitauit Syllana ala. Hi à Nerone, dum in Africa agerent, Proconsulq; illis esset Vitellius, suo veteri Duci adhæserunt; tùm aduentantium Legionum robur, exercitusque Germanici famam alioquin celeberrimam attollentes, ea quoque municipia in noui Imperatoris fauorem copulerunt. Pergratum hoc Cæcinnæ fuit, quòd non parum Vitellij fortunam adiuuare viderentur firmissimæ Vrbes, eius fidem Othone eiecto secutæ. At quoniam Latissima Italiæ pars vnius

Mediolanum Nouaria Eporhedia Vercellæ Vitellio se tradunt.

alæ præsidio defendi non poterat, Gallorum, Lusitanorum, Britannicorumque cum Germanicis vexillis cohortes, vt se Syllanis iungerent, per Graias Alpes in Insubriam præmisit; Ipse paullulum moratus, an aduersus fidos Othoni Noricos procederet; tandem cum plùs laudis sibi comparari, vbicumque in Italia certasset, Noricosq; in cætera victoriæ præmia cessuros cognosceret, Pænino itinere armis, niuibusque laxum militem traduxit. Interim præmissæ cohortes, Syllanaq; ala, cum apud Cremonam Pannoniorum cohortem, præsidium vrbi ab Othone impositum esse intelligeret, facto certamine victores eam cæpere, & haud multo post inter Ticinum, Placentiamq; classici mille, centumq; equites intercepti. Sic quicquid agri, vrbiumque inter Padum, & Alpes (florentissimum, vt Tacitus ait, Italiæ latus) Vitellio parebat; non quidem, quòd eum Othoni prætulissent, sed quòd longa pace fracti occupantibus faciles etiam peiori commutatione se præbebant. Tàm felici successu elati Vitelliani, non flumine, aut ripis arceri poterant. Itaque Transrhercani Batauique euali-

Cremona à Vitellianis capta.

eualidis ad traijcienda s fluuiorum aquas viribus Placentiã versus transgressi quosdam exploratores cæperunt. Tulit id ægerrimè, qui in Vrbe cõtinebatur, Othonianus miles, arreptisque repentè armis, aduenisse vniuersum Cæcinnæ exercitũ rati, publico Marte conflicturi extrà Ciuitatis portas contendunt. Erant cohortes tres Prætoriæ, & mille vexillarij, quibus præerat Spurina. Is, ꝙ optimè nosset falsam esse, quam de Cæcinnæ aduentu opinionem milites conceperant, nequaquàm eos discedere patiebatur: quoniã, si fortè accidisset cũ exercitu adesse Cæcinnam, tàm paucas copias tanto exercitui obijcere, inconsulti ducis existimaret. Vicit tñ indomiti militis furor, qui repugnanti tela quoq; intẽtare ausus fuerat, eoq; quorũdam licentia processit, vt ad Spurinam milites profecti viaticũ pètierint, quo ipsum proditionis accusarent, eũdi ad Cæsarẽ. Igitur posteaquàm frustra se Spurina videt contrà voluntatem cohortium niti, temeritatis alienæ fit comes, se hoc velle simulans, vt mitescente seditione plus auctoritatis consilijs inesset. Peruenerãt iã ad Padũ; tùm appetente nocte castra vallari ex more captũ. fregit

git is labor vrbani militi Scęnicis, quàm belli artibus magis experto animos, dolebantque, quòd peritissimo Imperatori opulentissimam Coloniam belli sedem eligenti non paruissent. Quamobrem eos facti poenitentes Placentiam Spurina reduxit, interpolatisque moenibus, & erectis turrium propugnaculis ad ferendam obsidionem se parabat. At Cæcinna cum Legionibus, vbi in Insubres venit, traiecto Pado, Placẽtiam oppugnare aggreditur, nihilque ad terrendos Oppidanorum animos omisit, quod norat à felicibus orsis cęteram belli fortunam pensari. Semel, & iterum tentata oppugnatio frustra cessit; prima die cibo, & potu graues incauti subiere muros, multisque vulneribus acceptis irrisi, ac vani redierunt. Conflagrauit tunc pulcherrimum Amphitheatri opus, accenso à Vitellianis, dũ iaculantur in obsessos, igne vel ab obsessis potius, dum in hostes regerunt. Municipes ipsi prono ad suspicionem ingenio, à vicinis colonis fraude ob inuidiam iniectum crediderunt, quòd nulla capacior in Italia moles esset. Rursus oppugnationem aggressus Cæcinna cum summo irriti cæpti pudore repulsus est. Inseque-

Placentia à Vitellianis frustra oppugnata.

Amphiteatrum Placentiæ incensum.

ſequebantur Prætorios Vitellij milites armatos hiſtriones, ſaltatoreſque Scęnicos appellabant, qui nullis militiæ artibus clari, ſolùm imbecillis ſenis caput (Galbam innuentes) inter geſtorum ſuorum decora poſſent referre. Queis opprobrijs turbati Prætoriani, qui vana ſpe hoſtes deceptos oſtenderent, fortiſſimè dimicabant, ignauiamque, & molliciem conuicij pudore in virtutem verterant. Sic vrbis expugnandæ ſpe deiectus Cæcinna Cremonam verſus, ne tempus fruſtra tereret, ire feſtinat. Et iam in conſpectu erat locus, quē duodecimo à Cremona diſtantem milliario Caſtoris vocant. Congreſſus ibi cum Othonianis ducibus Suetonio, Paullino, & Mario Celſo, non modicam cladem accepit, actumque de eius vniuerſo exercitu fuiſſet, ni Paullinus celeriter receptui dediſſet ſignum. Venerat Ticinum cum copijs Fabius Valens, cum de aduerſa Cæcinnæ pugna ad eum nuncij acceſſerunt; qua de re aliàs quoque ſeditioſi eius milites confeſtim Valenti mortem minitabātur. Huiuſce cladis eum cauſam eſſe, qui Cæcinnam cum exercitu noluerit aſſequi; ſed expoliandis per Gallias vrbibus

Vitelliani ab Othonianis victi.

inten-

intentus, lento passu incedens, hostium gladijs Collegæ iugulum, quantum in se fuit, obiecerit. Quare non expectato duce milites anteire, signa vrgere signiferos, concito gradu, vt se Cæcinnæ iungerent, properare cæperunt. Sic ad Bebriacum ventum, fatalem duabus Romanis cladibus Cremonæ vicum. Tùm longioris moræ impatiente Othone, summis viribus vtrinque pugnatum; Victorque Vitellianus miles, ita tamen, vt recuperandi copias Othonianis quoque spes superesset. Maluit Otho mori, quàm nouis cladibus Romani Imperij neruos afficere, iussisque Comitibus, vt sibi quisque discedens consuleret, sese præparabat ad necem. Non poterant id ferre æquo animo milites, quos sibi fidissimos, mortemque pro Imperatoris sui salute non detrectantes habebat. Quamobrem abeuntibus exitium minitabantur, & id tentantem Virginium Rufum persecuti, clausa se domo continentem obsibant. Quod vbi Otho comperit, increpitis seditionis auctoribus, Consularem virum exemit; Magno honore Virginium prosequebatur Otho, destinato illi Consulatu, quem Imperator

Othoniani à Vitellianis superati.

Otho Virginium mortis periculo liberat.

factus

factus gerebat. Eo mortuo ad Virginium iterum versi milites strictis gladijs nunc, vt Imperium ipse assumeret, postulare; nunc saltem, vt legatione apud Cæcinnam, & Valentem fungeretur, orant. Sed horum impetum per auersam domus portam digrediens Virginius frustratus est; Absurdum enim existimabat eorum imperium, cum victores spreuerat, qui victi essent, suscipere; rursum legatus ad eos ire, quos, quos sibi infensos cognouerat, insipientis esse ducebat. Legatorum suorum victoria Lætus Vitellius, præsertimq; Othonis morte, in Italiam properauit. Cui obuiam profectus Virginius alacriter, atque magnificè exceptus est, vt communi quoq; mensa secùm vteretur. Vexatus iterum seditione militari vix Vitellio acriter militibus renitente euasit. Discubuerat Ticini Imperator, epulisq; vicino municipio hortum Virginium adhibuerat, cum eius seruus concursanti nouo terrore agmini obuius, vt Vitellij percussor insimulatur; iamq; ruebat Virginij suppliciũ exposcẽs miles, cum Vitellius, licet ad oẽs suspiciones pauidus, nihil de innocentia eius dubitãs, militẽ cohibuit,

Virginius à Vitellio magnificè exceptus.

Vitellius Virginij mortẽ prohibet.

sui quondam ducis exitium flagitantem. Admiratio, & fama viri ingens æmulos duces excitauerat, oderantque eum milites, vt fastiditi. At Vitellius Cremonam deinde contendit, Gladiatorũ spectaculum, quod Cæcinna illic edebat, visurus; profectusque demùm Romam non minùs eam afflixit, secùm deductis legionibus, quàm cætera Italiæ municipia, Insubresque inprimis. Vagabantur barbari milites per Ciuitatem, vt vrbanæ plebi paulo procaciori excandescentes, multis eam incommodis afficiebant; Nec solo hospitiorum damno angebantur Ciues, sed & rebus quandoque per vim, quandoque clam surreptis, cum armato militi sine manifesta pernicie resisti non posset. Verùm haud quaquàm diuturnum Vitellio imperium fuit, in Asia Deorum, hominumque consensu ad orbis gubernacula alio electo. Is erat Flauius Vespasianus, rebus antea gestis clarus. Initium rerum nouarum Mucianus Syriæ, & Tyberius Alexander Aegypti Præfecti fecerunt; Cal. Iulijs Alexãder milites suos in Vespasiani nomen Sacramentum accipere iussit, isque dies in posterum celebratus est. Nouem legiones

Fl. Vespasianus ad Imperiũ adscitus.

nes

nes Vespasianum à Vitellio dissidentem defensuræ erant, hisq; bellum geri placebat. Præoccupauit Antonius Prim⁹ acerrimus belli concitator longam tot legionũ expectationẽ, minoriq; manu militũ se cũ Vitellianis debellaturum testatus, Aquileiã primũ, mox Patauium, Veronãque cæpit, dein ad insignem strage Romana Bebriacum venit, indeque cum quatuor millibus equitum Bebriaco ad octauum aduentantes Vitellianos aggressus, eos fudit, fugauitque, egregiumque optimi ducis de se specimen dedit. Sequenti die cum Sex Vitellianis Legionibus apud eundem vicum cõgressus, memorabili edita strage, penè bellũ confecit. Ducta paulo post Cremonam Legionum Signa, oppugnarique primũ Castra militum Vitellij cæpere. Cùm acriter ab obsessis pugnaretur, C. Volusius tertiæ Legionis miles perfracta porta primus irrupit, & deturbatis, qui resistebant, ingenti voce conclamauit; Capta Castra. Sic, & tùm victor Antonius felici euentu omnia transigebat. Reliqua adhuc erat Cremona, viris, armisq; potens, & Vitellio, vrgente fato, nimis fida. Obsidere eam cæpit, adductisq;

Flauiani ad Bebriacum Vitellianos fundũt fugantque.

Cremona à Flauianis obsessa & direpta.

H necef-

necessarijs ad expugnationem instrumentis, Antonius primò inferri ignem amænissimis extra vrbem ædificijs iubet; Sed nec eo quidem damno ad mutandam fidem trahebantur. Quare mœnia, portasque Vrbis aggressus, defendentibus principio Vitellianis, mox per socordiã dilapsis, vrbe potitur. Quadraginta armatorum millia irrupere. Nulli sexui parcitum est, nulli ætati, nisi quos forma conspicuos pulchritudo raptori conciliasset. Cum his discerptæ manibus rapientium puellæ, ipsos quoque milites in mutua vulnera trahebant; Tùm direptis opibus omnia flammis concremata sunt; Solum Mephitis templum antè mœnia stetit; dubium, numine, an loco defensum.

Insubres & Veneti Cremonẽsium bona conseruant.

In tanta eius temporis miseria illud Laudandum, vicinas vrbes Insubriæ, Venetiæque, ne Cremonensis populi subtracta à militibus bona compararent, conspirasse, irritamque sic raptoribus fecisse prædam. Digna longa pace municipia, eoque tùm maiori laude, quò nostris temporibus damnanda tàm memorabilis exempli obliuione. Multis itaque cladibus deterritus

Vi-

Vittellius, soccors factus, & attonito similis, tandem Romæ interfectus, Vespasiano Imperium reliquit. Egregiam in his bellis nauauit operam XIII. Legio Gemina, cuius Legatus Vidius Aquila etiam Corn. Tacito celebratur. Constitisse eam in agro Mediolanensi siue in transitu, siue statiuis Castris crediderim. Miramundi, quod oppidum Septimodecimo ab Vrbe distat, L. Magij Vari tumulus est, antiquo, & insigni Eulogio, quo prædictæ Legionis militem eum fuisse testatum manet. Id mihi huiusce opinionis argumētum est. Perempto igitur Vitellio, L. Flauius Vespasianus successit imperio vir dignus, quamuis nobilitate generis non admodum insignis. Nullis imaginibus ad summum euectus gradum, parum ad virtutem stemmata conferre ostendit. Patrem ejus T. Flauium Petronium Transpadanum fuisse ex aliquorum opinione Tranquillus refert. Mediolanensis sacri haud ita multo post Antistes fuit Castricianus, vitæ Sanctitate, morumque elegantia vnicum Vrbis Specimen; Cumque non exemplo solum, sed & assiduis concionibus populum à veteri

Pater Vespasiani Transpadanus.

Castricianus Caio succedit.

Deorum superstitione indies retrahere conaretur, veritus Domiciani, qui Vespasiani filius tunc regnabat, in Christianos legem, secedere parumper à tumultu decreuit. Decurio quidam ante eum fuerat, Philippus nomine, duobus filijs Fausto, Portioque, indole nequaquàm degenere, felix. Ipse Caij tempestate mortuus domum suam Præsuli Christiano legauerat. Ea, quòd paulum in secessu extrà Ciuitatem esset, Castriciano habitabatur. Verùm quiescente tandem pauxillũ Domiciani furore, quia nullum Christo sacrarium adhuc constitutum erat, eas ædes primus veri Dei delubrum dedicauit. Nostris temporibus Francisci appellationem tenet. Imitati laudabilem patris munificentiam Faustus, & Portius, suadente Castriciano, ipsi quoque Deo Opt. Max. templa condidere, quæ dein sanctissimorum virorum tumulis referta, etiamnum solemnibus diebus religiosè salutantur, & ab auctoribus acceptum apud peritos seruant adhuc nomen. In antiquis inscriptionibus alium quoque Faustum dignitate celebrem cernere est, qui Sextumuir, & ab omnibus Decurionibus Augu-

Aedes sacræ à Philippo, & filijs Med. ædificatæ.

stalis

ſtalis factus, ſibi, & Viriæ Maximæ vxori, libertisque ſuis inſignem marmoro tumulum ſtruxerit. Vixit Caſtricianus ad Hadriani vſque imperium, priuſquàm, quàm moreretur, accitis, quos ſuæ religionis ſectatores habebat, multisq; precibus, vt in fide permanerent, admonitis, ſenex conceſſit fato. Defuncto Domiciano, Remp. accepit Nerua, factuſq; Imperator Conſulatum vnà, cum Virginio Rufo geſſit. Optimus vir non ſolùm Collegam Virginium, pluries Imperatorum ſalutatum, veritus non eſt, ſed & ſua, & illius integritate confiſus honoribus cumulare hominem, beneficijſque prouocare non dubitauit. In municipali ordine apud Mediolanenſes præcipuæ auctoritatis nunc extitere Vitellij duo, Veranius, & Conſtans, Sextumuiri, & eiuſdem conditionis M. Attilius Priſcus. Huic æternum C. Cæcilij commendatione eſt nomen. Nam cum ipſe de Attilij Creſcentis cauſa, vti reor, pronunciaturus eſſet, quod officij neceſſitas exigebat, commendauit illi per Epiſtolam Cæcilius Creſcentem, ſibi amicum, amęniſſimiq; ingenij virum, vt Priſcus, ſiue Iudex, ſeu fortaſſe patronus, ni-

Virginius coſ. cum Nerua Imperatore.

hil sibi ad eius turandam rem reliqui faceret. Fuit enim & ipse Attilius Crescens Mediolanensis, & vt tumulus in Ambrosij Cænobio nuper effossus indicat, ex Tabulario Palati vir perfectissimus (gradus hic dignitatis ea tempestate fuit) erat, perijtque admodum iuuenis, triginta non transgressus annos. Plinius vicino patriæ suæ municipio, nec plus, quàm diei vnius itinere distante, ortum scribit; procul dubio Mediolanum innuens, etsi Nouariam alij intelligant, quorum errorem veteris tumuli inscriptio arguit. Fuere apud Christianos sub Nerua Cæsare quieta omnia, quòd is legem tulit, ne ob eam religionem aliquis supplicio afficeretur, si non alicuius facinoris alia lege prohibiti idem ostenderetur reus. Illius successor, adoptiuusque filius Nerua Traianus, paulò immitior. Principio omnes Christianos puniri est passus, Paulinumque ex suis Præfectis vnum, pertinaciæ huius Scrutatorem, Mediolanum misit. Verum à C. Cæcilio Plinio, qui Consulari potestate Præses Prouinciæ Ponti erat, nihil contrà Romanas Leges Christi cultores facere; solùm vana aliorum Deorum numina

Attili⁹ Crescens Mediolanēsis.

existimantes, admonitus, mutauit senten tiam Cæsar; Accusationem permisit; Sed extraordinarium inquisitionis remedium, quo per Præfectos agitabantur, sustulit, iniquo euidenter rescripto, licet priore paulò mitiore. Cum quandoque Mediolanum venisset, mira magnificentia Pallatium cõstruxisse auctores nostri prodiderunt; eamque opinionem secutus est elegantissimus Scriptor Merula, nihilo diligentior, vt video, hac in re alijs. Trajanus Mediolanum venit

Cõiectura præsertim hac mouẽtur, quòd hodie extet D. Georgij fanum, quod in Pallatio nuncupatur, extitisseque aliquãdo illic Traiani Palatinas ædes ex eo existimant, argumento certè futili. Fuit eo in loco Luchini Vicecomitis palatiũ, conspiciunturque adhuc fundamenta, murique aliqua pars; Ab hoc sumpsisse cognomen delubrum illud potius crediderim. Nam quod hodie palatium quoque media in Vrbe vulgo dicitur, recenti opere nihil antiquũ habet; In eius parietibus solę veteres duę mẽsę extãt, nõ ad spectaculũ, sed vt hiãtia suppleret ab artifice inepto expositæ. Quarũ altera C. Attilij Secũdi, & Valerię Crocinę vxoris inscriptũ nomen tenet. Altera lõgè antiquior

dilabescentibus iã notis Q. Alsatij Triũuiri, à quo fortè nostra familia, monumentum seruat. Ex hoc pallatio nihil cernere, quod ad Traianum possit referri; Quod si de re cum alijs sentiam, de loco certè est, eritq; mihi, donec certioribus signis id explorauero, controuersia. Verùm hæc vtrumque sint, optimè certè de Mediolanensi Republica meritum Imperarorem, honor illi exhibitus testimonio esse potest. Nam inter diuos relato constituti Flamines, dignum cælesti sede gentium credulitati persuadebant. Peruetustum est in Diui Petri ęde Bergomi marmor, quo immortalitati cõmendatus legitur C. Cornelius Minicianus, cum militum Præfecturis, Tribunatibusque præinsignis, tùm duobus Sacerdotijs longè nobilior. Quòd Mediolani Diui Traiani apud Bergomũ Diui Claudij flamen esset. Defunctus hoc Principe Virginius, maximumque Ciuibus sui desiderium moriens reliquit. Habebat in Mediolanensi agro Villam Albiẽsem, Cæcilij Plinij possessionibus vicinam. Ibi solitus habitare, senectutis suæ nidulum appellabat, quòd ea secessione à publicis negotijs procul sæuum. Domiciani

Flamines Traianales Mediolani.

Mors Virginij.

tyran-

tyrannidem, bonis omnibus infestam, euaserat. Assumpto ad Imperium Nerua Romam reuersus tertio Consulatu cũ Imperatore functus est. Cum verò quartum Consul Traiani suffragio designatus esset, acturus gratias in Senatu, constitit, fallenteque vestigio fracta coxa, cum ob senectutis vitium malè ossa coiissent, ea valetudine pressus, plenus annis, plenus honoribus perijt. Laudatus more maiorum à Cornelio Tacito tùm Consule, vt hoc gloriæ etiam accesserit, quòd eloquentissimum mortuus habuerit suarum laudum præconem. Publico elatus funere, in patriam dein, quòd iusserat, ita translatus, vt in sua villa sepulturæ mandaretur. Tradit Dion, & Cæcilius hæredi inprimis præcepisse eum, vt sepulchro huiusmodi inscriberetur carmen.

Hic situs est Rufus; pulso qui Vindice quondam
Imperium asseruit non sibi, sed patria. — Epitaphium Virginij.

Quòd cum hæres in decennium vsque distulisset, conqueritur Cæcilius tanti viri iussa à negligentissimo hærede non capesci, quòd is, cuius fama toto orbe terrarum celeberrima vagaretur, ignotus tumulo ad eam vsque diem latuisset.

Be-

Benemeritus erat de Cæcilio Virginius, fueratq́; ei à patre datus testamento Tutor: quapropter crediti suæ fidei adolescentis dignitatem maxima sollicitudine semper auxit; sibi ipsi eum Næniam composuisse facile adducor, vt credam, quod & litterarũ studijs apprimè eruditũ ostendunt, quos senex scripsit de Rhetoricis libros, Fabij quoque Quinctiliani iudicio multum commendatur; Ea tunc maiorũ nostrorum fuit diligentia, vt rei militaris scientiam litterarum cognitioni iungerent. Hac in ætate, vt in alijs plerisque, inferiori, non eiusdem esse existimantur. Celebrauere eius viuentis gesta M. Cluuius Rufus, longèq́; elegantius Plinius secundus Senior, qui in Historiarum libris de Virginij rebus scripsit. Felix ipse admodum, qui sua de se posteritas quid sentiret, viuens cognoscere potuit. Nos infelicissimi, quibus tam præclara domi, militiæq́; facta cum Commentarijs interierunt; Vt mihi ex Plutarcho, Dione, Tacito, Cæcilioq́; aridissimis planè riuulis ea sparsim dicta colligere necessarium extiterit, quæ ex amplissimo auctore Plinio fuerant decerpenda. In precio hac ætate Cæcilius quoque Plinius Nouocomensis fuit;

Virginius scripsit libros de Rethorica.

Cæcilius Plinius Nouocomẽsis.

fuit; eruditissimi, floridique Epistolarum operis auctor, nec minùs multis sibi à Traiano concessis honoribus nobilis. Libet referre latissimè cuiusdam marmoreę mensæ inscriptionem, tùm quòd in ea suorum ipse Magistratuum quidam quasi nomenclator est, tùm etiam quòd in Mediolanenses præcipuam eius largitionem ostendit. Hæc est huiusmodi.

C. Plinius Lucij filius, olim veteri familia, Cæcilius, Augur, Legatus, Proconsul., Præses Prouinciæ Ponti, Consulari potestate in eam prouinciam, & Imperatore Cæsare Nerua, Traiano Augusto Germanico; Curator aluei Tyberis, & riparum, & Præfectus ærrarij Saturni, Præfectus ærarij militum, Quæstor Imperatoris, Seuir Equitum, Tribunus militum Legionis VI. Gallicanæ, Decemuir litibus iudicandis; Thermas adiectis in ornatum sestertijs tercentis, & eo amplius in tutela, sestertijs ducentis testamento fieri iussit; & libertorum suorum nominibus sestertiorum decies millies noningentorum sexaginta sex dedit; centum quinquaginta sex rei incrementum postea ad epulum plebis vrbanæ

Cæcilij Plinij sepulcrum Mediolani.

næ voluit pertinere; his dedit in alimenta puerorum, & puellarum plebis Vrbanæ ſeſtertia centum; in tutelam Bibliothecæ ſeſtertia centum.

Eulogium Cæcilij Plinij ab Alciato reſtitutum.

Hic eſt ſplendidiſſimi municipis titul? noſtra diligentia reſtitutus in lucem. Nam veteres illi noſtri, cum litteræ, bonæque artes barbaris armis ceſſiſſent, rudes penitus, quid ea menſa contineret, quòd ingentis magnitudinis eam videbant, in quatuor ſecuere partes, compoſitamque in Diui Georgij ædicula, quæ in Ambroſiano delubro eſt, pro cænotaphio repoſuerunt, ita in cõmiſſuris ſcalpello exeſis notis, vt quandoque integer ordo deſideretur. Verùm nos ex quibuſdam veſtigijs coniectati (niſi fallimur) veterum incuriam noſtra ſollicitudine redemimus, quodque in ea præſcriptis litteris annotatum erat, maluimus hic integrè referre, quòd ſuſpicabamur fore, vt plerique, quamquàm docti, minùs eam intelligerent. Bibliothecæ autem curam fuiſſe Cæcilio vel ob hoc teſtimonium in promptu eſt, quòd litterarum ſtudia quammaximè tùm Mediolani florerent, præceptoresq; de publico conducti etiam vicinorum municipum libe-

ros

ros instruebant;quam commoditatem ciuibus suis non fuisse Plinius ipse quadam epistola testatur. Cæterùm & alius eiusdem tumulus in Orientalis Portæ fornicibus conspici potest, quo sibi, & Cæcilio patri, vxorique suæ Calpurniæ memoriam viuus posuit. Saxum ipsum vetustate tàm corrosum est, vt quædam in eo verba vix possint cognosci. Non me latet præterea auctorum consuetudinē esse, vt inscripta marmorum monumentis eulogia continuo præsertim ductu referantur. Sed quoniam & hoc quandoque à Plinio seniore, vt in Trophæo Augusti de Alpinis gentibus factum est, & rerum eius ętatis penuria vel saxeis testimonijs ableganda est, æquum videtur esse à benigno, faciliq; lectore mihi veniam concedi; nec tamen eam fidem hisce inscriptionibus adhibendam esse duxerim, vt, quod aliqui faciunt contra omnium auctoritatem, hoc argumento ducti quicquam innouemus. Scripsit Tranquillus, Eusebiusque Seniorem Plinium patria Nouocomensem fuisse; Negare hoc ausi sunt recentiores quidam, eo maxime loco opinioni suæ confirmati, quòd Veronæ secundorum familia fuerit, vnicumq;

Alius tumulus Cæcilij Plinij Mediolani

marmore

marmore inſcriptum illic extet epigramma, Plinij mentionem referens. Sed hi, velim, mihi dicant, num & hac ratione Cæcilius Mediolanenſis eſſet, Quod vt affirmare vani hominis, ità credere inſanientis prorſus eſt; Atqui nec in antiquis Veronenſium memorijs familiæ Secundum, Sed ordinis nomen eſſe Doctores credunt; Quo fit, vt in totius Inſubriæ, Venetiæque vetuſtis tumulis vox hæc ſæpiſſime occurrat. At, inquient, ſeſe Catullo Plinius ipſe conterraneum dicit. Quod argumentum etſi alijs alij confutent modis, mihi certè haudquaquam multum ad rem facere videtur.

Conterranei quinã dicantur.

Eos eſſe conterraneos, qui eiuſdem territorij ſint, vulgo cognitum eſt; At hoc nomine eos appellari iuris ciuilis auctor Pomponius de verb. ſignific. tradit, qui ſub ijſdem faſcibus, eodem Magiſtratu gubernantur; non quidem à terra deducta, vt quidam opinantur, voce, ſed à terrendo, quòd eius loci Magiſtratus intrà eos fines terrendi, ideſt ſummouendi ius habeat. Cum igitur omnis Ciſalpina Gallia vni Proconſuli ſubeſſet, vniuerſi eius populi rectè conterranei, eiuſdemuè territorij dicentur. His accedit, quòd anti-

antiqui Codices Comensi Italiæ Seniorem Plinium ciuem asserunt, vt parum omnino iure faciant, qui Leuissimis rationibus Eusebium, Tranquillumque (Dij boni, quos auctores) incuriæ damnent, qui totius Europæ notarios contrà Veronenses conspirasse in naturalis historiæ titulo affirmant, qui diuersa ab Cæcilio patria auunculum Plinium re minimè verisimili tradunt; Cum præsertim Comi complurima adhuc extent huius gentis decora, non sororis filij tantum, sed & Plinij alterius, qui medicina insignis fuerit, tùm Calpurnij Fabati, aliorumque, quorum mentio ipso Piinio quandoque habita &c,

Rerum

ANDREÆ ALCIATI LIB. III.

EPITOME LIB. III.

Adrianus Mediolanum diuertit, Saluij duo Iuliani I.C. Mediolanenses M. Antoninus post pluuiam à Christianis exercitui impetratam eisdem fauet. Prothasius & Oribasius Valeriæ ex Vitale filij, Nazarius & Celsus, & Valeria Mediolani martyrio coronantur. Siluanus ab Insubribus cultus. Kalimeri successor Castutianus à Telesforo Pont. Rom. consecratur. Bacchanalia vnde deducta. Iulianus Imperator ex Didia familia Mediolanensi. Saluij Iuliani decreta ad Edictum seuerus rescidit. Geta eius filius

Me-

Mediolani Ortus. Philippus primus Imperator Christianus. Auctor vidit senem vegetis sensibus annos centum sexdecim habentem. Monas Kalimero sufficitur, qui post multa secula Eriberto Archiepiscopo corpus suum indicat. Decius Christianos cruciatibus vexat. Pestis in Insubribus. post Monam sacris praeficitur Mirocles. eius precibus pestis euanuit. Aureolus Imperium inuadit. Gallienus Mediolani occiditur. Aureoli occisi prope Mediolanum sepulcrum. Germani in Lucana valle deleti, Mirocletis successor Prothasius. Aurelianus Marcomanos ab excidio Mediolani submouet. eiusdem gentis origo, de iisdem Aureliani victoria. Sophia cum tribus puellis martyrio mactata. Littera Senatus Romani ad Mediolanenses de recuperato eligendi Imperatoris iure. Carus & Sebastianus, qua ratione dicuntur Mediolanenses. Carinus Triclinia rosis Mediolanensibus insternit. Prothasius E-

 pisa-

pisanium Ticini episcopum consecrat. post Prothasium succedit Maternus. Maximianus Imperator an Mediolanensis, cum Diocletiano Mediolani commoratur. Thermas extruit, Imperij habenas deponit. Mauritius Alexander Bergomi, Victor Mediolani, Nabor & Felix apud Laudem Pompeiam ob Christi fidē securi percussi. Sabina matrona posterma duo corpora Mediolanum adduxit. Mos coronandi Imperatores Mediolani an à Maximiano inceperit. Sebastianus Martyr Epidimia propulsator à populis cultus. Caesares quinam in Imperio dicuntur. Eustorgius Gallograecus corpora Trium Magorum Mediolanum ex Constantinopoli defert. Antistes efficitur. Tumulo Crispi Fausta Imperatricis fraude necati infertur. Circus Mediolani an à Galdino destructus. Decurionum Mediolanensium varia inscriptiones.

Ost optimi Principis Traiani mortem, annitente Plotina eius vxore Aelius Hadrianus Romani orbis fræna suscepit. Ex Vrbe Roma quandoque is Mediolanum diuertisse traditur, dum superatis Alpibus frigoris, & laboris iuxta patiens in Germaniam contenderet, atque vt militaris disciplinæ scientissimus, erat, ita etiam pacis munera in iudicijs ciuilibus diligenter obiuit. Institutum ab eo est, vt quatuor Cōsularibus Viris omnis Italia regeretur, & suis vnusquisque populis pro Tribunali redderet iura. Sic Cæsaris Legato Insubres parere cœperunt, cum Diui Augusti beneficio Magistratus solum municipales prius agnoscerent. Constituit & in oppidis quibusdā Reip. Curatores, è quibus P. Clodium Suram Comensibus dedit, vt ex veteris tumuli inscriptione in Faustini delubro Brixiæ ostenditur. In consilio eius iudicanti adstitit Saluius Iulianus Didij, qui postea imperium auctionatus est, auus, patria, vt ex Spartiano, Eutropioque constat, huic Mediolanum; fuitque tum inter Iurisconsultos princeps, etsi quædam eius respōsa, ad quorum præscriptum etiam-

Hadrianus Imperator Mediolanum diuertit.

Italia per quatuor consulares regitur.

Saluius Iulianus I.C. Mediol.

num viuimus, extent; longè tamē, quàm quæ ad nostras manus peruenerint, plura conscripsit, vt Digestorum nonaginta libros; de Ambiguitatibus vnum; Ad Minutium sex; Ad Vrseium quatuor; tum ēt edicta Prætorum, qui variè ius dicere solebant, in vnum collegit, interpretatusque est; Vt non annuæ, quòd prius, sed perpetuæ leges essent. Quæ res ambitiosis Iudicibus iura subinde ꝑ libidine mutantibus gratiam sustulit. Has ob egregias virtutes eum amicum, & virū clarissimum appellarunt Diui fratres, & sublimissimum testem, summæq; auctoritatis hominem fuisse, quadam Constitutione Iustinianus Cæsar attestatur; alioquin & prudentiæ suæ non modica præmia consecutus, qui semel, atque iterum Consulatu, tùm Præfectura Vrbis functus sit; De patria eius etsi nemo est, qui dubitet; tamen & familiam ipsam Mediolanēsem extitisse antiqui operis monumenta indicant. Cōtigua est Sebastiani fano in hac Vrbe lapidea arca, quæ Solliæ Saluiæ adscriptum nomen tenet. Sunt & non absimiles aliæ complures memoriæ, quas vtique hic referre superuacaneum existimo. Vixit & eiusdem nominis, & professionis

Saluij Iuliani opera.

Saluij Iuliani laudes & honores.

alius;

alius; paulò tamen iunior, quem ineruditiores quidam pro superiore accipiunt, cum proculdubio Saluij duo extiterint, quorum iuris ciuilis vterque peritissimus fuit. Superiori sanè ætate in Aegypto statua quædam Græco epigrammate insignis reperta est, quam in Iuliani Iurisconsulti honorem fabrefactam verisimillimum esse nemo non dixerit, huiusmodi carminis sensu. Saluij Iuliani Statua.

Iulianum Beroe leges mirata docentem
Romaq; Dijs possunt omnia dixit agi.

Sortitus enim horum fortasse alter Aegypti Præfecturam est; & quoniã optimè se in Reip. administratione gesserit, virtutis, integritatisq; suæ pretium, Statuã publico consensu est meritus. Nam Diui Augusti lege Aegyptus in Prouinciæ formã redacta ab Imperatoribus Romanis Præfectos accipiebat, quos à legis auctore Augustales appellare antiqui solent. Legimus & Saluiũ diuo Pio, qui Adriani successor fuit, in precio ob legũ prudentiam habitum; Vt & hic dubiũ sit, seniorne, an secundus ille Iulianus fuerit, Antonino tantoperè gratus. Cæterũ per id tẽpus quãplurimos huius nõis percelebres

crediderim, cùm in templi maximi vestibulo Brixiæ antiquissimum Vibiæ Saluiç monnménum legi possit, quo pientissima fœmina sibi, & filijs suis Paculo, Saluioque Julianis tumulum ad perpetuam memoriam struxit. Maxima quoque apud posteros gloria dignus Mystes quidã Iulianus, qui de ritibus sacrorum scripsit, & tàm egregiæ in diuinis operibus eruditionis fuit, vt siti pereuntibus Romanis legionibus à Deo Opt. Max. pluuias impetrauerit, quibus epotis præsentaneã mortem euaderet miles. Christianæ hũc religionis virum, & sub Marco Philosopho floruisse opinari libet; quoniã apud alios rerũ scriptores Marcum legere memini, cum vna cum filio Marcomanis inferret bellum, eamque ad inopiam peruenisset exercitus, vt aquæ penuria periclitarentur omnes, militis Christiani precibus exoratum largissimos imbres Deũ effudisse. Quapropter optimus Imperator nedum in hanc religionem inquiri, eiusque professores edicto vetuit accusari, sed & in adipiscẽdis honoribus eiusdem conditionis cum exteris esse iussit; cum tamen prius eos atrocibus pœnis foret persecutus. Nam subolescente hu-
iusce

iusce belli mole aduersus hostes primùm misit Astasium (quod dignitatis nomen erat) Comitem. Hic cum Mediolani constitisset, profani cultus impellente turba, Prothasium, Oribasiumque Valeriæ ex Vitali gemellos partus Deis gentilibus, vt sacra facerent, compellere adnixus est. Quod cum mira animi constantia vterque renuisset, plumbatis Oribasi⁹, capite Prothasius cæsi inter Christianorum diuos relati æternum seruãt nomen. Eorum cadauera clam Philippus quidã, tùm diues, & opulens, intra domus suæ tecta sepulchro mandauit, libellumque huius rei indicem tumulo imposuit, quem se legisse Ambrosius auctor est. Astasium tunc Comitem ab Augustis missum is tradit, vt non id sub Nerone factum (quam vulgatam opinionem supra falsam conuicimus) Sed Marco, Lucioque diuis fratribus in Imperium assumptis credere necessarium sit, cum tum primum duo Augusti regnauerint, Marcomanosque agitauerint bello. Quæ sententia si vera sit, Philippum quoque illum eodem tempore vixisse credendum est; tametsi crebriorem secutus in hoc aliorum opinionem Neronis tempore eum extitisse prodiderim,

Prothasius & Oribasi⁹ Martyres Mediolan.

rim, nisi ab illo diuersus hic ex nepotibus fortaßè; quòd veteri lege gentiles simul cognomines traduntur. Cæterùm eadẽ tempestate Nazarius quoque, & Celsus vltimo supplicio affecti sunt, eadem delati noxa, quòd Deorum sacra contemnerent. Testis indignissimæ eorum necis est extra Vrbis portam, cuius Ludouicæ nomen in præsentia dicitur, locus, qui à veteribus. Trium mororum appellationem tenuit, nunc Celsi delubro sacer omni populo venerabilis est. Antiqui nominis causam tres mori arbores quidã opinantur, quod patrum nostrorum memoria etiam ibi frondescerent. Ipse tres Maurorum imagines lapideas potius existimauerim; Nam adhuc in Portæ ipsius fornicibus vicino loco translatæ illic visuntur. Arbores enim hoc ætatis viuere naturæ leges non sinunt. Quòd si miraculũ id pro diuino testimonio est, cur perpetuum, vt per hora hominũ æternũ vigeret, nõ permansit? Dij quidem, etsi oĩa possint, malunt tñ maiore in negotio potestati suæ indulgere. Et hæc de Nazario dicta sint satis. At Prothasij mater Valeria, cum defuncto Rauennæ marito Mediolanum rediret, Syluano, agrestibusque

Nazarius, & Celsus Martyres Mediol.

Valeria mater Prothasij, & Oribasij vxor Vitalis

que Dijs sacra facientes quosdam offendit, à quibus, quoniam se Christum sequi fassa erat, tàm acriter verberata est, vt ægrè triduo superuixerit. In maxima enim veneratione ab Insubribus Syluanus habebatur, vt in Diui Donati pago, qui ad quartum ab vrbe distat, adhuc extet Stylobates, quem voto solutus libero munere M. Magius Hermes Syluano dedicauit. Sed & tùm veri salutis publicæ auctoris Christi numen indies augescebat, procurante præsertim populi redemptionem Kalimero. Successor hic Castriciano certantibus omnium studijs destinatus erat, atque patria Romanus, degenerante tùm in Græca nomina Vrbe, fuisse traditur. Mirum dictu, quemadmodum hic ad Antistitis dignitatē designatus fuerit. Sed tamē plurimi auctores cōsentiunt, cum Romæ viuis aquis à Faustino, & Iouita ꝑ Christiano more abluer etur, auditā de Cęlo vocē ad Romanū Pontificem Telesforum deduci hominē iubentis; Tum & illud mandatum, vt Mediolanēsiū Præsul ordinaret. Quo demū officio cū per quinquagintatres annos esset maximo cū honore fūct⁹, pridie Cal. Sextiles ad cælestes fortunatorum cętus mi-

Syluanus ab Insubribus cultus

Kalimer Castriciani successor.

Kalimer à Telesforo Pont. Romano ordinatur.

migrauit, memoriaque eius huiusmodi die nostris quoque temporibus celebris habetur. Marco Imperatori, quam ad superos viam rectè viuendo affectauerat, capescenti successit filius M. Commodus impurissimus vir, quo nemo aduersus, atque auersus impudentior habitus est. Saluij Iuliani, qui eo tempore exercitibus præerat, filium ob ætatis florem frustrà temptatum eo odio persecutus; vt patri etiam eius causa insidias quotidie moliretur. Interim & in illum non paucæ conspirationes factæ ab insignis audaciæ latrone Materno quoque appetitus fuit. Is in Gallia miles, qui desertis castris perditorum hominum maxima manu comparata incursionibns varijs Gallias, Hispaniasque vastauerat; cumque maleficia hæc nō impunè se laturum cognosceret, magnum aliquid inuadere decreuit; Quare communicato cum socijs consilio, seorsim alij ab alijs in Italiam compendiarijs quibusdam itineribus festinauerunt, vt improuisum Imperatorem nacti in eū crassarentur. Id igitur insidiarum tempus sunt commenti. Veris initio pompam magnæ Deorum matri Romani celebrabant; quo die quicquid magnificum

Cōmodus Saluio Iuliano insidias struit.

cum

cum seu arte, seu materia erat, in publicum exhibebatur, vt ante Statuam Deę perferretur. Homines ipsi ludicris incumbebant, personasque, vt cuique libitum fuerat, induti per Vrbem vagabãtur, Magistratuumque figuras etiam assumebant, vix à veris quicquam differentes. Existimauit igitur Maternus idoneum hoc tempus, quo protectoris indutus personam Commodum interficeret. Verùm ante præstitutam facinori diem à Socijs proditus capite pœnas luit. Sanè huiusce festi imaginaria quædam obseruatio in hanc diem per Insubriam omnem viget, cum appetente Vere ante quadraginta ex Christi lege dictos ieiunijs dies, iuuenes diuersis personis tecti incedunt, lusibusque, & iocis operam dantes, non tam ad Cybeles, quàm ad Sacra Veneris ea licentia abutuntur, siue ante ianuas cum matronis, quòd tecti sunt, inuerecundius loqui, siue cum his choreas, saltationesque agere malint. Sed & hæ choreæ, vt verisimillimum est, à magnæ matris sacris originem traxerunt. Cæso igitur Materno, licet Commodus ad omnem suspicionem pronus esset, tamen

Bacchanalium origo

haud

haud multo post Martia eius Concubina, & Q. Aelio Læto Præfecto Prætorio id machinantibus, veneno primum, mox cunctante anima gladio attentatus est, atque in eius locum subrogatus P. Heluiꝰ Pertinax in Apennini Villa, quæ Martis dicitur, natus. Fuit hic Didio Iuliano in Consulatu Collega, & in administratione Africæ successor. Quamobrem cum Iulianus filiã per sponsalia affini suo iunxisset, & hac de re certiorem Pertinacem fecisset, dixisse eum ad generum quidam tradunt, vt Iuliano debitã reuerentiam exhiberet, ꝙ & suus Collega, & Successor esset. Verũ hæc sanctissimi senis verba pro Imperij omine accepta sunt. Nã Prætorianorũ militũ scelere, inscio tanti facinoris, vt Spartianus, & Herodianus scribunt, Iuliano Pertinax cæsus est, delectusq; militũ consensu ipse, cũ id prius Pertinacis Socer Sulpicianus ambisset. Dion Mediolanensem Iulianũ fuisse tradit, & in patriã, cũ ob ingentes pecunias noui semper rebus studeret, à Cõmodo relegatũ. Herodianus crapulæ deditum, vitæq; parum cõtinentis hominẽ extitisse. Contra Aelius Spartianus Ro. scriptor, atque adeo grauioris auctoritatis, nihil

Vaticiniũ Pertinacis de Didio Iuliano.

Didius Iulianꝰ Imp. Mediolanẽsis.

nihil minus, quàm his vitijs eũ laborasse prodidit; quinimò in Imperatoria Maiestate humillimũ, in conuiuijs humanissimum, ad libertatẽ moderatissimũ, in iure dicendo benignissimum fuisse auctor est. Hæc Græcorũ fides, qui, dũ historiã scribũt, nihil est, quod mentiri nõ ausint. Didiã planè gentem Mediolanensibus vindicat M. Didius Marcellus in Nazarij vestibulo inscripto tumulo conspicuus; etsi alia quoque huius familiæ decora in Vrbe sint, quæ antiquarijs, curiosisque id genus viris dicenda relinquimus. Educatus est Iulianus apud Marci Imperatoris matrem Lucilliam; Hinc eius suffragio inter viginti viros electus; deinde Quæstor ante legitimam ætatem designatus est; Nec Marcus illi defuit; Siquidẽ eo adiuuante Aedilis factus, & Prętor, Legatusq; demum in Germania fuit legionis xxij. Primigeniæ, cui diu summa cũ moderatione præfuit, resque memoria dignas, subactis, qui fluuium Albim accolunt, Cauchis, gessit. Quapropter Imperatoris iudicio ob merita ad Consulatus dignitatem sublatus est. Debellati etiam Catti; Dein illius armis Dalmatia primùm, & postea cum illi

Iuliani Imp. educatio, & honores.

obti-

Saluij Iuliani decreta iussu Seueri Imp. abollita.

obtigisset inferior Germania, defensæ sunt, & de finitimis hostibus vindicatæ. Fuit & prouinciæ Bythiniæ Præses, quã non eo nominis incremento administrauit, quo post paulo Africam, cum Procõsul in ea datus foret: Vxorem habuit Malliam Scantillã; Sed & filia illi Didiæ clara; Vtramque Senatus Augustam dixit. Aduersus eum res nouas primus molitus est Antiochiæ Pescennius Niger; mox in Illyrico P. Septimius Seuerus Afer, qui cum summa celeritate cũ exercitu Romam properasset, citrà puluerẽ, quod dicitur, Imperator dictus est, abrogataque Senatusconsulto Iuliano est dignitas, & inde à milite gregario cæsus, nemine eum defendente; Nam Prætoriani, qui promissorum spe eum Imperatorem fecerant, per ignauiam, summumque dedecus dilapsi miserum senem deseruerunt. Diffusius hæc apud alios habentur; nobis sat fuit paucula delibasse, vel ob hoc saltem, vt Ciuem nostrum à Græcorum calumnia vindicaremus. Sepultum eius corpus in Lauicana via est, ad quinctum milliarium, in aui sui Saluij Iuliani monumento. Huius viri famæ, quòd ex Didij progenitoribus esset, Seuerus

quo-

quoque infensus, eius decreta iussit aboleri; Sed Augustæ Legi præualuit operis vtilitas, & nihilominus in iudicijs Saluij auctoritas obseruata est. Igitur Seuer⁹, antequàm ad summum gradum eueheretur, priuata adhuc fortuna Iuliam vxorē duxit, quòd mathematica ratione in genitura habere eam cognosceret, vt Imperatoris fieret vxor, & parens. Natus ex ea illi filius M. Antonius Geta, quem vj. Cal. Iunias Seuero, & Vitellio Conss. Mediolani eam peperisse Spartianus auctor est; Antonius Geta Mediolani ortus. Vix dum in lucem edito infante in aula purpureum ouum gallinam effudisse nunciatum fuit; quod cum iubente Iulia allatum Bassianus (ex Seueri filijs maior hic natu) quasi puerili ioco terræ allisisset, dixisse Iuliam ferunt; Cum maledicte parricida fratrem occidisti tuum? Quæ verba Seuerus audiens, futuri mali omen accepit; Idem & complures, qui officij caussa aderant, agnouere. Præsagium & illud euenisse traditur; In Antonini cuiusdam ex plebe hominis villa agnum vellere in fronte coccineo, eadem, qua Geta, hora natus agnus, & domino ab Aruspicibus responsum, Post Seueri mortem fore, vt Antonius regnaret; Quòd

cum

cum sibi vir ille portenderet, veritus, ne re palam edita in aliquam prius calamitatem incideret, agnum gladio transfodit. Manifesta nimirum signa, ferro adigendum ab Antonio Getam; quæ quidē euentu nequaquam caruere. Nam Seuero in Britannia mortuo inter Bassianum, & Getam eius filios tanta discordia orta est, committentibus præsertim eos aulicis, vt nihil fere alter approbaret, quod alteri confestim nō displicuisset. Quamobrem prærepta occasione Bassianus de repentè Prætorium fratris ingressus eum interfecit. Sed & ipse huiuscemodi delicta retaliantibus fatis ab Opelio Macrino cæsus illi Imperio locum fecit. Opelium, vt morte poenas daret, improbus improbum Alagabalus coegit. Fuit hic impurissimus Imperator Caios, Nerones, Commodos sceleribus prouocans. Cum priuatus esset, Alexianus vocabatur, sed cum Dei, quem Phœnices Alagabalum vocant, & nostri Solem interpretātur, Sacerdos fuisset, id sibi cognomen assumpsit, in eamque prorupit insaniam, vt Deo illi suo matrimonio iungere vxorem quæreret. Palladem, mysticum Romanorum numen ab Aenea in Italiam

Geta occisus à Bassiano fratre Imp.

Italiam aduectum, conseruatumque maxima cura, amouit sedibus, & tanquàm eius coniugem in Palatinas ædes adportauit; Mox præfatus belligeram vxorem Alagabalo non conuenire, quasi facto diuortio aliam induxit. Vrania ab Afris colitur, quam fænices Astroarchen Lunam esse dictitantes appellant. Eius simulacrum Carthaginensibus, omnique Africæ venerabile à Phęnissa Didone positum vetus fama promulgauit. Congruere igitur Solis, & Lunæ coniugium Imperator existimans, eius statuam propè Alagabalum constitui iussit; Tùm edicta non ad Insubres solùm, sed per omnem Italiam missa, ut vbique celebres, festique dies publicè, & priuatim agerentur, Dijs ipsis nuptias celebrantibus; Hæc, & huiuscemodi quamplurima cum fecisset Imperator, tandem vna cum Sœmiade matre, quam Semyamiram alij vocant, impudicissima fœmina, militum Prætorianorũ gladijs confossus est, Consobrinusq; illius Aurelius Septimius Alexander delectus in Augustum, cum iam anteà Cæsar appellatus esset. Alexandro Maxi

minus ob fortitudinem, militaremque di sciplinam, cętera barbarus homo, successit; quem à Senatu Imperatores dicto Maximus, & Balbinus, Gordianusq; excepere. Gordianum iuniorem strenuissimum adolescentem Philippus Prætorio Præfectus fraude aggressus est, hacq; potissimùm ratione Augustalem sibi maiestatem asseruit. Primus hic Christianorum professionem secutus traditur; ex eo quoque memorabilis, quòd hoc Principe millesimum vrbs Roma annum attigit. Quamobrem Circensia munera cum sæcularibus ludis magnificentia inæstimabili celebrata sunt. Iuere per Insubriam, Aemyliam, Venetias, cæterasque Italiæ regiones vndique tubicines, qui populos ad eorum ludorum spectacula vocabant, quos alias nunquam visuri essent. Repetuntur enim sæculares ludi centesimo quoque anno, qui vitæ humanæ terminus est: etsi in Verbani pago Malcorabia fabrum ipse his diebus viderim centum, & sexdecim annos agentem, non integris solùm sensibus, sed & tam vegetum, vt ferream quadrupedi soleam paruo negotio apponeret; Cuius rei etiam vniuersa illa regio testis est. Et hæc

Philippus Imperator Christianus.

Fabrũ annos 116. agentẽ vidit auctor.

hæc quidem obiter. Cæterùm his diebus Monas diuini in Vrbe cultus Kalimeri successor, cum tres, & quinquaginta annos dignitatis Pōtificię munera administrasset, ad superos cursum tenuit. Defuncto hic Calimero, cum vna, quicquid Christiani nominis Mediolani erat, conuenisset, ambigerentque, quisnam potissimùm Præsul designandus foret, Deū maximo precati, ex his, qui aderant, vnū Monam aspiciunt, augustiore forma, & aureum quoddam præ se specimen ore afferentem; Tum vox incerto auctore audita, dignum honore Monam; quam exteri prosecuti idem acclamarunt. Accedebat his, quòd & alios fere nobilitate anteibat; Quocirca alacrius ingeminabant, obtestabanturque, se exorabilem præstaret. Contra ille fortius renuere, indignum se tanto honore prædicare, nec ferendo oneri satis firmum. Sed incassum Sanctissimus vir nitebatur; Integritas eius, cum paternas indigentibus opes ob pietatem dispensauit, omnibus nota, nullum effugium habebat. Ergo, quod necessarium fuit, præstito consensu, sacrorum assumpsit curam, diligentissimeque gessit; Vicos, castra, præfe-

Monas Kalimero suffi-ficitur.

ćturas, & per Insubriam, liguriamque oppida omnia lustrauit, vt in his aberrantes populos veram religionem doceret, exemplo suo hortaretur. Vigebant tunc Valentini, & Cherinti reprobas opiniones secuti quamplurimi, quas de hominum pectoribus sacratissimus vir euellere conabatur. Concessisse fato viij. Cal. Apr. crebrior auctorum sententia est. Dacius Calend. ipsis Aprilibus mauult. Clam sepulchro illatus, quod ita veritus prosanorum furorem moriens mandauerat, lateretque adhuc ignotus tumulo, ni se ipse Eriberto longo interuallo successori (res mira) noctu demonstrasset. Ad Vitalis delatus iv. Id. Oct. religiosè colitur. Regnauerat iam quartum annum Philippus, cum obijt Monas. Cæterum & ipse triennio ferè post Q. Decij Traiani factione oppressus in humanis agere desijt. Decius ipse Populi Romani, Senatusque amorem meritus, maioribus præconijs celebraretur, si modo sanguine Christianorum non temerasset manus, eos atrocibus edictis in Philippi contumeliam vndique vexans, & vt exquisitissimis pœnis omnes torquerentur, vbi-

Monas Eriberto Archiepiscopo noctu se ostēdit.

vbique fere inquisitiones acerrimè vigebant. At Mediolani maximè miserabilia tormenta agebantur; Alios æquuleo complecti cerneres; quosdam torreri flammis; hos flagra, illos pugiones quoque conficiebant. Nihil non tentatum, quod sæuissimus carnifex in Principis gratiam potuerit excogitare; Sed breuissimum huiusmodi Augusto Imperium Vindices superi concesserunt. Vix biennium dominabatur, cum C. Vibij Treboniani Galli proditione, qui illi successit, à Scythis victus, facinorum pœnas dedit. Gallum Aemylianus superauit; Ipse demum à militibus, cum Valerianum Senatus elegisset, decollatus. Horum principatum insignis generis humani clades cognitum posteris fecit. Siquidem non Insubriam tantum, reliquasque Italiæ partes infecit pestilens aer, sed vniuersum terrarum orbem pari contaminauit clade. Sacrorum curam Mediolani agebat Mirocles. Vir hic in diuinis admodum eruditus, vitæq; sanctitate spectabilis erat. Eius precibus non parũ morbide eius pestis ab Vrbe profligatum creditur. Valeriano infelici euentu à Persis capto, Valerianus iunior, & Galienus

Traianus Deci⁹ Christianos cruciatib. vexat.

Pestilentia vniuersalis.

Mirocles Mediolani Antistes.

Imperatores dicti sunt. Galienus egregij militis, ducisque principio nomen meruit; Sed dein ad delicias lapsus, exurgentibus vndique barbaris, Tyrannisq;, Romanum pęnè orbem, certantibus fortunæ, virtutisque studijs, parum amisit. Dux erat Illyriciani Limitis Aureolus, in suscipiendis negotijs impiger, obeundisque admodum strenuus. Hunc reluctantem admotis iugulo gladijs purpurã assumere milites coegerunt. Cum ita negligenter se Gallienus ageret, vt omnia citra eius auctoritatem gererentur; sumpseratque iam in Asia Imperium Macrianus vna cum filijs orientalis exercit⁹ iudicio ad eum promotus gradum, quòd sapientissimus, ditissimusque sui temporis omnium ducum habebatur, etsi consilia eius interuerterit fortuna; Nam cũ Præfecto Aureoli Domiciano manu consertа fusus, ipse cum vno ex filijs, & quindecim interemptus est virorum millibus; quæ superfuerant legiones, triginta pugnatorum millia Aureolo accesserunt. Igitur tot auctum subsidijs cùm frustra Gallienus expugnare virum fortem niteretur, conuentionibus bellum diremit; Sed tamen parum fida, & vtrinque suspe

cta pax secuta est. Non longè à Mediolano Aureolus cũ exercitu trahebat moram; quamobrem tumultuarij Principis grauem aduentum Galiènus indies formidabat. Huiusce rei conscius Dalmatarum Dux Cecropius nomine ad eum profectus subdola oratione narrauit, aduentare cum legionibus Aureolum. Credidit hoc Imperator, & conuocatis militibus, adlocutioneque firmatis eorũ animis, quasi ad certi prælij subeundam fortunam procedebat, cum in itinere iuxta Mediolanum incautũ Cecropius aggreditur, & trucidat. Factum id Aureoli consilio quidam rerum scriptores opinati sunt. Nos Marciani, & Heracliani iussu, qui Claudium elegerant, facinus ausum accepimus, & constantior hæc est sententia. Occiso Gallieno, vt fratris sortem æmularetur peremptus quoq; Valerianus est, & Claudij iussu Sepulchro eius inscriptum. Valerianus Imperator. Nam ipse iuuentutis se principem in numismatis attestabatur. Orosius Gallienum Mediolani inter fœminas lasciuientem occisum auctor est. Sed vtrumque res se habeat, illud constat, post eius mortem Aureolum Imperatoris nomine iam

Galliens prope Mediolanum occisus.

Aureolus Mediolani consedit.

à militibus nuncupatum Mediolani consedisse, fuissetque eius vita diuturnior, si non illi hostem Claudium à cæteris legionibus Imperatorem salutatum fata obiecissent. Occisi tyranni gloriam Aureliano, qui postea imperauit, alij tribuunt. Sed & in eo quoque dissentiũt auctores, quòd inuito Claudio pugnatum quidam tradunt, aliqui ab Imperatore Aureliano superatum; At verò cum Claudij dux esset, eius iussu armis certatum, cæterorũ consensu proditum est. Priorem opinionem adiuuat elegans epigramma, quod Græco sermone tyranni tumulo adscriptum fuit. Ab vrbe xvj. distat oppidum in Fulcherijs insulis Abduæ fluuio vicinum, quod corrupta voce Pontirolum vulgus vocat. Pontem Aureoli fuisse nominis similitudo arguit; Ab huius morte, sepulchroq; inditam pago appellationem auctóres quãplurimi scribũt. Addit Trebellius Carminis sensum, ab inepto quodam litteratore sic latinè expressum.

Sepulchrũ Aureoli prope Mediolanum.

Dona sepulchrorũ victor post multa tyrãni
Prælia, iam felix Claudius Aureolum
Munere prosequitur, mortali et iure super
Viuere quẽ vellet, si pateretur amor, (stes,

Mili-

Militis egregij vnam qui iure negauit
Omnibus indignis, sed magis Aureolo.
Ille igitur clemēs, qui corporis vltima ser-
Et pōtē Aureoli dedicat, et tumulū. (uās

Auget, quam diximus viri dignitatem antiqua alia, marmoreque insignis inscriptio C. Pupij Tironis, quam sibi, atque vxori Tertullæ, parentique Alitiæ viuus monumentum posuit, vt ab antiquis regionem eam quoque plurimum cultus accepisse coniectura capesci possit, non Aureoli solum, sed & tumulis aliorum perquàm illustris. In tyranni huius morte repugnant alia etiam ratione veteres, apud quos non ab hoste superatum, sed à proprijs militibus cæsum legere est. Cui opinioni vt accedam, illud maximè impellit, quòd prioris sententiæ auctor Trebellius Pollio adeò aperte in Constantij Cæsaris gratiam Claudio fauet, vt eius mihi fides suspecta fit. Fuit alioquin ille optimus Imperator, & vir ad delendos Barbaro natus. Irruperant in Italiam Alamani, ducenta armatorum millia, quorum audaciam cum vltum venis- Claudius in Luca Sylua Alamanos cæsit.

venisset Claudius, in Lucana Sylua ita illos afflixit, vt centum millia ferro ceciderit; Contracto quamplurimi ex laboribus bellicis morbo desiderati sunt. Lucana Vallis in Comēsi agro, qua ad Rhetos vergunt Alpes, frequentibus colitur populis, eius nominis oppido, atque lacu ducentis circiter quadraginta stadijs protenso memoratu digna; hic deletos barbaros credere in promptu est, ni Eutropius propè Benacum prælio certatū scriberet; Quamuis & Lucanus lacus hāc appellationem potuit apud antiquos obtinuisse. Hoc principe, anno eius Imperij primo pridie Cal. Decembris, Præsul Sacræ Religionis Mirocles, cum annos duos, & viginti præfuisset, decessit, & ob egregia viri merita inter Diuos relatus, æternæ beatitudini opinione hominum mancipatus est. Successor illi destinatus è vestigio Prothasius, qui mortui desiderium probitate sua non parum leniret. Et hæc quidem Imperatore Claudio euenere; Vt vix credibile sit, tot eum egregia in armis facinora gessisse, temporis breuitatem computantibus. Nam vix biennio exacto, cum Aurelianum longa orationis serie laudatum militibus, vt in sui locum

Prothasius Mirocletis successor.

locum deligerent, persuasisset, defunctus est necessarius hic Reipublicæ magis, quã bonus Imperator; superstites Claudio tyrannos sustulit; Zenobiam in Aegypto, in Gallijs Tetricum, propria proditione memorabilem. Sed longè difficilius illud bellum, quo Mediolano imminentes Marcomanos profligauit. Vèrùm quoniam harum mentio etiam superiùs facta est, non absurdum fuerit, quinam hi barbari sint, explicare. Gèrmanicam nationem esse dubio procul constat. Eos in fronte Germaniæ, quatenus Danubio pergitur, Tacitus collocat; hancque sedem virtute partam pulsis inde Boijs auctor est. Addit Strabo Bubiemum Merobudi Marcomani, qui amicus Augusti Cæsaris fuit, regiam frequentius habitatam, quòd eo in oppido Ciues suos omnes Rex ipse traduxerit. Ex huius gente manserunt diù reges, sed demum & externos pati cæpere, Romana primum arma experti in Gallijs cum Ariouisto duce vna cum alijs Germanis eos diuus Iulius superauit. Quieuere demum Merobudij, siue, vt Tacitus mauult, Marobudij, eiusque nepotum auspicijs. Versatus hic in iuuenilibus annis Romę fuerat,

Aurelian. Marcomanos ab excidio Mediol. profligat.

Marcomãni vnde.

Au-

Augusti beneficio etiam ad regale fastigium prouectus; Gratiam reddidit, vt in amicitia Pop. Romani gentem suam detineret; qua auctoritate freti finitimis formidolosi erant. Mansit pax in Marci Imperatoris tempus; Hoc Principe rebelles facti, tandem à Rom. exercitu male habiti accepere iugum. Cogitauerat Marcus eorum regionem in Prouinciæ formam redigere; Sed & hoc, vt aliæ pleræque calamitates, ciuilibus malis imputandum. Nam Auidij Cassij armis distentus, quòd decreuerat, perficere prohibitus est. Ferebatur vulgò magicis quibusdam sacris, imprecationibusque eos ita à Marco adactos, vt perpetuam cum his pacem Populo Romano futuram arbitraretur. Quæ cantamina famæ cupidi, quasi hostes deesse possent, secuti Imperatores dissoluerunt. Igitur sub Aureliano rursus arma cæperunt, & superatis Alpibus Leopontijs in Italiam transtulere bellum. Contra eos profectus Imperator, dùm paulò securius hostem contemnit, nec illis à fronte occurrere quicquam curat, clade non modica affectus est. Quamobrem cautiores, & periculo moniti

niti Romani, quos elabi permiſerant, à tergo perſequebantur. Qua neceſſitate vlterius procedentes illi Mediolanenſem omnem agrum vaſtauerunt; Sed & cędibus, rapinisque non adhibitus modus, captiui quamplures facti. Hanc ſtragem Dei Opt. Max. ira in profanum Cæſarem ſæuientis eueniſſe Chriſtiani arbitrabantur. Nam Sanguinarius hic Imperator, veris religionibus inimiciſſimus, vetera Neronum, Deciorumque exempla reuocauit. Dederat Mediolanenſis Matrona, cui Sophiæ appellatio, cum tribus puellis inter Chriſti cultores nomen, venditisque maximis, quæ illi ſuppetebant, facultatibus (decem ſeruorum millia fuiſſe traduntur) precium indigentibus diſpenſauerat; Hanc etiam vi adhibita gentium numina colere reluctantem Aureliani Præfectus peremit. Sub Traiano id factum alij ſcribunt; vt Decius fortaſsè ſit accipiendus, qui hoc quoque ſibi cognomen arrogauit. Territus igitur ſuorum occidione Aurelianus Romæ ad Senatum litteras dedit; vt Conſultis Sybillinis libris referrent Patres, quemadmodum victoria ab hoſtibus extor-

Sophia Mediolanēſis cum filijs martyrio coronata.

extorqueri posset. Factum ergo Senatusconsultum, & sententiam dicente Vlpio Syllano inspecti sunt libri; Ex quorum lectione docti Pontifices vrbem veteri instituto lustrauere: tùm cantata carmina, amburbiumque celebratum, & promissa ambarualia. Quibus rebus ex Aureliani sententia confectis, non dubitauit belli fortunam experiri. Coactis itaque omnibus copijs Placentiam versus, vt publico Marte decerneret, properabat. At Marcomani veriti, nè, si collata acie inferiores euaderent, nullus fugæ locus esset, quin Italicis populis vndiq; circundati, quam illis intulerant, in fugam stragem acciperent, ad insidias verso consilio, clam in densissimas Syluas delati, aduentante nocte, improuisi erupere, tantamque cladem Italæ legiones subierunt, vt Romanum penè Imperium solueretur. Sed tamen demùm fusis hostibus, eos Imperator malè mulctauit.

Aurelian Marcomanos prælio vincit.

Vicisse Aurelianum tribus prælijs, Eutropio auctore, proditum est. Placentiæ primò; deinde iuxtà Metaurum flumen apud fortunæ fanum; tertiò in Ticinensibus Campis. Victoriæ causa ad superos refertur; quòd in ipso prælij congres-

su

ſu ſpectra quædam, monſtruoſæque facies ſeſe Marcomanorum oculis effuderint, quibus illi territi fugam capeſcentes occiſi ſunt. Commentum id Barbarorum eſſe quis non videt, dum ab hominibus ſuperatos fuiſſe puduit, victoriam Deorum ſtudijs acquiſitam profitentiū; etſi Panicos terrores quandoque legerimus, cum non monſtris, ſed nulla ex cauſa orto timore exercitus dilabuntur. Marcomana Vallis & Monti Iuræ, & Sequanis proxima, quæ ad Heluetiorum fines pertinet. Hic Barbarorum reliquias conſediſſe crediderim, & regioni dediſſe nomen, quod in præſentem quoque diem vulgatiſſimum eſt; Alioquin gens ipſa non in Gallijs, ſed trans Rhenum habitauit, præfuiſſeque illis Reginam nomine Fritigil legimus, quæ Diui Ambroſij litteris perſuaſa virum ſuum in perpetua cum Romanis pace detinuit. Verùm hæc poſteriori tempore acciderunt. Igitur Aurelianus, cum non Marcomanos ſolùm, ſed & Sarmathas, & Gothos fudiſſet, plurimis victorijs inclitus, miniſtri à libellis manu interfectus eſt. Tùm exercitus ad Senatum retulit, vt Imperatorē eligeret. Contra Senatores huiuſce rei

iudi-

iudicium militibus cōcedere; certatumque vtrinque moderationis studio. Tandem militum prece, finito sex mensibus interregno, Tacitus Imperator Augustus à Senatu dictus est, missæque ad nobiliores quasque orbis Ciuitates litteræ, quibus Ciues admonerentur in antiquū Statum rediisse Rempublicam, ius eligendi Principis, & Præfecturæ vrbanæ appellationem, cæteraque Summi Imperij munia ad ordinem amplissimum pertinere: Quo sensu & Mediolanensibus litteras redditas Flauius Vopiscus auctor est. Tacito Florianus frater successit, mox interfectus, cum M. Aurelium Valerium Probum milites Imperatorem nominassent; quorum iudicium summo gaudio Senatus approbauit; scilicet is erat Probus, qui armorum gloria Aurelianum æquaret, modestia, morumque ciuilitate longè illi esset prior. Cùm non diù regnasset, seditione militari apud Syrmiū cæsus est. Huius posteri seu Romanorum odio, seu inuidiam veriti, relicta Vrbe, pars iuxtà Benacum, pars Comensi in agro propè larium consedere. Sumpsit deinde imperium M. Aurelius Carus, quem externa bella gerentem feliciter & Po-

Litteræ Senatus ad Mediolanenses de recuperato iure eligendi Imp.

Posteri Probi Imp. Benaci & larij accolæ.

Populus, & miles maximo amore prose-
sequebantur, cum superatis Persis Ctheſi
phontem fatalem Romanis ducibus limi
tem peruenisset, de cælo tactus animam
reddidit. Narbonensem eum fuisse Eu-
tropius tradit; alij Illyricum. Vopiscus
Eutropio antiquior, se Diarium quoddã legisse est auctor, quo Mediolanensem Carum fuisse testatum manet. Aureliam Car⁹ Imp. an Mediolanensis.
certè gentem, quàm frequẽs in hac vrbe
extiterit, innumera veterum spectacula
ostendunt. Ad Francisci Aurelius Eu-
sebius Aureliæ Vitaliæ matri, cùm Iulia-
næ coniugi Sanctissimæ tumulũ struxit.
In Horarum vico Aurelia Placentina. At
in Vitalis vetustissimo delubro Heluius
Aurelius Protodomesticus æternitati ab
Arcutione liberto commendatur. Quo
ex monumento illud non pigebit adscri-
bere, Aurelium à Secretis Imperatoris
primum extitisse; quòd Romani (vt in
Africana historia Procopius tradit) do-
mesticos appellabant in aula Imperato-
ria arcanorum Principis conscios. Est &
Aurelius Victorinus Municipalis Magi-
stratus Quartũuir in Ambrosij fano cele-
bris: Sicuti & eiusdẽ nominis in Portiana
porticu Ianuarius Signifer ex numero

L Dal-

Dalmatarũ fortenſiũ. Milites hi erãt, quorũ in Theodoſij de Palatinis officijs commẽtario frequens mẽtio habetur. Et hæc quidẽ à nobis dicta ſint, nõ quòd his veluti firmiſſimis probationibus Mediolano Carum vindicemus; Sed ut, ſi qui in hanc ſententiam ire maluerint, aut uera, aut ſaltem ſimillima uero ſe cognoſcant ſequi. Nec quandoque mouere debet, quòd frequentiore calculo Narbonenſis fuiſſe approbetur; ſiquidem admonendi ſumus, hac tempeſtate latiſſimam Gallias iuriſdictionem habuiſſe, ut non ſolum quicquid in Germania Romani nominis erat, Proconſulibus illius pareret, ſed etiam Ciſalpinæ Galliæ bona pars. Demonſtrat id Hiſt. lib. xv. Amianus Marcellinus, qui in Lugdunenſi Prouincia Alpes Graias, Peninas, Tricaſpinas conſtituit, tùm Taurinos, Mediolanumque cum alijs non æquè nobilibus municipijs. Lugdunenſem autem Narbonenſis Prouinciæ partem eſſe idem auctor atteſtatur. Non me præterit Mediolanum Tranſalpinæ quoque Galliæ oppidum: Sed illud intellexiſſe Marcellinus non potuit, cum non Narbonẽſi, verũ Aquitana in prouincia ſit conſtitutum. Igitur

nihil

nihil repugnat Carum Mediolanensem fuisse, eumdemque ex Narbonensi prouincia; nam & similis conditionis Sebastianus martyr apud eum traditur, qui Christiani dogmatis Beatorum vitam memoriæ commendauit. Quæ quidem, si vera sint, illud necessariò fatendum est ab Aelij Adriani de Italiæ Statu cōstitutionib: discessũ, & in prouincię formã urbẽ redactã; q nomine libertatis euenisse Albucius Syllo apud Pisonẽ sub diuo Augusto, vt diximus, quęrebatur. Cæterum Cari imperium filij duo excepere; Numerianus, quẽ in exercitu secum habuerat, & Carinus administrãdis Gallijs relictus à patre. Mores vtriq; fratrum diuersi, vt hũc Domiciano, illũ Tito æquare possis. Numerianus in litterarũ studijs egregiè versatus, prosa, versaq; oratione pollebat, totque virtutib. probitatẽ addiderat. Carinus nullo non vitio imbutus, etiam florẽ adolescentiæ, quem fouendum dederat, Imperator factus à pusiliculis repetebat; victu iuxta, atq; habitu mollis. Tradit Vopiscus Mediolanẽsib. rosis triclinia, atque cubicula insternere solitũ, quod hæ forsitã in prætio tum essent, etsi in præsentia honore ab alijs non discernantur. Non

Sebastianus Martyr qua ratione Mediolanensis.

Carinus inter rosas Mediolanenses volutari solitus.

defuit tamen illi vigor acie contra hostē Diocletianum decertandi; sed victus apud Margum occubuit, liberaq; ex eo Diocletiani Resp. in potestate relicta est. His temporibus perijsse Prothasium, quē Vrbis Antistitem supra diximus, antiquorum scriptis proditur, cum per duos, & viginti annos ea in dignitate floruisset. Tres illis addit Dacius; minuunt alij duos, dissensu omninò futili. In Portiana æde sepultus, post Cineres adhuc honorificè colitur, implorantque eius opem mortales frequenter votis. Designauit hic in Ticinensis Christianorum Ecclesiæ Præsulem Epiphanium integritate morum, vitæque sanctitate nunquàm pro meritis laudatum; Cuius solemnibus communis cum Diua Agnete etiamnum est sacer dies. Primus hic Sacrosanctam potestatem oleo vnctus à Mediolanensi Pontifice accepit, secutiq; hunc morem sunt ex eius successoribus quidā; tametsi cū Lūgobardorū Principis Ariperti Regia ea Ciuitas esset, à Romano Pontifice id sibi honoris impēdi ꝓcurauerint; profectusq; Romā hac de causa, qui cū Mediolani Sacerdotibus pręsidebat, Benedictus nihil profecerit, assenētib. videlicet, sibique

Epiphani⁹ Ticinensis à Mediolanēsi Antistite consecratus.

busq; vindicantib. omnia Romanis. Verũ quicquid tunc auctoritatis ex ea libertate acceptũ diminuit illis quandoq; Alexander III., cum pallio, & cruce, præcipua nimirum Sacri Præsulis insignia, Ticinensi Episcopo interdixit. Cum cœlestibus agente Prothasio, in eius locum suffectus est Maternus, vir moribus insignis, probitateq; Deo Opt. Max. acceptissimus, & qui institutã à maiorib. ad superos viã, rectè vivẽdo, vtiliaq; populis suadẽdo, cõseruaret. Ea tũ invalescentis veræ religionis fundamenta iactabãtur, vt nõnisi vita, moribusq; cõspicui at rarę dignitatis insulas aspirarẽt. Et iccircò triginta tres penè continua serie huiusce Vrbis Antistites cõnumerari possunt, in cœlestiũ Cathalogo descripti. At ab euerso Vrbis Romæ Imperio, quæ ferrea sæcula verè appellaueris, dignitates, honoresq; Sacri vel Principũ fauore, vel ambitu cõcedũtur; quapropter quò quisq; magis astu, versutiaq; pollet, eo ampliorẽ in his obtinet locum, vt unum uix, aut alterum trecentis proximis annis offendas, qui beatitudinis gloria celebretur. Et quis nõ credat indignatos hac de causa mortalib. cęlestes, Christianorum sanguinem belli

Episcopus Ticinensis vsu pallij priuatus.

Maternus Prothasio suffectus.

Quot Mediolani Antistites sancti.

 cladi-

cladibus exhauriẽdum permittere? Otho manorumq; & huiusmodi profanorum arma in dies magis, & magis auxilio prosequi? Discant vtinam hi, discant tot periculis edocti, quorum interest, veteresque illos Pontifices imitentur; nam vera instructi fide, candorisq; clypeo tecti, nihil est, quod gentium arma timeamus. Pro exemplo nobis sint Maximi, Constãtini, Theodosijque cum barbaris bella; cum parua manu vterque innumerabiles exercit⁹ sub Crucis vexillo internecione deleuit. Sed vereor, nè expectari id ęternum potius possit, quàm aliquando corã videri. Auri cupiditas, quod per ambitum mox effundatur, pessum omnia dat, & (nisi dilabescentem Remp. Dij sustineant) perpetuò dabit. Diocletianus Solonis Dalmatiæ ortus, vtroque parente ignobili, virtute sibi orbis regimen acquisiuit. Cum itaque reparando imperio animum adiecisset, quòd vndiq; exsurgentes tyranni pullulabant, Maximianum primò Cæsarem, dein Augustum dixit. Mediolanensem hunc extitisse ex Castello Seueri, vel, vt vernacula simplicitas appellat, Seprij, in annalib. nostris ferè vbique proditur. Nos aliquid

Maximianus Cæsar An Mediolanensis.

cer-

certius ex antiquis nō habem⁹; Vt mirum ſit, hominē ob res geſtas clariſſimum patria ignotum auctorum negligentia eſſe, cum & tyranni vel breuiſſimo tempore ad imperium aſſumpti hanc iniuriam euaſerint. Cum igitur noſtrorum auctoritati nihil aduerſetur, facilè & ipſe in eam ſententiam iuerim, vt Inſubrem credam; Nam & huius cognominis aliquos in vrbe, dignitatib. etiam illuſtres, haud difficulter ex antiquorum tumulis quiſque deprehendet. Q. Maximianus Pontifex, ſcriba publicus, & curator Aerrarij in Stephani æde adſcriptus eſt. Ad Nazarij verò Maclius Maximianus Veliranus Sexti Ordinis. Sunt & id genus ſimilia quædam. Sed hæc pro teſtimonio ſint ſatis. Enimuerò Maximianus armorum gloria ferox, in Galliam profectus latronum duces Amandrum, Aelyanumque cum ſcelerata factione mirabili celeritate confecit. Mox in Africam translatus militia miſſos Gentianos milites vniuerſam prouinciam diripientes compeſcuit, & de eis pœnas ſumpſit; Crauſium quoque Britanniæ tyrannum aggreſſus eſt; Sed cum aduerſus eum incaſſum moueret

Maximiani geſta.

arma, icto fœdere, quod eripere non valebat, concessit. Superatus in Oriente iã erat Diocletiani auspicijs Persarum Rex Narses, & apud Aegyptum Achilleus; quamobrem ex omni terrarum orbe receptis spolijs victoriosissimi Imperatores triumphauerunt. Conuenerat iam antea vterque Mediolani, cùm ex Gallijs Maximianus, ex Aegypto Diocletianus venisset; admissique in Vrbem maximo honore, vt non solùm Decuriones, quod moris est, sed tota plebs effusim obuiam illis prodiuerit. Misit & Roma proceres suos, similitudinem Maiestatis Beatissimæ (vt Mamertius ait) per ea tẽpora Mediolanensium Ciuitati libenter impertiens, vt ibi Romam esse diceres, quo vterque Augustus venerat. Verùm quãuis Faustus, & Fœlix fuerit Maximiani aduentus, Christianis tamen nõ æquè profecit; quippè per præcones edici mãdauerat, vt ad vetera Deorum sacra redirent omnes, & antiquorum credulitate reuocata nouam Christi fidem abalienarent; Parere negantibus pœna mors erat; qua affectos ciuium quinque millia, & eò amplius quidam scribunt. Adduxerat secùm Thebeam legionem, cuius

Diocletianus, & Maximianus Mediol.

Maximiani edictũ cõtra Christianos.

opera

opera fideli, & strenua superioribus prælijs erat vsus. Horum Tribunus Mauritius, vti Christiani nominis professor, accusabatur; indeque exploratum est, non ipsum solùm, sed & omnem legionē eadem de Dijs opinari. Quamobrem Imperator eos primò rogare, vt meliora sequerentur, & numinibus sacra facerent, abnegantes, perseuerantesq; semel atq; iterum decimari iussit; Et cum neque his malis cederent, minisque, nec precibus auocarentur, ad vnum vna cum Tribuno securi percussi sunt. Qua de causa, & qui Bergomi tùm erat, Alexander, eiusdem legionis miles, paulo post delatus, cæsusque est. Eandem quoque fortunam experti Victor, Nabor, & Fœlix Mauri pugnatores; quorum Victor carceri inclusus cum Triumuirorum conspiratione, sex dies, vt inedia consumaretur, etiā pane, & aquis caruisset, nihil tamen iccirco affectus est; dein fustium ictui subiectus, nullo adhuc dolore mouebatur; quamobrem sumpto supplicio, capite cęsus, in syluasque bestijs dilaniandum cadauer expositum est. Quis crederet? Abstinuere sancti hominis contactu feræ; & cum sexto tandem die, vt sepulchro vi-

Mauritius ob Christi fidem passus.

Alexāder, Victor, Nabor, & Fęlix martyres.

rum

rum mandaret, Maternus Vrbis Antistes venisset, quæ carnificinam facere debuerant, duas feras offendit innoxias, arcentesque à cæteris malum. At Nabor, Fœlixque Laudem Pompeiam, quòd tunc ibi Imperator agebat, ducti, extra vrbis portam propè sceleram fluuium vltimo & ipsi supplicio affecti sunt. Sabina Mediolanēsis Matrona vehiculo Mediolanum delatos sepeliuit. Tradunt certissimi auctores Thermas eum cum peristylis ædificasse, quas à suo nomine Herculeas appellari voluerit; Nam & Ausonius poeta Mediolani, inquit, Est regio Herculei celebris sub honore lauacri, cunctaq; marmoreis ornata peristyla signis; extant adhuc sexdecim columnæ striatæ, cum capitulis Ionicis; reliquiæ nimirum tanti operis. Existimant alij sensisse de Herculis fano Ausonium, quod Diuo Laurentio sacrum posteriores nuncupauerunt; Nam ex recentibus quidam auctores sunt Herculi, quem maximè venerabatur, eum struxisse templum, in cuius vmbilico aurea ipsius Dei imago erat, throno eburneo insidens, vnde responsa excipiebant Ciues. Structuram delubri laudaueris, quod latissima testudine, pro-

Sabina Mediolanum aduehit corpora SS. Naboris, & Felicis.

Aedes Laurentio sacra an vbi Thermæ Maximiani.

fun-

fundisq; fornicibus edita, nulla tamē ferrea compage firmissima sit. Verùm ipse haudquaquàm arbitror Maximiani Cæsaris illud opus esse, quod & in fenestris Cruces, & ædificij ratio non satis perfecta arguunt. Quapropter aut Herculis ædem eo in loco non fuisse, aut, si fuerit, igne combustam crediderim, erectumq; deinde Laurentio templum. In eo quoq; anceps feror, quod firmioribus mœnijs munijsse, duplicióq; muro vallasse vrbem aliqui iuniores scribūt. Mihi ex antiquis hac de re nihil cōpertum est, vt id facilè affirmare non ausim. Et illud minus cum ferrei sæculi dictus parens sit. Existimauere quidā hunc primū ferrea Corona caput Mediolani redemisse; vnde emanauerit cōsuetudo, vt ille nō Augustus, nō Imperator existimaretur, cuius tempora eo honore caruerint. Nam me nequaquàm latet diuersa sentire diligentiores, qui Henrico, qui Othoni Germano, qui Carolo id tribuant, horumque vnus omninò accipiendus est, re non adeo vsque veteri, vt Maximiani tēporibus arrogetur. Atqui Germani Imperatores nihil cōmune cū Romanis habent, ex illis infensissima, veteribusq; Germanis Alamanorū gēte editi. Hæc igitur cùm Maximianus Medio-

Mos coronādi Imp. Mediol. an à Maximiano incæperit.

Sebastian' Martyr.

lani ageret, Romæ Sebastianus, quem superius quoque Mediolanensem fuisse retulimus, Præfectus cohortis primæ Prę toriæ res memoratu dignas gessit. Erant in vinculis Diocletiani iussu Marcellin', & Marcus, idcirco custoditi, quòd vaná Deorum superstitionẽ prædicantes Christianis accessissent. Hi cum parentis vtriusque precibus diu, & multum, vt sententia decederent, tentarentur, pauxillumque precationibus fatigati nutarent, veritus, vt satis constantes essent, Sebastianus protinus ad Nicostrati, cuius custodiæ crediti adolescentes erant, ædes aduolauit, adhortationibusque, & orationis vi, ne parentum verbis cederent, adegit; Mox vxorem Nicostrati Zoen amissa ex mala valetudine loquela suis genibus aduolutam (sanctæ religionis testimonium) miraculo sospitem reddidit. Quamobrem non eius vir tantum, sed & iuuenum pater Tranquillinus Christi leges accepere. Præfectus erat Vrbi Chromatius, deplorata salute æger. Hunc, si statuas, fusilesq; Deorum colossos confringeret, se morbo liberaturum pollicetur. Accipit contra sponsionem Præfecti filius Tiburtius, si id minus factum sit,

Sebastianum fornace crematum iri; frustra de patris salute laborabat. Nam è vestigio illum diuinus vir pristino membrorum robori restituit, &, quod salutare eis fuit, numen nec morte quidē atrocissima affecti contempsere. Hæc cum Præfecto Prætorij explorata essent, suggessit ille Diocletiano, quemadmodum erga veteres Deos impium militem puniendum existimaret. Primùm precibus, blanditijsque Imperator egit. Cum nihil proficeret, Thraicio more arbori innixum à militibus sagittis iussit peti; Nec Principis iussa quisquam distulit, & nisi, cum egisse animam crederent, à Prætorianis cessatum. At Sebastianus intra paucos dies rursus ingredientem Palatinas Diocletianum redarguere, durisque verbis repræhendere. Queis iratus Imperator, quem perijsse omnes arbitrabantur, donec mortem oppeteret, fustibus subigi mandauit. Traditur in Longobardæ gentis annalibus, Cuniperto Rege Ticini Cacodæmonem visum, qui bono genio, quæ hostia venabulo percuteret, imperanti, eū sequens patebat, quotque ictib⁹ incussisset valuas, tot inde mortales pestilitate correpti efferebantur.

Huma-

Humanã opem excedebat malum, donec admonente sanctitate insigni viro dicata Sebastiano est ædes, trãslataq́; illuc, quas in Vrbe Roma, in cęlũ tẽdens, exuuias reliquerat. Sic parata populis sal⁹: coliturq́; huius præsertim morbi propulsator, eo nomine vbique terrarum celebris. Nec verò quisquam aut hæc vti minus historię congruentia aspernetur, aut fide indigna existimet. Videmus certè idem ab antiquis, quos tam Græcos, quam Latinos auctores habemus, factitatum. Nam, vt Epidaurij Draconis propulsata Romanis peste passim cognitum numen missum faciam, Pausanias grauis scriptor Peloponesiaco bello in Atheniēses crassante hac lue, tradit ex Delphico oraculo conditum Apollini Athenis templum, quo populis redempta est salus, fabrefactaque inde ab Leocare huiusce Dei statua, quem ille Alexicacon, quasi malorum depulsorem dicas, appellauit. Idem in Corinthiacis rebus auctor est, cum Corinthiorum infantes passim occumberent, non prius cessasse iram superũ, quã Mermeto, & Phereti Medeæ filijs annua sacra constituta essent. Si igitur profani auctores hoc Dijs suis tribuere,

Sebastian⁹ pestilentię propulsator colitur

buere, posteritatiq; commendare dignũ duxerunt, cur nostram fidem Christiani exemplo simili non obligemus? Igitur cũ priuatim hæc, huiuscemodiq; quamplurima aduersus Sacratiss. Dei cultores Diocletianus cũ collega instituisset, quòd ex ipso excidio plures quodãmodo emergere videbantur in vniuersũ, ne infinitæ gẽtes opperirent, legem tulit, vt, si qui eius professionis essent, altero lumine priuarentur. Cæterũ haud ita multo post, Diocletianus Nicomediæ, Maximianus Mediolani sese Augustali Maiestate abdicauerunt; & in huius locũ Constantius Clorus, Diocletiano Galerius Maximianus sunt suffecti. At Constantius, cui Occidentalis Imperij administratio obtigerat, modestus vir, & omni ambitione procul, Italiam, Africamq; Collegę cessit, & in Britanniam profectus, summam tranquillitatẽ quiescentibus barbaris nactus, Eboraci demũ relicto ex Concubina Helena Constantino decessit. Interim Galerius, qui Italiæ pręesset, Flauium Valeriũ Seuerum Cæsarem declarauit. Verùm quoniam diuersa significatione ab antiquis vox ista capiebatur, nescium esse non debet, post oppressam à Diuo Iulio

Maximianus Mediolani Imperio se abdicat.

Cæsares quinã dicerentur.

Ro-

Romanæ gentis libertatem, qui successere, Cæsares, Augustos, Imperatoresque indiscretè appellatos. Sed eam posterior ætas differentiam inuenit, vt Cæsares hi tantũ dicerentur, qui legitimi Principum filij Augustæ Maiestatis hæredes designati essent, administratioq; rerum illis interdicta, nisi fortassè in aliqua prouincia potestatis insignia Augusti iussu haberent. Hinc nulla eis donatiui militibus dandi facultas, nulla stipendij repræsentandi libertas erat. In Comitatu illos solum officiales agnoscebant, quos retinendi Augustus potestatem fecisset. Paulo amplior Imperatoria dignitas, & qui eo nomine decorabatur, licet Augusto subiectus, infraque eum gradum positus, quicquid tamen libuisset, munificentiæ gratia donare poterat, nec his astringebatur legibus, vt ab alijs Palatinos, idque genus purpuratos assumere cogeretur. Augusti appellandi ius ordini amplissimo diu reseruatum est. Vsurpauere demum id quoque legiones sibi: Maximianusque primùm, posthabita Senatus auctoritate, ab exercitu Augustus est dictus. Cæsarem noua illa significatione primus Adrianus Aelium Verum

nuncu-

nuncupauit; Cuius deinde exemplum alij imitati traduntur. Seuerus igitur Cæsar cum Italiæ præesset, ab vrbeque secessisset, Pretoriani milites Maxentium Maximiani Herculei suppositititium, vt quidā putant, filium Imperatorem fecere, eiusq; vires incredibile dictu tam citò creuerunt, vt etiam acie decertare contra hostem non ambigeret; Verum ille proditione militum Rauennæ, dum ad Galerium properaret, cæsus est. Maxentius verò iam omni metu liber, adulterijs, stuprisque vrbem polluere, Senatorum sanguine manus fœdare, magicis carminib⁹ nihil non postpositū habere, donec à Cōstantino victus iuxta Miluium pontem oppressus est; Inimicitiarum, bellique caussam prætendunt aliqui Senatorum Vrbis Romæ preces, quibus, vt eos à dira tyrannide eximeret, rogantibus, in Italiam transitis alpibus Constantinus venerit, & Remp. iustis vltus sit armis. Potuit & illa discordiarum origo esse, quòd meritò infensus Constantino Maxentius ob paternam necem foret. Nam Herculeus, cum, tanquàm à filio eiectus, in Gallias fugisset, Constantinique generi regno insidiaretur, per Faustam, quæ virum pa-

tri prætulit, depræhensus, & Massiliæ illo iubente occisus est. Tantùm abest, vt vera sint, quæ Cassiodorus haud dubio errore tradit, dum hunc ipsum Tharsi in Cilicia perijsse in sacra historia testatur. Verùm quomodocumque res se gesserit, diuersus Constantinus à patre moribus; regni amplificandi auidior, quâlibet causam bello indicendo, rumpendisq; inducijs idoneam ducebat; Nam & contra Licinium, qui Orientis Imperio fruebatur, arma mouit, quoniam ille Christiano nomini, quam maximè aduersabatur, debellatoque post multa prælia hoste, totius orbis habenas solus suscepit. Tùm per Prouincias vbique Præsidibus, Præfectisque successores dati. Mediolanensibus iuri dicundo Eustorgium Gallogręcum prefecit, vt mandata iurisdictione Aemyliam quoque, & Liguriam omnem gubernaret. Constantino perquàm gratus erat Eustorgius, tantumque eius precibus tribuit Imperator, vt Ciues solemni etiam quacumque pensitatione immunes fecerit, eodemque annitente trium Magorum corpora, qui infanti Christo munera obtulerunt, vt Constantinopoli Mediolanum adueherentur, cõcessa. Extat

Eustorgi⁹ Gallogræcus Mediolanensibus præficitur.

Corpora Triũ Magorũ Mediolanum aduehit.

tat adhuc pergrandis eorũ tumulus, seu Cęnotaphium magis, vnde ablati Reges creduntur, cùm Imperator Aenobarbus vrbẽ ęquauit solo, transtulitq́; eos in Coloniã Agrippinensem. Eius Ciuitatis Pręsul incredibili Germanorũ concursu, & gratulatione, qui ẽt quotannis ad sepulchrũ visendum, Diuosq́; adorandos ingenti multitudine confluunt; tradidereq́; id quãplurimi, qui id temporis res gestas conscripserunt. At longè diuersa, planèque his diffidentia M. Paulus, qui res gestas Scythicas prosecutus est, scripta posteris reliquit. Auctor hic est in Perside Vrbem Sabbam esse, à qua trium dierum itinere distat Castellum, quod Calasarã indigenę vocant, perinde ac si nostra lingua, eorum Castrum dicas, qui Ingibus diuinos honores exhibent. Cuius quidem rei talem assignant rationem. Fuisse quondam eius regionis tres Principes ad Solymos, vt tùm recenti nato Prophetę, aurum, thus, myrrham offerrent. Quod cum egregiè obiuissent munus, ab eo vicissim clausam pixidem recepisse, cum his tamen mandatis, ne eam resignarent. Hęc cum, vnde venerant, redeuntes Reges aliquandiu

obseruassent, dein vetita conati aperuerunt, repertamque in ea lapidem despica sui habitum mersere puthei aquis. res mira. De cœlo protinus eiaculati ignes incendere putheum æternis flammis, quas gẽs illa colit, Lucernasque, & Lampades alio accendere igne, scelus non expiabile existimat. Horum Regum tumuli Sabbæ visuntur; Nimirum tres Arcæ auro, & Lapillis insignes, vidisseque eas tercentis, & eò amplius elapsis annis Marcus ipse attestatur; Vt quomodo sibi hæc constare possint, non facilè extricemus. Et hæc quidem Christianæ legis cœlestium par conditio est, dum quælibet Ciuitas sibi aliquid arrogare contendit. Innumeræ Diuorum reliquiæ, & plerumque eędem vbique gentium reperiuntur, & rumor falsis auctoribus principio vulgatus, ita demum animis nepotum insidet, vt verissimum esse, vel iurati, affirment. Ecquę Christianorum, ne dicam Italię, Vrbs est, quę ex Saluatoris nostri Corona spinas non habeat? tametsi tot fuisse dictu credibile non sit. Nemo tamen hunc honorem patriæ suę non vindicandum putauit. Accedat his, quòd & plures Persarum more à profanis cultoribus sepul-

chro

chro illati, aromatibus cōditi, quòd post tot annos incorrupti, integrique sint, tanquàm cœlestes, hoc explorari miraculo, vulgi opinione existimantur. Cæterùm hæc nobis in commune dicta sunt. Nam quod ad Magos Reges attinet, Mediolani extitisse apud optimos auctores constat, proculque dubio nobis est falsa prædicare, & opinori Persas, leuissimam alioquin, veræque religioni semper insensam gentem. Igitur cum Eustorgius Imperatorio nomine per aliquod tempus inter populis reddidisset, Materno defuncto, in eius locum Sacrorum Vrbis Antistes creatus est; fuitque ea res Constantino admodum grata, quòd, quem ipse ciuili administratione dignum iudicauerat, populus Mediolanensis ad Sacrosanctæ potestatis ordines promouisset. Vixit ille ea in dignitate annos sexdecim, & post mortem inter Diuos relatus ad xv. Cal. Octobr. celebri memoria ab Insubribus colitur. Ea enim vitæ sanctitate pollebat, vt nihil nō à Deo Opt. Max. suis precibus imploraret. Extant adhuc antiqui versus, vt cum tempora ferebant, & culti, & sat elegantes. In his inter cætera id quoque ab eo summa omnium admira-

Eustorgius Materno defuncto fit Mediolani Antistes.

tione gestum traditur. Interpellauerat ad libidinem Crispum Cęsarem mariti ex alia muliere filium Constantini vxor Fausta, renuentemque Viro detulit, debiti parentibus immemorem honoris sibi vim eum parauisse. Quamobrem pręstita vxori fide credulus Imperator Polę Histrię oppido iussit eum interimi. Sed cōperta post aliquot annos fraude, pari supplicio Faustam affecit, peremptoq; indigna morte priuigno parentauit nouercę manibus. Tùm eius mortis solatiū superbissimum tumulum parari fecit, quo innoxij filij ossa reponeret; aduehebaturque interim Polam vrna magnitudine, arteque iuxta insignis. Ea cū Mediolanū appulisset, vlterius deferre nequaquam potuit, non si innumera armentorum paria adiunxissent, non si tota Vrbs oneri inniteretur. Obstat manifestum Dei numen, cedebantq; incassum operę omnes. Quod vbi per nuncios edidicit Cōstantinus, fatis reluctandū haudquaquàm ratus, dono eam Eustorgio dedit; quam paruo iugo adiunctis bobus, quocumq; Sanctissimus Pontifex volebat, aduexit; & cū animam superis reddidisset, in ea cōditus summo honore, & maiori gloria parto tumulo,

Eustorgi⁹ tumulo parato pro Crispo Cæsare cubat

adhuc

adhuc fœliciter cubat. Per hęc tempora quis ordine municipali descript⁹ in albo Decurionum fuerit, non admodum mihi exploratum est. In antiquis monumentis eorum quamplurima nomina extāt, quorum ętates discernere neque nobis expeditū est, neq; ulli prętęrea alij erit; quòd summa breuitate compendio notati meram nomenclaturam contineant; non ab re tamen fuerit, nec à nostra diligentia abhorret, utrumque sint, ea in medium proferre. Celebris inprimis apud Maguntiam est Q. Audasius Acmazon Sextumuir Augustalis, qui Mediolani, & foro populi circum dedicauit. Retulimus superiori libro eius nos esse sententiæ, ut quę Modoetia vulgò dicitur, quandoque Forum Populi dictam credamus. Illud nunc addendum, quod ex Balbi Cōmentarijs Iulius Fronto de Colonijs tradit. Is auctor est Forum Populi Coloniā deductam, oppidumq; muro cinctū, in quo iter pedum quinum denum populo debebatur, cū eius ager militibus Augusti assignatus esset. Nam & Imperator Vespasianus, postea. Lege sua agrum censeri iussit. Verùm sitne id oppidum, cuius in inscriptione mentio est, cùm in

Decurionū Mediolanensium variæ inscriptiones.

Albano monte foro populienses Plinius colloceet, haud affirmare ausim; libera sit vnicuique absque aliquo præiudicio sen-tentia in re tam obscura, & non sanè magni momenti. Circum omninò Mediolani fuisse, præter Ausonium poetam, indicat adhuc Mariæ ad Circum ædes, traduntq; aliqui tercentis supra annis à Galdino Vrbani Sacri Præsule destructũ; quo potissimũ nomine iniurijs eum incessit Merula, tanquàm crassa quadam minerua pressus pulcherrima opera, quibus etiam barbari, & feræ gentes pepercissent, aboleuerit. Nos in re, cuius ex idoneis scriptoribus nemo meminit, si liberæ coniecturæ est locus, longè prius cecidisse opinamur; Vt mirum sit, nullo auctore Merulam tam petulanter in Sacræ Religionis tum Principem, & diuinis honoribus nunc cultum inuehi. Referuntur & Decuriones Geminij tres, Elegans, & Leander Sexuiri, & hoc honore amplius Curator Aerrarij L. Geminissus Messius. Huius insignis est pietas in Herculem, quòd voto solutus libero munere Stylobatem illi dedicauit. Sunt & C. Cassius Thyrsus, M. Fuluius Phillius, Q. Octa-

Circ. Mediolani an à Galdino destructus

uius

nius Victor, Tyberiusque Firmus, Sextumuiri, & ipsi omnes dignitate quoque inter alios Princeps Aurelius Valentianus Exarchus, omninò ante ea tempora celebris, quàm Rauennæ is Magistratus Constantinopolitani Cæsaris iussu præsideret; Nam antiquiorem hanc dictionẽ esse, etiam ex vtriusque Theodosij Epistolis cognoscere in promptu est. Certe & Atheniensibus iampridem sine prouocatione ius Exarchus dicebat, & non multum absimilis Dictatoria potestas Romæ habebatur; Sunt & qui tradant, posteaquàm Constantinus irato nobis Deo, nobilitatem Romanam Bizantium transferri ꝑfit, Patricium Romanum, eundemq; Cõsulẽ Exarchum appellari cœpisse; tametsi de Valentiniani huius dignitate non tam disputẽ, quàm, nostra quæ sit opinio, ingenue in medium proferam; Nam me quidem adiutore, nemo in Merulæ sententiam iuerit, qui horum monumentorum argumento, sicut Rauennæ, ita quoque Mediolani sedes collocasse Exarchos arbitratus est; debile id, friuolumque testimonium; quoniam & nomen proprium esse Exarchus potuit. Sunt etiam superioribus adnumerandi Virilliones

Exarchus quinam dicerentur.

duo,

duo, Q. Campilius, & L. Valerius Sextumuiri; Quo Magistratu insignis etiam P. Vrsius Paulus habetur, Curator quoque Aerrarij designatus. Horum muneris est de vectigalibus fundis pensionem exigere, à Collatoribus, aut auri publici persecutoribus pecunias, metallaque percipere; ad aliamque assumi dignitatem illis nefas, priusquam hoc procurationis officio condigne functi essent. Legitur & Valerius Tacitus Sextumuir, & Nicias eiusdem gradus, nisi quòd Tacitus Augustalis, Palatinus quoque libertus traditur; Vt mirum sit, quomodo in municipali ordine adscriptus fuerit, cum Lege Iulia Viscellia nominatim hoc honore liberti acreâtur; contrariaq; legi affectantes extra ordinem damnati infamia quoque notentur; nisi fortassè hac exempti pœna Palatini essent, quorũ omninò auctoritas erat maior, vt plerumq; Vrbium, prouinciarumque procurationibus à Cæsare præficerentur. Laudanda etiam C. Caluisij Secũdini Sextumuiri iunioris liberalitas, qui Herculi in Petra sacra decuriam, itemq; aram statuit. Colebatur, vti arbitror, hac nuncupatione Mediolani Her-

Hercules, siue à nomine regionis, siue aliundè accita voce; Nam Herculis Petrã in Stabiano Campaniæ Sinu Plinius xxxij. prodidit. Aeternali quoque famę L. Tiutij Merulæ memoriam Trebia Philumela cõsecrauit, qui Sextumuir, Triumuir, Quartumuir celebratur. Præsignis & P. Horatius duplici Quartumuiratu, quòd appellationibus, & iuri dicundo præesset. Sed & Q. Tutilius Bassus Sextumuir iunior in Marliano pago nomẽ seruat. Memorabilis etiam Q. Lucilius Charinus Sagarius Mediolanensis Sextumuir, cuius nomine inscripta basis in Maceratæ agro, ex Sabini fano vetustate collapsa, in magni Iuliani Sacrarium est translata; Vt in peregrino quoq; oppido ciuis noster Lucili⁹ docta per hominũ ora cõtinuò versetur. Diuersus ab hoc T. Lucilius præter Sestũuiratũ Augustalis, qui in Ticinensis Portæ suburbanis ædib. adhuc cognosci potest. Verùm & operæpretium fortassè facturus sum, si integrã elaboratissimi cuiusdam Stylobatę inscriptionem retulero; hæc est huiusmodi.

Aesculapio, & Hyrgiæ Sacrum. C. Opius C. L. Leonas VI. vir & Aug. Honoratus in Tribu Cl. patrum, & Liberum

clien-

clientium, & adcensus patronis sanctissimis communicipibus suis D.D. quorum dedicatione singulis decurionib⁹ *X.II. *X.III. Augustalibus, & colbnis cœnam dedit. Fuit hæc liberalissimi ciuis munificentia, quam æquauerit, nescio, an potius superauerit C. Valerius Brocchus, qui sestertiorum denis millibus arbitratu Valeriæ sororis monumentum sibi fieri testamento iussit. Est & Tenethon P. Tutili Caliphontis VI. vir senior patronus controuersiarum xij. Collegiorum, Aerrarij curator, & Augustalis allectus Mediolani, tùm negotiator stipis argenteæ; tot dignitatibus non adauctus tantùm, sed penè oppressus. Cæterùm & id ętatis familias, quæ frequentiores Mediolani floruerint, recensere non ab re fuerit, vt quicquid Vrbis antiquitatē refert, quominùs desideretur, emergat ad lucem. Nec verò mihi persuadere non possum, felices veterum animas, si quis sepultis inest sensus, non admodum lætari, cùm tot anniorum curriculis obliteratam, & ab omni recordatione excussam eorum memoriam dignitati suæ restituimus. Igitur his exceptis, quæ ex occasione supra retulimus, gentilia antiquorum

rum

rum hæc sunt nomina. Fabij, Primitiui, Gellij, Nouellij, Caninij, Cillones, Vitellij, Pisij, Ruffij, Attilij, Sattij, Nouelliones, Græcini, Statij, Sulpitij, Trutedij, Magij, Mestri, Sentij, Octauij, Iunij, Septimij, Marij, Mascelliones, Cominij, Virij, Valerij, Albutij, Cælij, Surdinij, Oppij, Morrenates, Accilij, Galliones, Minicij, Pontij, Lentuli, Vitaliones, Horatij, Hermetes, Quinctiones, Albini, Manlij, Allij, Terentij. Horum Horatij in pago montis Orphani magis celebres; sicut Morrenates, & Fabij apud Brutianum; Terentij penes Besnatum, Vitaliones in Alciato oppido. Sunt & Areluni, Albutij, Cassiani, Curtij, Cornelij, Crassi, quorum familias nominis similitudine Arluni, Bucij, Cassani, & qui à Curte, tùm Corneni, Grassiq; æmulantur; etsi nequaquam ipse eorum sententiam probem, qui hac ratione ab antiquis origines auspicantur suas; tàm frequenter oppressa Vrbe, cæsisque à Gothis præsertim ciuibus; vt vix hominum mortalitatē perspicienti id possibile censendum sit. Nam si ob longam temporis intercapedinem in Verrinis M. Cicero se negat à M. Tullio, qui Consul fuerat, & an-

Nomina Veterum familiarū Mediolanensium.

& annis penè ducentis præcesserat, prognatum, quanam fiducia poterunt hi tā longa serie suos dinumerare auctores?

L. Fabio M. F. Gal. Ciloni
Septimino Cos. Praef. Vrb.
Legg. Aug. Propr. Pannon.
Super. Duoi Vexill. Leg. Propr.
Prouinciarum Moesia Super.
Ponti, & Bithinia
Comiti Augg. Legg. Augg. Propr.
Prouincia Galatia Praef.
Aera. militaris Proc.
Iumque Leg. prou. Narbonens.
Leg. Leg. xvj. Fl. & Samosate
Sodali Hadrianali.
Pr. Vrb. Trib. Pl. Q. Pron.
Creta Trib. Leg. XI. Cl.
Xuir Stlitibus iudicandis
Mediolanenses
patrono.

Acontio.

L. Ranio optato C. V. Cos.
Curatori Republica Mediolanensium Curat.
Reip. Nolanarum Procos. prouincia
Narbonensis Legato Aug. & Iuridico
Assyria Graciae Curatori Viae
Salariae Curatori Reip. Vruinatium
Metaurensium, Legato prouincia
Asia, Pratori, Tribuno plebi &
Quaestori Prouincia Siciliae. &c.

Re-

ANDREÆ ALCIATI LIB. IV.

EPITOME LIB. IV.

Agnentius Mediolani Decentium fratrem Cæsarem facit. Constãtius magna clade Magnentio deuicto Mediolani in hyberna concessit. Ad Laurentij ædem vbi Thermæ palatium incolit. Offitiorum palatinorum nomenclatura. explicatio. quinam ex Mediolanensibus ea gesserint, eorundem eulogia. Constantius in eadem Ciuitate genio & delatoribus indulgens Gallum, quem Cæsarem fecerat circumuenit, & occidit. eiusdem vanitas & elatio. Merobaudi monument[illegible] in Briganteis collibus agri Medio[illegible]um.

Adulatores principibus perniciosi. Vrsicinus apud Constantium accusatus, quod ad Imperium adspiraret, liberatur, Flauius Iulianus Galli frater, accusatus quod res nouos moliretur Imperatoris sæuitiam euadit. Idem Imperator multos innocentes obtruncat, noxios liberat. Marinus in conuiuio libertus de Constantio obloquutus plectitur. Brigantij Lentiensesque Rhetias infestant. Syluano Galliarum Duci à Dynamio pernicies struitur, re patefacta Siluanus liberatur, Accusator pœnas luit. Siluanus rebus suis diffidens Imperatorem se facit. obtruncatur. Constantius Arrianis fauet. fit concilium Mediolani trecentorum Episcoporum. Auxentius Dionysio sufficitur. Liberius Romanus Pontifex, & Dionysius in exiliũ mittuntur. Constantius Athanasio Alexandriæ Antistiti. Orthodoxæ fidei propugnatori valde infensus. Ob ingruentes Galliarum calamitates Flauium Iulianum Mediolanum accitum Cæsarem di-

cit, eidem sororem Helenam in matrimonium locat. Hilarij Pictauiensis cum Auxentio Mediolani de diuinis dogmatibus disputatio. Ab Arrianis Vrbe eijcitur. Iulianus parem Constantio Maiestatem affectat, immemor acceptæ gratiæ in eandem hostilia machinatur. Martinus, qui postea Turonensibus præfuit ab Auxentio Mediolano eijcitur. vitis Medica à Martino plantata. Dionysius pristinæ dignitati restitutus. moritur. Aurelius Archiepiscopus, eius corpus Mediolanum vehendum curauit. Valentinianus post multa pericula Mediolanum venit.

SVstulit Constantin' senior ex Fausta filios tres, quos Imperij hæredes reliquit, diuiso inter eos ita terrarum orbe, vt Constantinus Gallias, Hispanias, Alpes Cottias, Britanniamque cùm Insulis acciperet: Constantio Oriens, & Thracia; Constanti quicquid Græci nominis reliquum erat cũ Illyrico cederet.

Verùm inter eos non diuturna pax extitit. Aduersus fratres iniusta arma primus Constantinus moruit, quòd se in ea diuisione dolo malo ab eis captum diceret. Quamobrem superatis Alpibus Aquileiam vsque subactis Italis progressus erat, cum in insidias lapsus, à Constantis ducibus circumuentus, occiditur. Constanti portio deuicti fratris biennio accessit. Hinc, vt in summa felicitate sese moderari difficillimum est, conuerso ad delicias animo, morosior factus, prouincialibus primùm grauis, mox legionibus, & illiberalis visus, à Magnentio, missis percussoribus, interceptus est. Erat Magnentius Augustæ Vindelicorũ ordinum Comes vnius conuiuij, quod aiunt, decreto Imperator factus; nã cum à mane ad vesperas more gentis epulum militibus exhibuisset indutum murice, & extra cubiculũ egressum illi Augustũ salutauerunt. Tũ mox coacto exercitu ingẽti agmine Italiã petijt, & Mediolani diu immoratus fratrem suum Decentium, vt Gallias tueretur, interim Cæsarem fecit, percussaque in eius nomen moneta, cuius inscriptione Augusti fortunæ simul, & Cæsaris victoriæ dignitatis partæ hono-

Magnentius Mediol. Decẽtiũ fratrẽ Cæsarem facit.

no-

norem tribuit. Sergio, Nigrianoque Consulibus hæc Mediolani acta traduntur. Romæ verò tyrannidem Nepotianus inuaserat, Constantini consanguinitate audax iuuenis, & gladiatorum princeps. Sed cum dies duo de triginta regnasset, factione Magnentij, qui, licet absens, plurimùm Romæ tum poterat, interfectus est. At Constantius, qui in Oriente bellum aduersus Persas gerebat, audita fratris cæde, ad ciuilia arma se præparauit, & ne per occasionem Persæ Romanorum prouincias adorirētur, Gallum Consobrinum suum Cæsaris dignitate insigniuit, & Antiochiā Syriæ propugnaculum misit. Tùm Magentij fraudes, immeritamque Constantini necem vltum venit. Erant in armis hominum penè centum millia; vario euentu pluries certatum; nouissimè conserta manu, cum vtrinque quinquaginta quatuor virorum millia cecidissent, victus Magnentius in Nursam Galliæ Castrum fugit. Ibi exercitus reliquias allocutione firmaturus, malum omen accepit. Cum Constantium dicere vellent, Constanti, acclamauerunt, Auguste tu vincas; Quamobrem territus Lugdunum magnis itine-

ribus contendit, & cum alterum fratrem cum matre cæſum comperiſſet, gladio & ipſe occubuit. Domeſtica exempla ſecutus Cæſar Decentius, laqueo vſus eſt; Conſtantio ſextum, & Gallo iterũ Conſ. Tùm nõ ita multo poſt cum Arelate Tricennalia vota victor Auguſtus maximo Ludorum apparatu edidiſſet, Gerentium Comitem, vti Magnentij fautorem, delatum exilio damnauit; quam ſortem commiſſo eodem delicto accuſati ex Italia, & Britannijs quamplurimi ſubiere. Valentiam dein delatus cum Alamanorum Regibus Gondeundo, Vademarioque icto fœdere, ſolemnique ritu peractis omnibus ad hiberna Mediolanũ venit; ibi omnis fortunæ, viciſſitudiniſq; ſecurus quieti incumbebat. Verum qua Vrbis Regione habitauerit, nihil eſt, quod pro comperto affirmem.

Conſtãti' Mediolanum in hyberna conceſſit.

De re (quando & poeta Auſonius Palatinas in hac vrbe arces celebret) non ambigitur; Locus ipſe controuerſiam ſolum facit. Noſtrates hiſtorici ad Georgij templum Traiani Prętorium fuiſſe cõtendunt, quod & annoſa vlmus non multum inde diſtãs, eo cognomine vulgò prę dicetur. Honorij Imperatoris ædes quidam

dam crebrioribus coniecturis ad Hortū, qui nunc Diui Ambrosij sit, collocant; decantatasque Claudiano poetæ nuptias non alio loco contractas opinantur. At Herculij Maximiani palatium certioribus (Mamertino præsertim) quin Mediolani extiterit, nequaquàm ipse dubitauero; neque absimile vero est, Thermis quas de suo nomine appellauit, fuisse iunctum. Earum ad Laurentij certissimæ ruinæ adhuc supersunt. In progenitoris sui ædibus habitasse Constantinum mihi credibile admodum videtur. Sic Imperatoris præsentia nobilitata Ciuitas palatinis quoque officijs frequens erat; Quorum ordines vt paulò accuratius referā, quòd ab alijs res nequaquàm prodita est, maximè adducor, tum etiam quód his, quæ hoc libro dicturi sumus, non mediocrem lucem huiusmodi videntur allatura. Referuntur in primis Comites, quorum alij sacrarum largitionum, alij rerum priuatarum, quidam Consistoriani vocabantur. Ex his, qui largitiones procurabant, non aurum tantùm argentumque, aut cœtera de prouincialibus munera sollicitare, sed de Iudicum desidia, iniquitateq; ad Augustū referre tenebāt,

Maximiani palatiū incolis.

Palatina Officia.

Comites sacrarum largitionū

vt si qui priuatam potius sibi, quàm publicæ rei consulerent, haud immeritò plecterentur. Priuatæ verò rei Comites in causis fiscalibus pronunciabant, harumq; litium disceptatores habebantur. Consistoriani, quòd Imperatoris Comitatum vbique sectarentur, dignitatis honore nec Proconsulibus cedebant. His Magistratibus Mediolanenses quoque quosdā functos opinari libet. Siquidem ingredientibus Francisci templum à Læua in vestibulo occurrit antiquus tumulus; cuius epigramma, licet à marmorario non satis doctè sculptum, haud pigebit tamen adscribere. Lux patriæ, &c. Mittebantur etiam extra ordinem Comites, qui rei militari præessent, itemque qui Prouincias gubernandas acciperent. Hi Presidum instar primi ordinis censebantur; illi mandatam à Magistro militum iurisdictionem exercebant; plerumque etiā propria auctoritate Principis beneficio, quicquid placuerat, aggrediebantur; ductisque trans maria Legionibus prouincias defendere, cum hostibus acie congredi, aut eos obsidione submouere illis ius erat; Ducumque potentia subleuati summam potestatem in exercitu habebant, &

Comites priuatæ rei

Consistoriani.

Comites rei militaris.

hoc

hoc officio cùm egregiè functi essent, Vicariæ dignitatis post depositam administrationem priuilegio fruebantur. Hinc originem traxisse Vicecomites ipse crodiderim, quorum arma tercentis abhinc annis ita ex Insubribus propogata sunt, vt suorum temporum nemini aut rerum gestarum gloria aut diutino successu cedant. Nec nos quicquam moueat illa nō sat latina subrogationis vox, quoniā ea sub illis Imperatoribus inoleuerat consuetudo, vt inter has dictiones differentiam non agnoscerent; Nam & in iuris ciuilis collationibus Viceconsules Belisarium, Basilidem, Ioannem vbique Iustinianus appellat; qui tamen dubio procul iusti Consules fuerunt. Vsu enim vocabula innouari, mutariq́ue accepimus. Igitur ab aliquo ortos, qui fortassè Comitis titulo Insubribus ab Imperatore missus iura reddiderit, celebris huius familię nomen argumento est; etsi alij tradant, quæ ad præsens institutum minimè quicquam attinent. Annumerantur & in Palatinis officijs Domestici, qui quoniam à secretis Principis erant, & Imperialem Maiestatem adorandi, & Prætorio Præfectos osculandi facultatem habebant.

Vicecomites vnde dicti.

Domestici.

Eorum Tribunum aliqui Primiceriũ appellant; ipse ex veteri inscriptione Protodomesticum malim. Siquidem superius quoque à nobis Eluij Aurelij Mediolanense monumentum relatum est, qui hac dignitate honestatus fuerit. Sunt & Silẽtiarij, quos palatij ipsius Decuriones rectè dixeris. Hi triginta numero, vbi honestam missionem acceperint, inter Senatores pari honore agunt; Munerum tamẽ, cæterarumq; functionum exortes, dignitatis participes sunt. Priuato quoq; legis municipalis beneficio decorantur, quòd à collationibus immunes, nec hospitẽ suscipere, nec tyronib. equos præstare, nec alium iudicem, quàm officiorũ magistrũ agnoscere coguntur. Protectores etiã pa razonio illustres Principis salutẽ tuebantur; si per quinquennium à Comitatu ab fuissent, cingulo, vti desides, illos spoliandi fas erat; Consulari dignitate fruebantur; eorum Tribuno altior gradus. Est in Victoris Martij propyleo silicea arca, innumeris inscripta notis, quæ Martiniano cuidam protectori ab hæredibus facta fuerit. Erant ẽt Proximi sacrorum Scriniorum, inter quos negotiorum diuersitate multa differentia. Alij namque ab

Silẽtiarij.

Protectores parazonij.

Proximi sacrorum scriniorũ.

Epi-

Epiſtolis erant; quidam à libellis, diplomatibusq́ue, quos Cornicularios appellãt;à memoria,& regeſtri alij. Traduntur & agentes in rebus Ducennarij, Biaueij, Centennarijq́;. In his erant artifices, diſpenſatores, Scripturarij,& id genus neceſſaria Auguſtis officia. His qui præerãt, præpoſiti, agentiumq́; Principes dicebantur; Honoratiſſimum munus, nec niſi per gradus adeundũ, q Præfectorũ Prætorio Seminariũ quoddã eſſet. His addẽdi Curioſi; Vox frequẽs,& Iulio quoq; firmico nota. Horũ officiũ fuerat, commiſſa à Palatinis delicta referre ad Præfectos, vel ſi qui paulò inferioris fortunæ forẽt, vt pœnis ẽt ipſi atrocibus proſequerẽtur. In aula frequentes quoq; Fullones, Veſtitores, Pictores, Pincernæ, ſimilisq́; profeſſionis miniſtri, quos Caſtrenſiarios vocabant. Extat in præſentem diem apud Templũ maximum marmoreus ſtylobathes, quo T. Ponti maioris negotiatoris Lẽtiarij,& Caſtrenſiarij nomen legitur. Hic, nõ ſat ſcio, an ad Palatinum munus quicquam pertineat; ſicut & illud apud me dubium eſt, num qui ad Domnini legitur Rutilij Magonis ex Quatuor Annonæ Pręfectis tumulus eos Præfectos ſignificet, qui mili-

Agentes I rebus.

Curioſi.

Fullones. Veſtitores Pictores. Pincernæ. Caſtrenſiarij.

militibus, an potius Palatinis commeatũ expediunt. Nam & officium id non vtile tantùm, ſed etiam neceſſarium erat. Qui annonam ipſam à prouincialib. exigebant, opinatores dicti ſunt. In vniuerſum quatuor dignitatum gradibus officia contineri conſtat. Illuſtres primas habẽt, quos ſpectabiles ſequuntur; hinc clariſſimi, & inde perfectiſſimi. Attilium Creſcentem ſupra retuliſſe meminimus ex tabulario palatij eo honore celebrem, vt perfectiſſimus diceretur. Et hæc quidem hactenus; Nunc ad inſtitutum ſcribendi genus redeo. Igitur Conſtantius cæteris apud Inſubres amotis curis, quieti, luſibuſque operam dabat. Sola vna ſollicitudine angebatur, quanã ratione Gallum, quem Cæſarem feciſſe pœnituerat, ex humanis eximeret. Immanis, efferuſque erat Gallus, ad omne patrandũ ſcelus audax, naturæ malæ, prauæque, cuius alioquin temerarium ingenium coniunx, Auguſtique ſoror Conſtantia, vti mortalis quædam Megera, accendebat. Hac ſuadente nobilis vir Clematius Alexandriæ ortus, indicta cauſa, occiſus fuerat. Calumniam intendiſſe, non impetrato concubitu, iratam illius ſocrum tradunt.

Opinatores.

Illuſtres. Spectabiles. Clariſſimi Perfectiſſimi.

Conſtantius Mediolani Genio indulget.

Galli Cæſaris efferi mores & ſæuitia.

dunt. Ad huius exemplum innoxij plures necati, alij eiecti bonis extorres eo inopiæ redacti erant, vt collaticia stipe victitarent. Non latebant Augustum sceleratissima horum facinora, feceratq; primò eum certiorem his de rebus Præfect⁹ Prætorio Thalassus; sed incitatus maximè est Domestici, & Protectoris sui Herculani nuncio. Retulit is largitionũ Comitem Domicianum, Quæstoremq; mõtium, obuiam Galli sæuitiæ euntes, militum gladijs ab eo obiectos cruciabiliter perijsse. Quamobrem dissimulata ira Constantius, litteras ad sororem scribit, fictisque blanditijs, vt ad se cum viro ꝓperet, hortatur; Angi se maximè eorum desiderio, tantamque sui erga illos amoris vim esse, vt absentiam æquo animo ferre non possit. Habere præterea se in Republica res nouas, quæ nonnisi præsente, consultanteque Cæsare explicari possent. Barbarorum incursionibus vastari Gallias, diripi fertilissimas regiones; quid potissimùm remedij afferendum sit, cum eo se velle agere. Hæc, & his similia cũ perscripsisset, dubitare primò Constantia, & quamuis Germani excidio quoque grauem plerumque iram formidare. Contra, si

tra, si

tra, si iussis non paruisset, grauiore, & tanquam iusta causa commotum multò magis pertimescebat. Tandem itineri se accinxit; sed cum in Bithyniam peruenisset, apud Cenos Gallicanos febre extincta est. At defuncta vxore Cæsar longè magis cunctari, & nisi Palatinorum perfidiã veritus esset, fugam decernere; Maxima enim spes suberat placandi per sororem Imperatoris; quà sublata tanquam nihil sibi reliquum esset, extrema moliturus videbatur. Impulit labantem Scutariorum Tribunus Scudilo dicendi artem subagrestis ingenij specie occultans, & idcircò ad persuadendum magis efficax, & vt trahentibus ita fatis hominum ingenia hebetantur, sic Scudilonis perniciοso consilio vsus parendum existimauit Augusti iussis. Quocirca per dispositos equos cursu publico accelerabat iter, alliciebantque eum blanditijs Comites, donec propè Polam Histriæ oppidum ventum est. Ibi Eusebius cubiculo præpositus, & Pentadius Notarius, Mellobandesque armatorum Tribunus, (quòd ita in mandatis ab Augusto Mediolani acceperant) eum interrogant, quot apud Antiochiam iniustè occiderit,

rit,

rit, iudicijque causas sciscitantur, dùm vxoris iussa voluntate causaret; Raptus agentis in rebus Apodemij ope, ligatis manibus in latronis noxij modum, capite cæsus est, relictumq́; vultus, corporisq́; dignitate erepta, cadauer informe, paulò antea vrbibus, prouincijsq́; formidatum. Nec Galli, licet impij hominis, cędem inultam percussores tulere; Nam & ipsi, paria facientibus Dijs, nō multò post infelici morte perierunt. In Brigantię Mediolanensis agri collib. effossum est Merobandi monumentum, qui nescio (quòd Barbara nomina inuersione aliquarū literarum semper latinis proferuntur) an is fuerit, quem Mellobandum Consularem virum à Maximo tyranno cæsum legere memini, quòd pro Valentiniano iuniore diuersas partes secutus in acie fuisset. At Apodemius eluctante adhuc Cęsaris anima, raptis eius calceis, citatissimis equis, vt nimio cogendi ardore etiam quosdā extingueret, percussorius index Mediolanum aduolauit, è vestigioq́; Regiā ingressus, spolia occisi Principis ante Cōstantij pedes proiecit, &, vt omnis res opinione celeri⁹ trāsacta fuerat, eū docet. Est is nūcius sūma alacritate Augusto accept⁹, q

Merobaudi sepulcrū in collibus Briganteis effossum.

Supra Ammianū secutus appellaui nā & Mirobandum.

non

non difficilis tantum, ſed penè deſperata res tam felici euentu finem ſortiretur. Hinc aggreſſi adulationibus pronas aures purpurati, virtutem, fortunamq; Imperatoris vocibus extollere, ſupraq; omnem humanæ condicionis aleam poſitum prædicare; eas regni ſui vires eſſe, vt nullo caſu labeſactari, nedum proſterni poſſent. Oſtendiſſe id diuerſis temporibus duos Principes, quorum abiurato in Illyricis imperio Veterannius exauctoratus, in Norico Gallus neci deditus; Quo adulationis ſtudio ille allectus, applaudentiũ verbis fide adhibita, ſemet admirari, & ſe ipſum (quod aiunt) canere cæpit; Tùm veluti mortales egreſſus metas, immortalem ſe credere, & quoties reſcriptis, diplomatibuſque ſubſcribendum erat, ſeſe æternum fateri. Leguntur paſſim in Ciuili iure Conſtitutiones, quibus aliquando æternitatem ſuam adſcribit, aliquando totius orbis dominium falſa aſſeueratione ſibi vindicat. Ea reſcripta Mediolani edidiſſe Conſtantium Marcellinus auctor eſt. Adulatio ſcilicet Principum peſtis, lethali mulſo mentes ebrias reddit vt nonniſi adueniente miſeria excitentur, veraque tum demum audiant, cum in

Adulatores principibus perniciosi.

Constātij elatio & vanitas.

fau-

faustus aliquis casus eos circumuenit. Sic eiecti regno quamplurimi leguntur, dum nihil vlterius sciunt, quàm quod scire assidui auribus adulatores patiuntur. Qua potissimum ratione miserabilem Imperatorum sortem Diocletianus damnabat. Igitur ijdem purpurati, & horum in primis Arbetio percussus palpo aures innocentium quoq; calumnijs onerant. Defertur tanquàm affinitate Tyrannidis reus Orientis Comes, atque idem animi, industriæque propè singularis Vrsicinus. Antè Galli necem ex Persarum limitibus accitus Mediolanum venerat. Persuasum enim ab Arbetione Imperatori fuit, si ciuilibus armis cum Gallo disceptaretur, fore, vt interim Vrsicin⁹ militum studijs subnixus, prætera fortissimus dux, maiora meditaretur. Subolescere Imperio adultos eius filios, non patris tantum gratia, sed & proprio decore, suisque virtutibus claros. Quibus rebus Imperator commotus sub honoris prætextu eum accersiuerat; Interimque clandestinis consilijs Arbetio & cœteri tam enixè eius salutem oppugnauerant, vt iustis defensionibus occlusas aures Constantius gereret. Mouerat suspicionibus

Diocletiani sententia de misera principum sorte.

Vrsicinus accusatur.

etiam

etiam leuissimis addictum hominẽ, quòd per Orientis omnes prouincias longè, & latè Vrsicini famam increbescere delatores monuerant, eamque sibi populorum beneuolentiam eum comparasse, vt iure, meritoque Imperatori formidolosa tanti ducis potentia esse posset. Igitur in Regiam deductus Vrsicinus, neutiquàm his malis cedere, nihil auctoritate sua indignum dicere, innocentiamque suam euidentissimis signis exponere. Sola eum macerabat cura, quòd ab his, quos minimè opportuit, Læsæ Maiestatis reus ageretur; fortunamq; secuti eius veteres amici ad potiora desciuerant. Improbitas Arbetionis omnem excedebat modum, quòd fictis illecebris vti fortissimũ virum Collegam coram laudatum, clam insidijs appetebat. Ergò communicato paucis quibusdam arcanorum Præfectis consilio pronunciat Imperator, vt procul à militum conspectu tractus sequenti nocte Vrsicin⁹ indemnatus occideretur. Interim dum destinatum facinori tẽpus expectant, mutato animo, seu populariũ inuidiam veritus, seu melioribus consilijs fide adhibita, absoluendum esse censuit.
Vrsicinus absoluitur Frustrati opinione sua delatores, calumniarum

ñiarum machinas in alios vertunt. Erat Galli Cæsaris frater Fl. Iulianus, adolescens adhuc, & cuius ætas præter optimã spem præstare quicquam non posset.

Flauius Iulian' Galli frater accusatur.

Is à Constantio ad Marcelli fundum, qui in Cappadocia est, relegatus, Constantinopolim venerat; quamobrem duplici crimine accusatus est, quòd aduersus Augusti iussa Cappadocia, siue, vt Cassiodor' mauult Nicomedia excessisset; itemque quòd Constantinopoli cum fratre Gallo diutius verba fecisset. Itaque ad Principem Mediolanum deductus, cum dicendi copia sibi facta esset, obiecta, vt Amianus auctor est, diluit; quoniam nonnisi petita prius venia quicquam fecerat.

Iulianus Mediolanum deducitur.

Cassiodorus fuga Mediolano dilapsum tradit, inuiosque per saltus diuersis locis latuisse, donec exorato per Eusebiam Imperatoris coniugem viro abolitionem impetrauit. Perductus itaque Comum, cum ibi paulisper traxisset moram, studiorum causa ad Græciam ire permissus est. Decreuerat enim Athenis philosophiæ operam dare, seu quòd ita verè sibi placuisset, seu potius vt per litterarum, ocijque amoris dissimulationem minus Imperatori suspectus fieret. Nam & Nico-

O mediæ

mediæ religionis Christianæ professionē habitu Monachi ostendebat, vt digna Imperio indoles, affectandiq; Imperij ardor huiusmodi veste Constantiū laterēt. Itaque falsis delationibus, vt plerique innocentes inuoluebantur, sic & rei quidā, etiam tercentas meriti cruces, ijsdem annitentibus aulicis, euadebant. Gorgonio Galli Cæsaris thalami cura commissa fuerat. Hic improbè gestorum cum particeps, concitator, auctor Gallo semper extitisset, tamen reus antè Imperatorem actus, consarcinatis per Regiæ Spadones mendacijs, periculo subtractus est. Nec contenti calumniatores hæc Mediolani in ipsa Imperatoris regia fecisse, alios quoque alibi adoriuntur. Delatæ Aquileiam fuerant militarium ab Oriente Cateruæ; Hi tanquàm ferocientis Galli Satellites, & ministri auersabantur. Quamobrem Augusti iussu Arbetio, Præpositus cubiculi Eusebius Mediolano discedentes ad eos aduolauerunt. Ibi nullo discrimine boni, maliq; supplicijs affecti, capitalem maior pars sententiam, leuiores aliqui poenas subiere. Quibus ex animo confectis rebus, ad Principis Comitatum,

Constantius plures innocentes damnat nocentes absoluit.

C tan-

tanquàm cæso Parthorum rege, ouantes redierunt. Memorantur in aula duo pręsertim pessimo ingenio, complicandis calumniarum nexibus infames; Paulus Notarius origine Persa; cui ex re inditum Cathenæ cognomen erat; & Mercurius Triclinij magister, mox rationalis, vulgo somniorum Comes appellatus; quòd per quietem si quisquam aliquid insomnij vidisse amico (vt plerumque facere solemus) nunciasset, protinus inuersum Mercurius Imperatoris nimium patulis auribus insusurrabat; Vt non solum quicquam de Principe obloqui ea tempestate periculosum foret, verum etiam vel somnia enarrare capitale videretur crimen; & qui Mediolani erant, tamquàm apud Athlanteos nocturnis imaginibus carentes populos nati, non somniasse solum, sed neque dormiuisse externis fateri non audebant. Inter has summis sceleribus attentatas quæstiones alia exorta est clades, inopino malo quamplurimos oppressura. Apud Syrmium intra Africani prouinciæ Pannoniæ secundæ Prætorium discubuerant quidam. Hi amplissimis potationibus ebrij facti, tanquàm absque arbitro

Paulus Notarius & Mercurius rationalis pessimi.

loquerentur, præsentium temporum administrationi detrahere, Imperatoris famam sugillare, quamprimum regno deiectum iri, augurijs ita suadentibus, prædicare. Aderat his sermonibus Gaudentius quidam, qui rem inter pocula agitatam, tanquàm seria esset, ad Rufinum Præfect. Prætorio apparitorum principem detulit. Voracissimus erat Rufinus, auaritiaque, & fraudolenti ingenij artibus famosus; Quamobrem confestim ad Constantij regiam delatus, eorum nomina, iniuriasque exposuit; quibus tam acriter indignatus Imperator est, vt indicta caussa Africanus, cæterique conuiuæ sublimes ad supplicium trahi iuberentur; Teutomeresque domesticus protector cum Ruffino missus, qui pedicis, manicisque implicitos omnes perduceret; executiq; grauiter Principis præcepta illi vinctos Mediolanum deduxerunt; & cum quæstionibus subditi se quædam inter epulas petulanter ob temulentiam locutos solum confessi essent, carceribus sub aliqua absolutionis spe inclusi sunt. Solus perijsse traditur perniciosi sermonis auctor Marinus, qui cum Aquileiam peruenisset, dum necessarijs itineri parandis intenti es-

Rufinus præf. prætorio voracissimus.

Marin' de Constātio obloquut' plectitur.

ti essent cæteri, prærepta occasione latebat; Sed inuentum Teutomeres, ira, furoreque actus, naturæ alioquin feruentis hominem, ense impegit. Dum hæc domi à Constantio aguntur, foris increbrescebat bellum. Infestabant Rhetias Brigantes, Lentiensesque Alamanici pagi, nec qui pro Imperij salute in limitibus milites excubabant, tantis malis pares videbantur. Quocirca Constantius Mediolanensi Vrbe derelicta, hanc sibi prouinciam capescendam existimauit; profectusque Comum, superatis mox alpibus, consilia belli exequebatur. Cum ventum ad manus esset, cederentque iam Constantij Legiones, Arenthei, Bapponisque virtute reparatæ sunt vires, & extorta de hostium manibus victoria, cadauerumque altissimæ strues de barbaris factæ. Sic felicique exitu perfectis prælijs, Mediolanum, vt consueuerat, Lætus, atque ouans Constantius redijt. Hic nouæ rursus in innocentium caput excogitatæ fraudes fortissimos viros penè subuerterunt. Irruperant Gallias Franci, Alamanica natio, cædibusque, & rapinis omnia fædabantur; Præfectusque illis regionibus Syluanus, etsi cautissimus dux, coercendi

Brigantij Lentiēses-que Rhetias infestant.

Syluan⁹ accusatus.

tamen tanta licentiæ impar erat. Syluanum ob æmulationem odio prosequebatur Arbetio, nihilque apud eum antiquius residebat, quam vt vllo pacto è medio illum tolleret; hoc dies, noctesque agere. Sperabat enim futurum, vt ea sibi Prouincia demandaretur. Erat Dynamius equorum, quos per dispositos locos Augustus habebat, Præfectus. Hic è Gallia Mediolanum venturus Syluanũ adit, & commendaticias ab eo ad amicos Principis litteras pro mutua necessitudine petit. Nihil minus dubium Syluano, quam Dynamij fides. Igitur nil suspicans fraudis, epistolas hac de re his, quibus visum fuerat scribit, & illis perferẽdas præstat. At Dynamius, vt Arbetioni morem gereret, subornatore, & sceleris conscio Lampadio Præfecto, ascitisq; rei priuatæ Comite Eusebio, & Magistro à memoria Edesio Collegis Cornelia vetitũ facin⁹ cõminiscitur, litteras sibi datas partim inducit, maiori ex parte delet, ità vt priore ex sentẽtia nihil reliquũ ꝑmaneat; tũ sola incolumi subscriptione relicta omnem contextũ interpolat, & lõgè à veris dissidẽtia adscribit, tanquã obliquis verbis ostẽtet Syluanus imperiũ se affectare, cupereq;

Dynamij perfidia in Syluanũ.

eorum

eorũ auxilio hac in re vti. Dirigebantur hæ litteræ ad diuersos Tribunos Palatinosque, quorũ princeps Albinus Tuscus erat. Igitur Dynamius suadente Arbetione rem ad Augustum defert, Consistoriumque ingressus falsa illa commenta, & verisimilia essent, fraudibus, astuque facta exhibet. Quamobrem hi, quorum nomina epistolis designata erant, in custodia positi interim duriter habebantur. Non tulit hoc rei summa iniquitate percitus gentiliũ rector Malaridius; Sed ascitis, in sententiamque tractis quibusdam Collegis, fremens, frendensq; ad Imperatorem tendit; In cõspectum admissus, per dolos, ac factiones circũueniri innocẽtes clamitat; Solum petere, vt se ad Syluanũ ꝓficiscendi venia sibi cõcedatur fore .n. vt quamprimum Mediolanum vna cum eo rediret, ostenderentq; veris probationibus falso cauillo strenui Ducis salutem oppugnari; Redit⁹ sui vadẽ, obsidẽq; (nè de fuga cogitare quisquam eum existimaret) Mellobandem Tribunum dare se paratũ offert; Nec detrectabat mun⁹ Mellobandes; Sed intercedebant huic spõsioni calũniatores; Exploratũ enim illis erat, si aliquis alius mitteretur, suopte ingenio

Malaridi⁹ Syluani protector.

territum Syluanum haudquaquàm iussis obtemperaturum; qua de re certa contumax, & rebellis fidem accusationi faceret. Hæc omnia è conuerso castra opinabantur, si Malaridius impetrasset. Vicerunt itaque delatores, & Arbetione auctore missus est Apodemius, quo nemo peiores artes ad Imperatoris Comitatū attulerat; facinorosis quibusque culpæ cōmertio carus, & omnium bonorum perpetuus hostis. Is à mandatis, quæ proficiscenti iniuncta fuerant, discedens, nec viso Syluano, nec redditis litteris illi, solū superbè admonuit, vt veniret, interimq; quieta omnia proturbans, in Syluani caput sua consilia vertebat. Dum hæc aguntur, & in expectatione Syluani omnes orant, Dynamius nihil sibi reliqui facere, vt Malaridium in culpæ communionem traheret. Solitis itaque artibus Syluani, & Malaridij nomine ad Cremonensis fabricæ Tribunum Litteras mittit, quibus, vt consilij particeps, moneretur, properè pararet omnia; Siquidem iure veteri militaria arma fabricare priuati prohibentur; Habebantque Imperatores huic operi assignatum locum, quo Loricæ, Scuta, gladij tibialia, humeralia, galeæ, idque

Apodemius pessimus Iudex datur Syluano.

armo-

armorum genus in vsus publicos videbantur. Artifices ipsi fabricenses dicti; Eorum Præfecti Tribuni fabricæ appellantur. Necessaria itaque res nouas tentantibus huiusmodi Tribunorum opera videbatur, quòd militem armis instruere, vt cætera reparare ipsi possent. Igitur probabili arte vsus Dynamius Tribunum elegit, ad quem missæ literæ fingerentur. Verum Tribunus rerum harum prorsus inscius per eundem nuncium, qui eas attulerat, rescribit, rogare se Malaridium, vt paulò apertius voluntatem suam exponeret; obliquas illas narrationes se non percipere, quorsum tendant. Quare crassioris Mineruæ viro ea paulò perspectius explicanda esse. Sic dimissus tabellarius ad Dynamium redit. Tum ille alacer, & confidens rursus adito Imperatore veteri malo nouam Malaridij accusationem innectit; quæ vbi ad Malaridij aures peruenere, suam, & Syluani ciuis sui sortem ingemiscens, adhibitis popularibus quibusdam francis, quorum magnam multitudinem in palatio Constantius habebat, Imperatorem adit, & Dynamiũ vlturus calumniatorem appellat, remque tã aperte Constantio demonstrat, vt pro damnatis

Dynamij fraudes deteguntur.

tis iam falsi accusatores haberentur; sola'q; eorũ confessio extorquẽda restaret, Mandata iurisdictione officiorũ Promagister Florentius Iudex constituitur. Hic cum Syluani litteras conspicatus esset, ex pristinis apicibus interpolatas, euidentissimam fraudem subesse Imperatorẽ docet. Quamobrem discussis tandem fallacijs, accusatores ex Senatusconsulto dãnati, & abrogata potestate Lãpadius quęstioni subditus, suspensus Eusebius, pęnę quoque de Dynamio sumptæ, & insons Albinus absolutus est. Mediolani hæc tũ acta traduntur. At in Gallijs Syluanus cũ exploratum haberet Apodemij apud se odium, nosceretque, quàm faciles, pronasq; aures delatoribus, & inimicis suis Constantius adhiberet, ad barbaros, vnde illi origo (francus enim erat) transfugere, ne quid indignũ pateretur, decreuerat; sed veritus, ne accepta pecunia aut trucidarẽt, aut proditũ se Imperatori traderent, huic consilio supersedit. Igitur cũ nil ex præsentibus tutum cerneret, extrema attentanda arbitratus est. Quapropter quosdã Cẽturiones, Tribunosq; allocutus, maximo militibus promisso donatiuo, Imperatoriam dignitatẽ assumpsit; Et quo-

Florentius Iudex cõstituitur.

De Dynamio, & alijs pęnæ sumptæ.

Syluanus purpuram sumit.

quoniam deerat purpura, quã indutos salutari Imperatores moris erat, à Draconum, Vexillorumque insignibus ad tempus abstracta vela coccineæ vestis vicem præstitere. Vergebat in occasum Sol, cũ huius rei nuncius præter omnium spem Mediolanum venit. Ad Principem intromissus rei gestæ seriem exequitur. Obstupuerat inopino casu Constantius, & dolore nimio attonitus vix sui compos credebatur. Quamobrem de secunda vigilia aduocato consilio, purpurati in regiam coeunt, vt, quod huic malo remedium esset adhibendum, simul consultarent. Nullus erat, qui in commune quicquam afferret vtile, seu quod miraculo rei obstupescentes bona mens deseruisset, seu (quod verisimile est magis) ne si minus ex voto res successissent, consilium quandoque Consultori pessimum redderetur. Viri itaque mentio sic tantùm perstringebatur, vt bellicæ rei consilijs cautissimi, & quem virtuti eius impares frustra lacessissent; quærebaturq; interim dux, qui hostis conatibus nihilo inferior illi opponeretur. Ergo q̃ paulo ante obdictus capite, & p̃ filios sũmæ rei affectator accusat⁹ fuerat, nũc vti impiger, at
que

que idem optimus exercituum ductor, Vrsicinus, Syluani audaciam vlturus, decernitur Mitissimis itaque verbis compellatum, cum nimiam credulitatem Cõstantius excusasset, successorem tyranno destinat. Varijs igitur sententijs dictis in eam itum est, vt priusquam sciret Syluanus quicquam de occupata tyrannide ad Constantij aures peruenisse, mitterentur quàm celerrimè nuncij, qui eum honorificis litteris monerent, vt accepto successore Vrsicino, intacta potèstate rediret Mediolanum; Sperabant enim fore, vt à calumnijs absolutũ se perspiciens, sorte contentus sua, nihil vlterius moliretur. Missi cõfestim sunt Tribunus cũ Protectoribus decem, qui cum itineribns magnis, vt omnem rumorem præuenirent, ad celeritatem nihil sibi reliqui fecissent, Agrippinam coloniam accesserunt. Sed iam fama (quo nullum velocius malum) eos præcesserat, omniaque erant supra, quàm opinabantur, lõgè magis difficilia. Quare mutato consilio Tribunus, & protectores periculosum commentum ordiũtur. Profecti enim ad Syluanum firmandarum eius virium causa opem, suppetiasque illi allaturos mentiuntur; nec

Vrsicinus contra Syluanũ mittitur.

erat

erat dubium, si nouo Imperatori veritas explorata fuisset, quin vno elogio morte omnes mulctarentur. Sed deceptus Tribunum in ipso congressu ex more pedibus aduolutum non erexit tantum sed & regalis conuiuij honore alijs antepostuit. Ibi dum discumbunt vna, ægrè se tulisse Syluanus retulit, quòd ipse, & Vrsicinus post tot exantlatos pro Rep. labores eo redigerentur, vt capitis quoque caussam agere coacti forent. Fatigabat militem inopia, & annonæ caritas; quamobrem palam circumfremebant omnes Alpium Cottiarum, queis ex Italia Agrippinam itur, angustias quamprimum perrumpendas; quæ res Tribunum, coniuratosque Protectores non parum perterrebat. Igitur necem illius maturari placuit. Erant in Legione Braccati, & Cornuti milites, nomina hæc ab turmæ insignibus sortiti. Hos tanquam fluxioris fidei sollicitãdos Tribunus existimauit. Spe itaque pecuniæ ingentis accensos ita dimisit, vt Syluanum Principem suum se trucidaturos reciperent. Igitur albescente cœlo subitus armatorum globus regiam irrumpit, & cæsis custodibus, audacior factus, ex Christiani ritus ædicula, quò semianimis

Syluanus circumuenitur.

mis cõfugerat, extractum interficiunt; dimissiq; è vestigio Mediolanum cursores, qui Augusto lætissimum nuncium afferrẽt. Qua ille re cognita, inæstimabili gaudio plenus, solita quoq; insolentia efferebatur, nõ quidẽ fortissimis Tribuni, Protectoremq; gestis rem tribuẽs, sed & hoc quoq; adscribens suæ fęlicitati; Tũ ex more delatoribus admissis Syluani domesticus Proculus admouetur æculeo. Is, etsi debili admodũ corpore, vt quantumuis leuissimis tormentis cessurus videretur, supra omniũ spem ẽt maxima fortiter sustinuit; Nã tantũ abfuit, aliquẽ vti cõsciũ incusaret, vt Syluanũ quoq; excusare niteretur; Nã quincto die, quàm Imperator salutaretur Syluanus stipendium Constãtij nomine militibus diuisisset; si, inquit, ad eam Maiestatem adspirasset; certè tã graue auri pondus interuersurum fuisse, verò perquam simile est. Cæsi dein Asclepiodorus, & Maudio Comites, alijque alijs caussis; hacq; potissimum ratione diris quæstionibus quamplurimi subigebantur. At sacræ res, diuinusq; cultus principio optimo successu fruebantur.

Dionysius Præsul fidei propugnator.

Prçerat Sacerdotibus Dionysius rectæ fidei indefessus propugnator; mox omnia

nīa turbantibus Arrianis maximum detrimentū Orthodoxi accepere. Alexandriæ Antiſtes Athanaſius quorūdā Epiſcoporū, qui Arrio hærebant, cōſpiratione abſens per ſummū nefas dānatus fuerat, ſacriſq; illi interdixerant in Præſulū concilio. Quamobrem Arrij inualeſcēte factione decreuit Cōſtantius rurſus Concilium Sacerdotum Mediolani indici, vt hic vtra opinio verior eſſet, diſceptaret. Conuenere itaque ex Orientalibus locis non ſanè multi, quoniā eorum plurimos ſenectus, alios itineris longitudo prohibebat. Ex occidente ſupra tercentos Epiſcopos Mediolanum veniſſe conſtat. Vbi cœptum de re agi, quos Eoæ plagæ miſerant, ſtatim petere, vt decretum, quo Alexandria, ſacriſque Athanaſius arcebatur, ab occidentalibus confirmaretur, vt tot ſententijs ille damnatus, ſi quam de reditu ſpem conceperat, prorſus amitteret. Negare id Dionyſius, & Vercellis Præſul Euſebius, & qui meliora ſequebantur, cæteri. Ex Concilio enim ſe proripientes coram Principe proclamabant, dolis, fraudibuſque Orientales agere; nihil aliud eſſe, quòd tantoperè virum ſanctiſſimum

Mediolani Concilium indicitur.

Mediolani tercenti Epiſcopi conueniūt.

dam-

damnent, quàm vt veras religionis sententias euertant, vt abominabile Arrij dogma vbique terrarum diuulgent. Igitur solutum hoc modo Concilium est. At Imperator, qui iam in Arrij sententiam iuerat, Athanasioque infensus erat, ægrè admodum tulit, tam vehementer, quas ipse probauit, partes oppugnari. Dionysiumque, & cœteros in extremas Orientis insulas exulare iubet; Ciues centum, & quadraginta Herculeis Thermis sub Custodia esse imperat. Dionysio Auxentium, Eusebio Eunucho impellente, sufficit. Vir hic nequam, dissimulata vera religione, Arrium sequebatur, eoque potissimùm in Principis gratiam sese insinuauerat. Cœterum Constantius ad Liberium Vrbis Romæ Pontificem litteras dedit, rogatque, vt libello, quo Athanasius damnaretur, suum & ipse nomen inscribat. Auctoritas enim illius maximum pondus habitura videbatur. Detrectauit funestam rem Liberius, & minimè se his assensurum respondit, qui nec visum, nec auditum hominem damnare velint. Indignatus Augustus Leontio Vrbis Præfecto scribit, vt ad se captum Liberium Mediolanum mitteret. Curauit rem diligenter

Constantius Athanasio infensus.

Dionysius in exilium pellitur.

Dionysio Auxentius Arrianus suffectus.

ter Praefectus. Et quoniam Pop. Rom. Opt. Pontificis amore flagrabat, seditionem aliquam veritus, noctis silentio asportari iussit, ductusque Mediolanum nouis quoque delictis accusatum Athanasium cognoscit. Augurem, magumque, & aliena à Christianorum lege tractantem dicebant; Nam olim cum Alexandriæ Athanasius esset, praeteruolantem corniculam, garrientemque conspiciens; Vox haec, inquit, latina lingua, cras, sequentem diem denotat, quam gentium numinibus fatalem auguror; Cumque accidisset, vt postridie Principis edicto à templis (quos vocant) pagani arcerentur, existimarunt, non diuino auxilio, sed magicis artibus tum pollentem esse; hocque praesertim nomine virum detulerant. Igitur coram Constantio deductus Liberius, cum precatur, vt promulgata lege, quae Nicenas Patrum sententias probaret, solemni iudiciorum more mox in Athanasium inquireretur, & qui à Niceno diffidere reperti forent, hi darent pœnas; Quicquid enim anteà actum fuerat, aduersariorum odijs, solo impetu, nulla ratione factum. Ad haec Impera-

Liberius Romanus Pontifex Mediolanum ductus.

perator respondet Athanasij scelera sibi comperta in primis esse, qui Constantem fratrem suum falsis insimulationibus sibi inimicum reddere, vt ciuili bello cuncta ardescerent, conatus fuerat. Nec sibi tantùm mala hæc explorata esse, sed vniuerso terrarum orbi, cum Sacerdotũ principes Christianæ legis sacramento eum exauctorarunt. Quamobrem alterum eligendum, vt aut cœterorum sententiã secutus damnationi subscriberet, aut in Insulam deportatus Italia cederet; Huic optioni terminus tres dies dati. Cum perseueraret in sententia Liberius, post biduum in Thraciam exul eiectus est; & cum pro viatico quingentos aureos Constantius, totidemque Augusta ad eum misisset, spreto munere, non amittet, inquit, hanc occasionem Auxentius; illi reddite, qui semper aurum sitit. Et his quidem, huiusmodique rebus per otium Mediolani operam Constantius dabat. Verùm haud ita multo post eius animum auerterunt ingruentis belli curæ. Galliarum calamitatem assiduis popularium fletibus edocebatur. Excurrebant enim barbari, & in agros, hominesque crassabantur, vt in ea prouin-

Liberius in Thraciam exul eiectus.

Galliæ diripiuntur à barbaris

cia

cia nihil ab eorum incursionibus sat tutum esset. Agrippinam vsque Coloniam hostes venerant, & pertinaci obsidione cingere perseuerabant. Neque verò Constantius satis salutis suæ consultum existimabat, si ipse in Gallias profectus bellum illud aggrederetur. Italicis enim delicijs allectus remotiores partes adire periculosum ducebat. In eam tandem, cum diu deliberasset, iuit sententiam, vt patruelem fratrem Iulianum in Imperij societatem sibi asciscendum arbitraretur. Cumque voluntatem suam in consilio expressisset, idque non alia se causa facere testaretur, quàm vt à Gallijs barbaros submoueret, solus tot periculis impar; tùm adulatores solito more ei animum addere; nihil esse, quod eius virtus, fortunaque tam vicina syderibus superare non possit. Re ipsa in Gallo expertum, quàm Cæsaris nomen sibi cauendum foret. His rationibus, vt sententia decederet, suæ quisque saluti consulens, hortabatur, scilicet non immeritò ab Iuliano timebant, quem ipsi calumnijs apud Constantium olim onerassent. Verùm his suasionibus Imperator nihil mouebatur,

sed seu quieti propriæ, seu in commune Imperio consulens, irritis disceptationibus abiectis, omnino Cæsarem declarare Iulianum parat. Igitur, vt Mediolanum veniat, statim eum accersit. Incumbebat litterarumstudijs in Attica Iulianus, cum ex Mineruæ secessu ab Academia in bellum tractus, pro pallio sagum sibi assumendum iudicauit. Paruit itaque Augusti mandatis designatus Cæsar; Quamobrem in ipsa Vrbe Tribunali, pro suggestu erecto, hinc, atque inde Aquilis, signisq; circundatus, conuocatis militibus Imperator ascendit, & Iuliani dextera manu apprehensa huiusmodi habuit orationem. Adsumus communis cum vobis causæ defensores, & pro ea re verba facimus, fortissimi Commilitones, quæ vestris animis substinenda, vestris armis vindicanda est. Cum enim vos optimos Reip. propugnatores semper habuerim, experta mihi superioribus annis vestra fides promptiorem me, longèque fidentiorem facit. Igitur vti fabulas acturi poetæ spectatorum sententiæ acquiescunt, sic ipse vos nostræ causæ Iudices, quid in præsenti re, breuissi-

Constantius Iulianum Cæsarem declarat.

Oratio luculentissima Constantij.

uissimè edocebo. Sublatis è medio Rom. Imperij tyrannis, qui propria fortuna non contenti, rabie quadam, furoreque acti, aliena tentauerant, videbantur omnia satis quieta tandem fore. Sed fefellit expectationem nostram barbarorum repentinus in prouincias impetus, qui tanquàm tyrannorum manibus Romano sanguine parentantes Gallias insultant, & vltra limites delati, nullo metu quacumque grassantur; quam temeritatem si eos inultam ferre perpessi fuerimus, illis certè, non nobis parata de tyrannis victoria videri poterit; Animos eis facit, quòd nos necessitatibus alijs occupati, longissimo terrarum interuallo in tempore vlcisci tantam audaciam non possumus. Huic igitur malo latiùs proserpenti, nostri, vestrique consulti suffragium occurrat, vt superbarum gentium animos frãgamus, & in antiquos fines restituto orbe Romano, non vires, sed voluntatem hactenus defuisse nobis ostendamus. Id autem dubio procul fiet, si vestro fauore nostra consilia adiuuaueritis. Iulianum hunc fratrem meum, patruelem meũ nostris non bonis tantùm moribus, sed

necessitudine etiam nobis iunctum esse; spectatæ fidei iuuenem, industriæque singularis omnibus, arbitror, compertum est; Hunc ad Cæsaris adhibere potestatem vestro omniũ consensu cupio, & quã maximè desidero. Dicere super his plurima conantẽ fremitu, lætisq; clamoribus concio prohibebat, exclamatumque est diuinum illud, non hominis esse consiliũ. At Imperator interim stans immobilis, facto à militibus silentio, cœtera persecutus est. Quoniam igitur vobis quoque annuentibus (quod expressius per fremitum fauor ostendit) noua dignitate adolescẽtem ornaturus sum, Lætus ipse ad honorem capescendum exurgat, cuius mores magis imitandos, quàm prædicandos esse duxerim, videorque mihi egregiam eius indolem ex hoc vobis plenissimè ostendere, quòd non alium magis eligendum existimaui. Ergò, quod felix, faustumque sit, Dei cœlestis præsente nutu, Cæsarea ego eum veste velabo. Dixit, & mox auita purpura indutum Iulianum, linguis, animisque fauente exercitu Cæsarem declaratum his alloquitur. Recepisti dignum natalibus, dignum origine tua honorem omnium mihi carissime frater;
Si-

Siquidem auo Imperatore natus iure, me ritoque in dignitatis partem assumendus eras; quod cum me auctore tibi sit concessum, multò maiori magnificentia vsus vi deor præstitisse, quàm si vni mihi tota illa Maiestas adsciisceretur; ipsaque potestate sublimiorem me esse confiteor, dũ consan guinitatis, amorisq; nexu propinquo tibi eã deferendã arbitratus sum. Adesto igitur laboranti Reip. Adesto laboris, periculorumq; particeps, & barbarica incursione quassatis prouincijs patrociniũ tuũ exhibe. Galliarum tibi omni beneficio partes fouendæ sunt, vt afflictis & nisi suc curratur, pereuntibus tutela, salusq; sis. Cũ hostib. fortassè congredi necessarium tibi fuerit; Animi tui magnitudo (si ea rectè mihi explorata est) scio, id non detre ctabit. Tum inter signiferos ipsos fixo gradu consiste; Per te audacia, & vigor addatur militi, cum intrepidè inter tela versantem Imperatorem suum viderit; In tempore cautissimus hortator, præeundo cæteros pugnantes in Martia bella accendens, turbatos præsente animo reparabis; fulciendæ tibi acies, increpandi desides erunt; quæ quisque fortiter, quæ fœdè gesserit, strenuis, ignauisque

certissimus testis affuturus. Proinde cum rei magnitudo ita exigat, perge vir fortis; fortes itidem viros, atque duci suo persimiles assume. Adero tibi vicissim, salutemque meam tua potiorem non ducam; Indissolubili amoris vinculo vna militabimus, vna peccatum orbem pari pietate moderabimur, si modo maximus omnium pater, mundique auctor Deus, quod continuis precibus implorabimus, aliquando concessurus est: Quodcumque moliri placuerit, tanquam vna mecum praesens, aggredere, vicissimque ipse, & ante oculos semper proponam, vt alter alteri suppetias ferat, manusque (quod dicitur) manum lauet. Cum enim ipse tibi quaecumque aeuo non defuero, neque te nobis immora quandoque futurum existimare libet. In summa consentientibus omnium votis publice, priuatimque propera; Assignatam tibi velut ab ipsa Republica prouinciam peruigili cura, indefessoq; studio tuearis, & exornes. Vix haec finiuerat Imperator, cum stupeo silentio nemo vnus reticuit, sed horrendo fragore militares omnes scuta genibus allidentes conclamarunt (mos hic est

Mos exercitus fausta precantis.

ruentis,

nuentis, faustaque precantis exercitus, sicut hastis percussi clypei contraria appetentes significant) Vix dictu credibile cuiquam fuerit, quanto gaudio, quanta militum promptitudine res peracta sit. Cæsarem nemo non maxima admiratione prosequebatur, caligabantq; ad muricis fulgorem, quo tegebatur sago, spectantium lumina. Erant, & qui ex Iuliani ipsius facie qualis Imperator futurus esset, præsagirent. Terribiles enim, non sine maxima venustate eius oculi optimā indolem præseferebant; Reperti sunt quidam exterioribus signis (vt quos vocare Physionomi solent) qui eius secreta animi consilia interpretarentur, venturaq; prædicerent, & quò omnia apud Iulianū augustiora essent, non suprà modum vanis vocibus, vt aliàs soliti, milites efferebant; atque ideo sicut in Senatu Censoria grauitate equites deligebantur, sic eum militari quadam seueritate approbatum videri poterat; Nam & currum eius prosequentes licentia quadam ioculari stigmata in illum detorquebant; Quamobrem dum in vehiculum receptus vna cum Constantio in Regiam properans ea intelligeret, hunc versū ex Home

riço carmine susurrauit. [illegible]. Mediolani gesta hæc esse viij. Id. Nouembr. Arbetione, & Lolliano, Coss. Marcellinus auctor est, etsi aliter alij scribant. Igitur Constantius, vt firmiore quoque vinculo sibi nouum Cæsarem adiungeret, paucis post diebus sororem Helenam illius matrimonio copulauit, celebratisque summa celeritate nuptialibus festis in Gallias Iulianus decernit iter. Hinc non satis frequente comitatu suscepto, Calend. Decembrib. Mediolano digressus est. Discedentem deduxit Augustus ad vsque locum duabus columnis insignem, qui (vt Ammianus idem tradit) Lacmelum interiacet, & Ticinum. Inde Iulianus recta Taurinos contendit, Constantius Mediolanum reuersus est. Ibi Arrianorum nefariæ opinioni accedens, recta sentientes odio prosequebatur. Et quoniam Mediolanensis populus ab hac scelesta factione procul abesset, Tribunos quosdam dimisit, qui summa crudelitate quamplurimis contritis, Sacerdotes etiam ab altaribus per vim dimellerent. Illi enim ab Sanctorum Patrum sanctionibus nihil dissidentes, Auxentium dam-

Iulianus Helenam Constantij sororē vxorem ducit.

Constātius hæresi Ariana infectus.

Mediolanenses pro Athanasio contra Auxentium.

damnabant, & cũ cœteris Arrianis aduersus Athanasium consentientem ità impugnauerant, vt eorum iudicium verici falsi Antistites extemplo ad Imperatoris palatium transfugerent. Igitur Auxentij partes ibi defendendas Constantius existimans per edictum Mediolanenses etiã metu pœnæ coercitos admonuit, vt Antistitis sui sententiam probarent. Erat tunc in Vrbe Hilarius Pictauiensis, Dionysio amicus, et Orthodoxæ fidei propugnator. Is per supplices libellos Imperatorem admonet bonorũ hostem Auxentiũ veritati repugnare, & à Niceno Cõcilio, quod diuæ memoriæ pater Constantius Magnus Lege promulgata probauerat abhorrere. Quibus rebus Imperator permotus Quæstori, Magistroque officiorũ mandat, vt inter Hilarium, Auxentiumq; cognoscant, & litis disceptatores sint. Accitus Auxentius tergiuersari primo, tanquàm à Saturnino quodam damnatum Hilarium audiri non oporteret. Verùm Iudices hac repulsa exceptione Auxentiũ rogãt, vt quæ de re Christiana sentiret in mediũ proferat. Ille, ità impellente Hilario ex scripto veritati prima facie nil repugnantia recitat. Sed suberant philippus

Hilarius Orthodoxus Mediolani.

Hilarij cũ Auxentio disputatio

 sensi-

sensibus expressæ fraudes, eludebaturque hoc pacto Auxentij fides Regis. Itaq; ei^9 machinationes detegere paratũ Hilariũ Constantius Mediolano excedere iubet. Nihilo tamen minus res cognita est. Detexit ille Arriani Præsulis fraudem duobus libris, qui adhuc extant, & per doctorum manus versantur. Factum id sub Valentiniano Auxentij epistola quædã indicat. Sed cum rei gestæ series satis cõstet, de tempore certare pretium operæ non fuerit. Itaque hoc potissimum modo res sacras Constantius perturbabat. Venerat his diebus Mediolanũ Magister armorũ Marcellus; Huic, quòd obsesso apud Senonas Iuliano opem non tulisset, cingulo interdixit; at ille delationibus confis^9, quòd his benignas aures præstare Imperatorẽ nouerat, statim in Consistoriũ admissus Iulianum, vt procacem, insimulat, & præsentia aspernatum ad altiora capescenda validiores sibi pennas aptare. Hæc, & alia licentius dicentem Eunuch^9 Eutherius hac de causa à Cæsare missus coarguit, auctorique suo semper fidum Cæsarem fore attestatur. Tanta autem Constantij aula delationibus patebat, vt si super sonicis euentu, inu-

Hilarius à Constantio Mediolano eijcitur.

stel-

stellæue occursu quęq; aruspicem aliquis consuluisset, vndè minimè existimabat, delat⁹, plerũq; capitis pęnas lueret; quia etiã leniendo dolori si quod anile incantamentum quidã adhibuisset, vltimo supplicio affectus traditur. Per idem ferme tempus etiam accidit, vt quendam nomine Darium vxor leuis cuiusdam delicti reum accusaret. Ei Rufinus, quem Africani delatorem diximus, stupro illecta suasit, vt Læse Maiestatis maritum accerseret, tanquàm ex Diocletiani sepulchro velamen purpureum furatus, rebus nouis illud seruaret. Morem amatori gessit impudica mulier causamq; perduellionis sub Manortio Præf. Præt. & Vrsulo sacrarum Largitionum Comite maritum dicere coegit. Sed conuicta mendacij Rufinũ toti⁹ technę auctorẽ cõfitetur. Quamobrem Talionis Lege de vtroque sumptum supplicium est. Id cum Imperatori nunciatũ esset, ægrè admodũ tulit, quod salutis suæ, vti existimabat, vindex Rufinus tã fœda morte peremptus foret. Quamobrẽ missis equitib. minaci edicto iubetur Vrsul⁹ ad Comitatum redire. Reuersus illo spretis, qui ingressũ eũ arcebãt, palatinis, in Cõsistoriũ procupit, & intre-

pidè

pidè sentētiā ex Senatusconsulto, Turpiliano in eos iustè latā edocens, oppressis adulatorū calumnijs, se, & Præfectū maximo discrimini subtraxit. Superabat .n. omniū opinionem eo tēpore Palatinorū improbitas; quòd rarus admodum diues esset, cuius bonis hac ratione nō insidiarētur. Quamobrem, cętera bonus Princeps Constantius, infame apud posteros nomē habuit. Quanto rectius Alexander Seuerus, qui alioquin mitissimus Imperator, erga fumi (quod aiunt) venditores implacabilis erat. Et Licinius, qui hos hominum genus pestē aulę, atque sicuti mures à palatijs explodendos censuit. Cœterū haud diu post Constantius apud Mediolanenses moram traxit; Nam Rōmam profectus, vt de subactis tyrannis triumpharet, mox Parthico bello irruēte in Orientales plagas exercitū ducere coactus est. Ibi cum sat feliciter cœptis arridente fortuna vteretur, externis armis supersedere, vt ciuiles motus cōpesceret, necessariū visū fuit. Acceptæ gratiæ immemor Iulianus hostilia sentiebat, & à militibus Imperator, Augustusque salutatus parem Cōstantio Maiestatem affectauerat; quam tamen in itinere inter Ciliciam, Cappa-

Palatinorū improbitas.

Iulian⁹ erga Constātium ingratus.

Cappadociamq; eo mortuo tādē obtinuit. Interim Mediolani Auxentius diuersæ sectæ viros grauissimè insectari contumelijs, & plerumq; vi armata ab sacrorū cultu exigere. Ex Pannonum Vrbe Sabaria Martinus, qui posteà Turonēsib. præfuit, secretò extra Ciuitatem loco sacrarium quoddā, Cœnobiumq; sibi cōstruxerat: quo in secessu procul à profanis quietiori, perfectiorique vitæ totū se tradiderat. Hunc Auxentius, quòd Hilario Pictauiensi amicum, Collegamq; cognosceret, odio prosequebatur. Nec prius illi negotium facere destitit, quàm (tantum scilicet virum nobis inuidens) ædibus, vrbeque deturbauit. Quamobrem Martinus vnà cum alio quodam Sacerdote pari calumnia depresso diu errās, Romā tandē, vt Hilariū viseret, profectus est. Celebris etiamnum Victoris Martyr tēplo cōtigua est ædes, quæ Martini nomine sacra religiosè coli tur, eaq; populi totius opinio est, sanctū hominē illic diutius versatum, & iam vitē, quæ ibi post altaria germinet, plantauisse. Arbor adhuc extat vel ipsa vetusta te venerabilis, quā valetudinarijs, morbosisq; hominib. expresso liquore salutarē vulgò existimant. Cui sententiæ vt & ipse

Martinus ab Auxentio Mediolano eiect.

Vitis mediolana à Martino Mediolani planta ta.

acce-

accedam, grauissimi scriptoris Gregorij Turonensis auctoritas facit. Is pari pene exemplo Martinum tradit vitē in Gallia planctasse, cuius vuam, cum Arridi⁹ præsbyter eā adiecta aqua ampullę inclusisset tanquàm medicamento quodam res vix credibiles gessisse. Nam cum æger ad eū fortè venisset, buccas pustulis, oculos, caputque inflatione deformatus; infuso per os ex ampulla liquore, sospitem eum confestim reddidit. Puderet omninò hęc vix fidem capientia referre, ni auctoris ipsius dignitas, antiquitasq; scribere dubitantem impelleret. Noningenti ad nostra tempora elapsi sunt anni, cum Gregorius hæc prodidit, & cum Sanctorum Collegio adscript⁹ inter cęlestes colitur. Verùm itaque illud, quòd etiam Homerus, alioquin diuersæ religionis vates, frequenter scripsit; Hominum quidē potestatem intrà certos terminos contineri, cœterū Deos omnia posse. Per idē tēpus cū in Armeniā Cōstantius venisset, Dionysiū, qui in ea prouincia apud Reteium Vrbem deportatus fuerat, in pristinā dignitatem restituit. Tot enim mirabilibus gestis efferebatur, vt vitæ sanctitate illis in regionibus nemo notior esset; ægros sanare,

Dionysius pristinæ dignitati restituitur.

sanare, diuinam iram precibus flectere, imminentia mala repellere, illi quotidianum penè opus erat; Quamobrem tam celebris eius fama vagabatur, vt protinus illum Imperator exilio reuocandum duxerit. Verùm ille ad infestam, turbatamque Auxentij furore vrbem redire veritus, præsertim iam senex, & impetu sustinendo impar, maluit in Armenia remanere. Errauerat enim toto orbe, auctaque de se omnium opinione, quieti, & otio indulgere consultius arbitrabatur. Verùm non multo post cum defunctus animam reddidisset, per sacratissimum Presulem Aurelium Mediolanum translatus est, dicatoque eius nomini fano conditum corpus viij. Cal. Iunias religiosè salutatur. Igitur cum aduersus Iulianum in Oriente arma Constantius pararet, fato oppressus, omni administratione perduelli cessit. Sed & ille, dum contra Persas paulò inexploratius progrederetur, sagitta ictus occubuit. Milites, qui in exercitu erant, Iouinianum Imperatorem dixerunt, eorumque electioni totus oriens acquiescebat. Sed veritus Iouianus, ne res in Occidente turbarentur, litteras ad Lu- Aurelius corp⁹ Dionysij Mediolanum aduehi curat.

cillia-